

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS OG V. HAN HERRED

1981

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND

HISTORISK ÅRBOG

FOR THY, MORS
OG VESTER HAN HERRED

1981

HISTORISK ÅRBOG

Redaktion: Mette Fastrup,
Hanstholmvej 185, Tved.
7700 Thisted.

Indhold:

Apostel i Tved Kirke	4
Mette Fastrup: Kære medlemmer	5
H. A. Lund-Sørensen: Robert Svalgaard	7
Per Sunesen: En hædersmand	9
Edens Have i Tved	16
Klaus Ebbesen: St. Aldrup-fundet	17
Tre episoder fra Poul Post's barndom	23
Johannes Nielsen og Henning Skov: Kallerup-præstens tragiske skæbne	35
Hanne Mathiesen: Thistedes navnkundige amtmand Faye	57
Olaf Nørgaard: To spillemænd fra Sydthy	63
Per Junker og Ivan Damgaard: Tre nodebøger fra Sydthy	71
Svend Nissen: Et værdigt minde	78
Einar Christensen: Fattige barndomsdage i Thy	89
Else Bak: Thyboen der rejste til Mors	93
Otto Jensen: Sagnet om trolden Tromme	97
Otto Jensen: Om Francisco Blicher og hans forhold til Snedsted	99
Årsberetninger:	
Museet for Thy og Vester Han Herred	103
Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune	114
Morslands historiske Museum	119
Morsø lokalhistoriske Arkiv	120
Morsø slægtshistoriske Forening	122
Hanstholm lokalhistoriske Arkiv	122
Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs	123
Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø	124
Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø	125
Til medlemmerne	126
Regnskab	127
Bestyrelserne	128

Skyggen på væggen i Tved

Tved kirkes apostel er det ældste kalkmaleri i den nordlige halvdel af Jylland. Engang i 1200-tallet blev den lille kirke befolket med et persongalleri, hvis sidste repræstentant netop er afdækket og restaureret. Som en skygge på væggen står den 700-årige figur, svag i konturerne, men udtryksfuld og manende med en hånd strakt frem for sig. Truende eller afværgende?

Kære medlemmer!

Til mange vil jeg rette en tak for samarbejde i det forløbne år, for henvendelser af historisk art og for tilsendte manuskripter.

Allerede, mens denne årbog får sin udformning, må der tænkes på næste år. Da vil der i forbindelse med hvert bidrag blive bragt billede og en kort præsentation af den skrivende.

Derfor: lad eventuelle manuskripter ledsage af en ganske kort oversigt over levnedsløbet med oplysninger om tilknytning til egn og emne. Og så vil årbogen gerne låne et fotografi af hver enkelt bidragsyder.

Dette nye træk i Historisk Årbog er tænkt som et forsøg på at få stoffet — og personerne bag — helt på plads i den historiske sammenhæng. Også til glæde for senere tiders læsere.

Med hjertelig hilsen

Mette Fastrup.

Robert Svalgaard

Den 29. maj 1981 fik vi uventet meddelelse om, at vort mangeårige bestyrelsesmedlem, toldinspektør Robert Svalgaard, pludselig var død, 61 år gammel.

Vi vidste, at Robert Svalgaards helbred i nogen tid havde været stærkt svækket, men håbede, at han påny havde genvundet sin arbejdskraft.

Siden han i 1962 vendte tilbage til sin fødeby Thisted, havde han med stor iver og dygtighed deltaget i vort arbejde, fra 1966 som medlem af vor bestyrelse, hvor han afløste sin slægtning, togfører A. C. Svalgaard.

Robert Svalgaard udførte et stort arbejde på grundlag af sin historiske interesse, også i nærværende årbog, hvor hans sidste bidrag blev artiklen om skonnerten »Sleipner« af Thisted i årbogen 1980, men også i Søfartsmuseets årbog og til det toldhistoriske tidsskrift »Zise« har han skrevet artikler. Robert Svalgaard intereseerede sig især for skibsfart og redningsvæsen, og han vil bl.a. blive husket for sin bog »Redningsvæsenet i 125 år«.

I Histortisk Samfunds bestyrelse vil vi huske Robert Svalgaard, ikke blot for hans utroligt omfattende viden, men også for hans lune og altid venlige væsen.

H. A. Lund-Sørensen.

En hædersmand

Af PER SUNESEN, Jyllinge

Denne beretning har snedker Per Sunesen fået fortalt af sin far, afdøde lærer Chr. Sunesen, Arup. Den handler om Per Sunesens oldefar, Niels Christensen, der i 60 år drev smedeforretning i Frøstrup. Han var en arbejdsom mand, retlinet tillige, der svang hammeren, indtil han som næsten 86-årig for første gang måtte forlade et stykke arbejde halvfærdigt. Den gamle Frøstrup-smed døde i 1933.

Den gamle smed lå på sit dødsleje. Det var der vist ingen, som tvivlede om. Han troede det også selv og indrettede sig derefter. En dag var han kommet ind fra smedien og var gået til sengs i den tro, at det var et ildebefindende. Hammeren lå på ambolten, og i en bøtte ved siden af stod flere genstande, som han i dagens løb havde forfærdiget, et stykke arbejde lå ved siden af hammeren halvfærdigt. Men det skulle nok blive gjort færdigt. Sålede tænkte smeden i begyndelsen, men han havde slået det sidste hammerslag, og det blev han som sagt selv klar over lige straks.

Han var nu omtrent 86 år og havde aldrig været alvorligt syg, før han gik hen og fik ischias, da var han ca. 75 år. Denne sygdom kostede ham et længere sygeleje, dog kom han så nogenlunde over denne ubehagelighed, men han måtte fra denne tid altid være varsom med det ben, der havde været angrebet. Hvordan han havde fået denne sygdom, forstod han ikke rigtig. Men han havde i mange år rejst rundt til alle store markeder i hele amtet. På disse markeder opslug han sin »kræmmerbod« og solgte hjemmelavede arbejder, og det var ofte pæne ting, han havde med sig. Der var bismervægte, bordknive, hamre, økser og alle slags beslag. Når smeden efter en sådan dag vendte hjem, havde han ofte en god fortjeneste, men den tiltagende gigt, der endte med ischias og nervegigt, var nok også noget, der blev bragt hjem fra disse ture. Hvorfor han egentlig tog ud til markederne? Det var i begyndelsen ikke blot for lyst, det var heller ikke fordi, han mente, at der lå nogen guldgrube og ventede på en ejermand.

Nej, årsagen til denne tradition var mere tragisk. Der var kommet smitsom sygdom til smedens hjem, og folk turde ikke komme i smedien, selv da smitten var forbi. Smeden så, at det var hans eksistens, det drejede sig om, og han tog en resolut beslutning. Kunne han ikke sælge noget derhjemme, så måtte han prøve på anden måde. Ville kunderne ikke komme til ham, så ville han komme til dem, og så var det, han bestemte sig for at rejse ud til markederne, og forretningen gik så godt, at han ikke holdt op, da kunderne efterhånden kom til ham i hans hjem igen.

Lige fra sin ungdom havde han været usandsynligt præcis. Folk vidste om morgenen nøjagtig, hvor mange klokken var, når de hørte smedens hammerslag, eller de så røgen fra hans esse stige til vejrs. Og når han om aftenen lukkede sin smededør, sagde folk: »Nu er klokken otte«. Efter fyraften læste smeden en time, og på slaget ni gik han i seng. Skulle han en aften være længere oppe, bekom det ham ilde. Hans arbejdsdag var lang — fra tolv til fjorten timer. Da han blev omkring de firs, måtte han dog nøjes med lidt mindre. Det hændte jævnligt, at folk sagde til ham, at han nu godt kunne være bekendt at nyde resten af sine dage i fred og ro og så lade håndværket fare. På sådanne forslag svarede smeden altid, at det var ethvert menneskes pligt at tjene sit brød, så længe kræfterne tillod det.

Den gamle smed havde først lært at cykle, da han var over 60 år gammel. Han så da allerede ud som en gammel mand med langt, hvidt hår og stort fuldskæg. Hørelsen var heller ikke for god, så det voldte undertiden lidt vanskeligheder, når der var biler i farvandet. Det har sikkert knebet lidt med styringen i begyndelse, for en gang tog cyklen magten fra ham, og han drejede brat til venstre side og ned i grøften. Hvordan det egentlig var gået til, kunne smeden ikke rigtig gøre rede for, men til alt uheld sad der to ældre koner og hvilede sig på grøftekanten, og cyklen ville ned imellem dem. Kanske havde han set bemeldte koner og tænkt, at nu gjaldt det om at holde tungen lige i munden, og så er det jo altid sådan, som Jeppe sagde: »Benene vil en vej, men rygstykkerne en anden«.

Konerne skældte ham frygteligt ud og kaldte ham »et fuldt svin«, hvad de nok kunne have nogen grund til. Det var dog så sandelig langt fra, at smeden var fuld, han var nemlig en af de mest ivrige afholdsfolk, der har levet i Thy, og han oprettede i sit sogn den

Smed Niels Christensen i sin smedie. I baggrunden hans hustru Ane Christensen.

første afholdsforening, hvis formand han var i mange år. Cykelsporten lagde smeden på hylden, da han var 83 år. Da turde han ikke længere sætte sig på cyklen, da der kunne komme sådan »en nær svimmelhed« over ham uden varsel. At smeden aldrig lod sig opholde er en given sag. Kom nogen ind i smedien og søgte at opholde ham med snak, kunne han godt finde på at rive et stykke glødende jern fra essen og svinge det hen på ambolten, så gnisterne røg ud i de yderste kroge. De fleste trak sig gerne tilbage, men hvis denne metode ikke gjorde sin virkning, havde smeden et andet middel, som var ufejlbarligt. Han kunne så pludseligt komme i tanke om, at nu skulle han have nogle af de smedede genstande tjæret, og når han så jog det halvglødende jern i en spand med kultjære, blev der i smedien en sådan røg, at uvedkommende flygtede ud. Denne kur kunne ingen stå imod, smeden derimod var vant til det. Forøvrigt er der jo et ord som siger, at det der kan kurere en smed, kan slå en skrædder ihjel. Smeden kunne ikke fordrage, at noget gik til spilde. Derfor kunne han (skønt han ofte blev til spot for det) ikke lade være med at påtale det, når nogen røg tobak i hans nærhed. »Kan I da ikke indse, sagde han, at de penge, I ødsler bort til tobak, er nok til at forrente et lån på 5000 kroner?« Smeden havde ret, men hvad kunne det hjælpe, når ingen rettede sig efter hans råd. Han kunne ofte finde på at undersøge en

affaldsdyngge. Der kunne tit være noget, som lod sig anvende til smedearbejde. Hanken af en gammel zinkspand var således udmærket til den bøjle, der skal gå over hestens mule ved et par klaptræer osv.

Havde nogen jern at sælge, købte smeden det gerne. Byens drenge havde ofte en lille ekstraskilling til indtægt, når de var så heldig at finde et stykke jern, som de kunne sælge til smeden. En hestesko kunne koste et par øre, når den da ikke var helt opslidt. Nu havde smeden en del gammelt jern, som lå i en dyngge ved hans hus, og det er troligt, at drengene undertiden fandt gammelt jern i denne dyngge, ja det hændte endda, at smeden fik et stykke tilbudt, som han vidste, at han havde købt og betalt dagen i forvejen, og så var den jo ikke så gunstig for vedkommende dreng.

Smeden slog ikke, men der vankede en formaningsstale, og det skulle vel kaldes billigt sluppet for sådanne skarnsstreger. Nu vil måske nogle sige, at smeden måtte være gerrig, men det var han langt fra. Der måtte bare ikke smides noget bort af det, som lod sig anvende. Han var ikke snæversynet, han havde oven i købet en meget vid horisont, interesseret i alle tekniske fremskridt, selv i sin høje alderdom. Og så var han offervillig, når han så, at en sag var støtte værd. Dette sidste er der mange nulevende, som vil sande.

En ting er dog ganske sikker, han var en original. Han var et menneske med mange særheder, men tillige et menneske, som vi andre kunne lære meget af. Det sidste efterår, han levede, havde han været selvstændig mester i 60 år, og Håndværker- og Borgerforeningen holdt da en fest til ære for den gamle hædersmand, som i flere år havde været æresmedlem af foreningen. Ved denne fest blev der holdt flere taler for at prise ham og hans trofaste hustru, og smeden selv fortalte livligt om sin ungdom, og især omtalte han to kritiske begivenheder i sit liv, da han var overbevist om, at Gud havde grebet ind.

Begge gange havde han været i livsfare. Den ene gang var, da en aksel fra en vindmotor greb fat i hans tøj og trak ham med rundt, han prøvede at rive sig løs, men tøjet var for stærkt, og det så ud til at kunne ende meget alvorligt. Da råbte han i sin nød til Gud om hjælp, og der skete det, som han sagde, var et mirakel. Vindmotoren gik straks i stå ved den smule modstand, som smeden var i stand til at gøre.

Den gamle smed havde et religiøst sindelag, han gik ikke meget i kirke, da han ikke kunne høre prædiken. Men af en prædikebog læste han hver søndag evangeliet højt for sig selv og sin kone. Fik han fremmede i en sådan højtidelig stund, blev den fremmede med et hovednik gjort begribelig, at han kunne tage en stol og sætte sig, indtil andagten var forbi. Smeden lod sig ikke forstyrre. Han var dog som regel i kirke en gang hver sommer, og det var, når der holdtes høstprædiken. Sit høstoffer ville han ikke snyde sig fra, og der blev sagt, at smeden altid gav en god skærv. Selv udtalte han sig ikke om den ting.

Der kunne fortælles adskilligt flere træk om den gamle smed, mange træk som de fleste måske vil smile ad, men sikkert er det, at havde alle mennesker hans tankegang, da fandtes der ingen krig, ingen arbejdsløshed og ingen misundelse. Af smedens særlige interesser bør nævnes, at han var ivrig talsmand for plantningssagen, hvilket ses ved de ejendomme, han har beboet.

Desuden var han meget optaget af biavl. Han havde som regel over en halv snes bistader stående i sin have, og det var en glæde at

Den gamle smed i Frøstrup, Niels Christensen, sammen med sin hustru Ane Christensen.

Thisted - Fjerritslev Banen

		Løn	
1931		Thorsqvart af 100 ind 100	11 75
Juli	30	1 Skuffjern paa ind af Blod	75
Sept	1	2 " " " "	65
	8	2 " " " "	75
	29	2 " " " "	75
Oktober	1	2 af 2 ⁵⁰⁰ paa ind af Blod 100	5 75
	21	1 Skov i paa ind	25
Novbr	12	1 " " af Skift	1
			21 65
1932			
Jan	6	1 " " i standat	25
Marts	1	4 Skov i standat	20
April	24	1 " " i standat	20
Mai	20	1 " " paa ind af Skift	90
Juni	7	1 " " af Blod	75
		1 " " af Skift	90
Juli	6	2 Skuffjern 200 - 100	3 75
Sept	23	2 " " " "	5 75
Oktober	19	4 af Skuffjern 200	10
Novbr	21	1 " " paa ind af Skift	1
Decbr	4	1 " " " "	1

En side af Frøstrup-smedens regnskabsbog, afsluttet et par måneder før hans død i 1933. Regnskabet viser indtægter ved arbejde for Thisted-Fjerritslev-banen. Udgifter er der ingen af.

færdes mellem biene, selv om de nok af og til kunne vende den skarpe ende til. Bistik gjorde ham aldeles intet.

Hans rejselyst var stor, og han rejste gerne langt, når der var noget, som havde hans interesse. Han var således til verdens- eller landsudstilling i Malmø i begyndelsen af dette århundrede, og som 83-årig rejste han alene til ungsuet i Skanderborg.

Nu lå han som sagt på dødslejet. Det var i februar måned. Hans

dødsskjorte, som havde været syet i ca. 50 år, var allerede fundet frem. Den var af godt, hjemmelavet lærred, lidt gulnet, men solid.

Smeden selv talte om sin død: »Vorherre har lovet os en ko, sagde han, men han har ikke lovet os, at han selv vil komme med den«. Det var smedens religion. Vil menneskene have del i de goder, som Gud har tiltænkt dem, må de selv gøre et arbejde. »Når jeg er død, sagde han, så skal der jo holdes auktion over huset og smedien med alle dens redskaber, men sørg så for, at der i bekendtgørelsen bliver fremhævet det, som har nogen værdi, f.eks.: Ved auktionen den og den dato sælges bl.a. 10 stk. 100 punds vægte«. Salget af huset havde han omtrent bestemt inden sin død, ja, han havde endog bestemt, hvor hans kiste skulle købes. De var ikke lige dyre ved en hvilken som helst snedker. Han havde forordnet en så simpel begravelse som muligt. Han havde levet et beskedent liv, og han ønskede en beskeden begravelse.

Alligevel var der et meget stort følge, da han blev begravet — op mod 200 mennesker, for der var sikkert mange, som følte, at de havde noget at takke smeden for. Han var en retlinet mand i al sin færd, og hans minde fortjener at leve på den egn, hvor han i 60 år drev sit håndværk. Smeden sov stille og roligt ind den 9. februar 1933, 85 år gammel. Hans hustru, Ane Christensen, døde 3 måneder senere den 13. maj 1933, 84 år gammel.

Edens Have i Tved

Adam og Eva i Tved kirke er ikke skønhedsåbenbaringer. De er mennesker. Sommerens restaurering af kalkmaleriet gengiver den tilspidsede situation i Edens Have, da Adam rækker æblet mod sin Eva, mens slangen lumskerlig lurer i træet. Kalkmaleriet er blevet til i 1500-tallet. Måske lige efter reformationen.

St. Aldrup-fundet

Et offerfund fra enkeltgravstid

Af KLAUS EBBESEN, Københavns Universitets forhistoriske arkæologiske Institut.

Når talen falder på arkæologiske fund, tænker de fleste på sjældne sager af ædelt metal, som f.eks. de to guldringe, der i foråret blev fundet ved Boeslunde på Sjælland. Finderne var en lille dreng og en halvstor pige, som, da de så den første ring, lod fantasien spille: Måske er det oldtidsguld. De søgte videre: den først fundne ring blev til to, og på stadshylden i en af nabogårdene lå en tredje, fundet ingen ved af hvem, men for mange år siden. Den økonomiske godtgørelse for danefæet blev over 100.000 kr., og ved børnenes årvågenhed skabtes en fundhistorie, som kan sammenlignes med de berømte guldhorns.

De fleste oldtidsfund har desværre ikke så glørværdig en fundhistorie. De fremkommer oftest tilfældigt på markerne under pløjning og glider næsten ubemærket ind i museernes lange rækker af redskaber og smykker fra oldtiden. De er imidlertid ikke mindre vigtige for den arkæologiske forskning af den grund. Tværtimod kan tilsyneladende ubetydelige fund have større videnskabelig værdi end store pragtfund. Dog kræves som oftest omfattende studier og forfinede analyser, før disse funds vidnesbyrd om samfundsforholdene i oldtiden kan udnyttes fuldt ud. Det sker ofte længe efter, at fundene er fremkommet.

Det er et fund af denne sidste slags, som her kort skal omtales. Det fremkom i sommeren 1923 og har været udstillet på museet i Thisted i et halvt århundrede. Det er dog nok ikke helt forkert gættet, at kun de færreste har lagt særlig mærke til netop dette fund.

Fundet er ligesom de fleste oldtids-offerfund fremkommet i et vådområde, nemlig mosedraget ned mod Slette Å i Vester Han Herred. Findestedet ligger 5-6 km nordøst for Fjerritslev på jorder tilhørende gården St. Aldrup i Kollerup sogn.

St. Aldrup ejedes dengang af gårdejer Chr. Bruun, som også

Fig. 1. Offerfundet fra St. Aldrup ved Kollerup. Foto: Museet for Thy og Vester Han Herred.

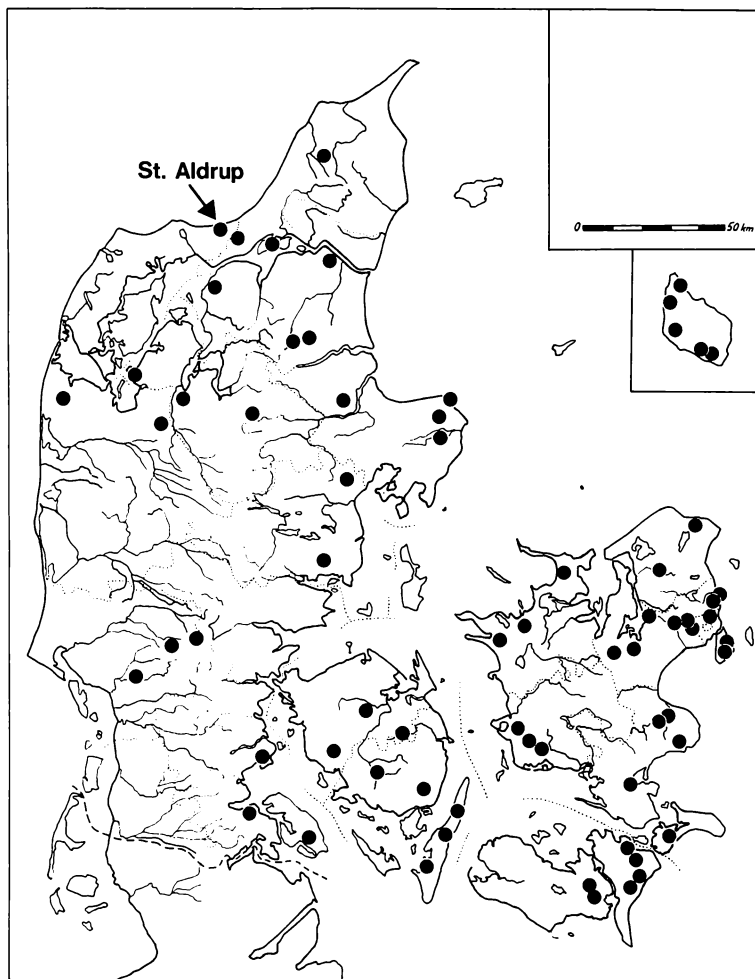
fandt sagerne. Overfor P. L. Hald forklarede han, at oldsagerne lå under en stor sten i mosedraget. Rundt om den store sten og op imod denne var endvidere sat en række hovedstore sten, således at tingene efter nedlæggelsen har været godt beskyttet. De har så at sige været »gemt væk«. Alligevel har man nok dengang vidst, hvor sagerne lå, og den store sten har markeret offerstedet.

Fundet består af tre ægredskaber, de to af flint, det tredje af grønsten. Grønstensredskabet er en såkaldt tapkile eller — økse. Den er ca. 18 cm lang, 6,5 cm bred og ca. 5,0 cm tyk. Den har firesidet tilrundet tværsnit og består ligesom af to dele: en nedre, bredere del, som slutter i en skarp æg, samt en øvre, smallere og tyndere del, der afsluttes af en rundet nakke. Ved denne ses en tap i den ene side. Kilen eller øksen er lidt fragmenteret ved æg og nakke.

Som stykket foreligger i dag, er det endvidere kun en del af det oprindelige redskab. Det nok så vigtige træskaft mangler. Ikke fordi det i årtusindernes løb er bortrådneth i mosen, men fordi øksebladet blev taget ud af skaftet allerede før nedlæggelsen. Tapkilen er nedlagt uden det tilhørende skaft, hvis form vi kun kan gisne om. Sandsynligvis har det dog omsluttet øksebladets bageste del, fra tappen og frem til den fortykkelse, der ses ved overgangen fra bladets bageste til forreste del. At redskabet imidlertid har været skæftet og brugt før nedlæggelsen, kan læses ud af nogle facetter ved æggen. De er spor efter opskærpninger, på samme måde, som de facetter, der kan ses på moderne jernknive eller leer, som har været hos skærslipperen.

Det største af flintredskaberne er ligeledes en økse, ca. 16 cm lang, 5,9 cm bred ved æggen og ca. 2,8 cm tyk. Også den har firesidet tilrundet tværsnit, men siderne er plane fra den lidt skrå, afrundede nakke til den konkave æg. Øksen er slebet på de to største flader samt på kanterne til smalsiderne. Slibningen er dog ikke ført i bund, så man kan stadig se nogle af arrene fra tilhugningen. På den ene bredside findes endvidere en lille kalkplet, som ikke er blevet fjernet ved tilhugningen. Heller ikke her er skaftet bevaret, men på den bageste del af øksebladet ses endnu mærker efter skaftet, som under brugen har gnedet mod flinten og derved givet denne en skinnende overflade. I nærheden af æggen ses også på dette stykke spor af opskærpninger i gammel tid, men selve æggen er derimod nytilhugget umiddelbart før nedlæggelsen. Oprindeligt har øksen haft lige æg — været en regulær brændeøkse — men ved større og mindre slag på selve ægkanten er denne blevet ændret til en konkav- eller hulæg.

Det sidste redskab er en mejsel, sandsynligvis oprindeligt skæftet og brugt som vore dages stemmejern. Det er også lavet af flint, er

Alle danske depotfund, som er samtidige med St. Aldrup-fundet, fra enkeltgravstid ca. 2800-2300 før vor tidsregning.

ca. 12,0 cm langt, 2,9 cm bredt ved æggen og ca. 2,3 cm tykt. Muligvis er mejslen lavet af et stykke »flint-skrot«. Det vil sige en del af en gammel itubrugt økse, som er blevet gentildannet som mejsel. Den er kun overfladisk slebet på de brede sider, dog kraftigst ved æggen, hvor der også ses spor efter opskærpninger og brug. Mejselens æg er lige, men ligger meget nærmere den ene bredside end den anden.

Alle fundets tre stykker er således dele af regulære arbejdsredskaber, der med træskafter har været brugt af stenalderbønderne. Før nedlæggelsen er mejsel- og øksebladene imidlertid taget ud af skafterne. Derefter er redskaberne placeret under en stor sten ved kanten af Slette Å, som dengang var væsentlig bredere, end den er i dag. Omkring stenen og oldsagerne er derefter sat sten for at beskytte og skjule.

De tre stykker er efter alt at dømme nedlagt samtidig. Der er altså tale om et fund af den slags, som i den arkæologiske faglitteratur kaldes depotfund. At nedlæggelsen imidlertid er sket i kultisk øjemed, — som offer — derom taler fundomstændighederne deres klare sprog.

Den tidsmæssige placering af fundet volder heller ikke store problemer. Redskaber af samme slags som grønstenskiln er flere gange fundet i de lave enkeltgravhøje fra bondestenalderen. De tilhører enkeltgravstiden, eller perioden ca. 2800-2300 før vor tidsregning². Det er en datering, som bekræftes af flintøkser og mejslens udformning og tildannelse. Selv om slebne flintøkser og mejsler anvendes gennem hele bondestenalderen og begyndelsen af den efterfølgende bronzealder, afslører detaljer i disse to redskabers form, at de tilhører enkeltgravstiden. Det er endvidere sandsynligt, at offernedlæggelsen er foretaget i en fremskreden del af perioden, eller ca. 2500 før vor tidsregning.

Dette er imidlertid i sig selv et ganske opsigtsvækkende resultat. Depotfund fra enkeltgravstid er nemlig ikke tidligere beskrevet hverken i den arkæologiske faglitteratur eller i lokallitteraturen.

Indtil for blot 10 år siden opfattede man de karakteristiske, lave, jyske enkeltgravhøje som samtidige med de store stengrave: dysserne og jættestuerne. De skulle repræsentere en særlig folkestamme, der i slutningen af jættestuetiden var indvandret til Jylland, muligvis fra et sted i Sydrusland. Nye arkæologiske undersøgelser og ikke mindst moderne naturvidenskabelige dateringer af de arkæologiske fund, ved hjælp af en såkaldt kulstof 14-metode, har imidlertid vist, at enkeltgravene er yngre end dysserne og jættestuerne. De repræsenterer et særligt tidsafsnit af den danske samfundsudvikling: enkeltgravstiden. Denne periode af oldtiden er imidlertid endnu meget dårligt udforsket, og de fleste undersøgelser har været koncentreret om netop enkeltgravene. Disse er imidlertid næsten

ukendte i Østdanmark og er meget sjældne i Vendsyssel og Thy. Derimod kendes de i tusindvis i Midt- og Vestjylland, hvor de gerne ligger sandet i små højgrupper ved søer og åer. Denne skæve geografiske udbredelse har medført, at forskningen i dag er stærkt i vildrede med, hvordan samfundet i enkeltgravstid har været indrettet udenfor enkeltgravenes begrænsede område.

Det er netop her, St. Aldrup-fundet har betydning. Det består af redskaber af samme slags, som de, der findes i enkeltgravene. Det tilhører samme tid, som disse, men er fremkommet i et område, hvor enkeltgravene er sjældne. Det antyder, at der også nordenfjords har været en befolkning i enkeltgravstid, blot markerer den sig på en anden måde i det arkæologiske materiale end de vestjyske stenalderbønder.

Denne opfattelse bekræftes, hvis man ser på et udbredelseskort over samtlige danske fund af tapkiler, som den, der indgår i St. Aldrup-fundet. Disse ligger næsten alle i Jylland, med ganske mange fund i Vendsyssel og Thy.

Redskabsformen er derimod påfaldende sjældnen på de danske øer.

Gennem søger man derefter de danske museumsmagasiner efter depotfund fra enkeltgravstid, viser disse sig at være forholdsvis talrige. Fra det nuværende danske område kendes således ialt 68 sikre fund fra samme tid som St. Aldrup-fundet. Det største er gjort ved Klelund i nærheden af Ribe, men langt hovedparten af fundene stammer fra Danmarks nordlige og østlige del.

Fundet fra St. Aldrup er den lokale repræsentant for denne hidtil oversete fundgruppe, der dokumenterer en forholdsvis intensiv bosættelse i enkeltgravstid også udenfor enkeltgravenes klassiske område — herunder Thy og Vester Han Herred.

NOTER:

1. Fundet har nr. 3309-11 på Museet for Thy og Vester Han Herred. — Jeg er museumsinspektør Jette Kjær taknemmelig for hjælp under mine studier på museet, samt tilladelsen til at omtale fundet her.
2. Enkelgravkulturen er senest sammenfattende behandlet af P. V. Glob i Aarbøger for nordisk Oldmyndighed og Historie og i Danske Oldsager II, yngre stenalder, 1952.
3. Større oversigter vil fremkomme ved forfatteren i tidsskrifterne Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1982 og Acta Archaeologica 1983.

Tre episoder fra Poul Post's barndom

Poul Nielsen — kaldet Poul Post — blev født på Vesløs mark 1860. Han blev faderløs som 4-årig, men som det fremgår af beretningen, giftede hans moder sig igen. Som 9-årig kom han ud at tjene på en gård i Frøstrup, og omtrent samtidig døde hans moder. Som navnet

Poul Post.

antyder, blev han som voksen postbud — i Vesløs. Han døde 1942. I årbogen fra 1940 har lærer Sodborg gengivet en beretning om et begravelsesgilde, fortalt af Poul Post. De følgende tre episoder er stillet til rådighed for Historisk Årbog af Lokalhistorisk Forening for Sydhanæs ved tale- og hørelærer Niels Johansen. Det er Poul Post selv, der fortæller.

Patient hos Stine Kudsk i Nors

Min store broder Lars havde fået lov af mor til at gå på isen og løbe på skøjter. Da det blev henad middag, sagde mor: »Pöul, ka' do go hen å tål te Lars, no ska' vi spis' til middag«. Det var jeg villig til. Men Lars råbte: »Kom do herhen, så ska' a køre dæ po isen!« Jeg faldt for fristelsen, og hvad værre var, jeg faldt også på isen og fik mit venstre lårben i stykker. Mor kom ud for at se, hvor hendes drenge blev af, men hun behøvede ikke at se efter os, det var nemt at høre, hvor vi var, da jeg stadig lod høre fra mig. Mens min mor bar mig hjem, kunne jeg selv høre, at benene i låret knasede, og det gjorde meget ondt. Så blev jeg lagt i seng, og nu var gode råd dyre for min stakkels mor. Den ny far blev også hentet hjem og kom ved aftenstid, og det blev enstemmigt vedtaget, at jeg skulle køres til Nors til Stine Kudsk, som jo var en mester til benbrud. Doktor havde vi jo ikke nærmere end i Thisted, og han var fæl dyr, og det var ikke så nemt for fattige folk. Hos Stine Kudsk var der altid bedre køb at få, især for ubemidlede og fattige.

Stakkels Lars måtte nu af sted til Arup med besked om, at Poul var faldet på isen og havde brækket et ben og skulle køres til Nors, og om så farbror ville køre med ham.

Det blev så bestemt, og hestene fik et ekstra foder og noget brød, og så af sted, alt hvad remmer og tøj kunne holde. Jorden var hård som en sten, og der skulle jo køres stærkt for drengens skyld. Farbror Niels Lynge erklærede, at det var uforsvarligt at køre med drengen i en stiv vogn. Men på hele Hanæsland fandtes ikke uden én fjedervogn, og det var på Vesløsgård. Der gik så ilbud til Vesløsgård med forespørgsel, om de kunne låne deres fjedervogn til at køre til Nors med en dreng, som havde brækket det ene bagben. Fru Kjørulf, som da ejede Vesløsgård og var meget god mod fattige

folk, sagde »Ja«; vognen kunne godt fås. Men det blev over midnat, så først kl. 1 à 2 gled vognen fra Vesløs mark ad Nors til.

Jeg var jo herskabet, farbror Niels Lyng tjeneren og Niels Balle var kusk. Også min mor kom med. Al den forberedelse kan jeg jo ikke huske, men det er mig fortalt, at jeg lå i vildelse på hele turen. Vi kom til Nors henad daggry, men alle i gården var oppe, og det varede ikke længe, før jeg lå på Stine Kudsk's bord og var gennemvarmet af sved og pinsel. Alligevel kan jeg tydeligt huske, at jeg så en mand komme gennem stuen med en stor kurv lyng, og en karl kom med en knippe halm. Det var til at rede seng af til Poul. Da alt dette var overstået, kom den lille firskårne Stine Kudsk hen til mig og sagde: »No, mi dreng, mo æ så fø! på di lor. No ja, no ja. No ka æ muer go ud en bette krom«. Og så gav hun sine ordrer: »No ka do, Niels Lyng, ta drengens arm bagud, å do, Pier, ka ta ved æ fued å så røk', nær æ sejer te«! »Men det blev mig lige vel meget, og jeg råbte: »Av av, a troer, do rækker mi bien å.«. Men Stine lod sig slet ikke forstyrre. Hun sagde bare: »Så ska æ misæl nok sæt'en te igen«. Og imens stod hun og samlede benene sammen i låret, og så satte hun spilker og pap omkring og brugte en lærredslister så lang som til november. Så blev jeg lagt i den hårde seng og faldt straks i søvn og drømte om isen og om Lars.

Da jeg igen vågnede, sad min mor hos mig, hun skulle nemlig blive og passe mig, og så skulle hun samtidig passe en mand, som lå på samme stue. Han var fra Mors og havde fået begge ben i stykker ved, at et stendige var faldet ned over ham en aften. Han led meget, stakkels gamle mand. Da der var gået nogle dage, havde jeg det rigtig godt, og der kom nu og da slægtninge og besøgte os, ved hvilken lejlighed jeg sommetider fik nogle skillinger, som jeg gemte i en »Puttifølje«, som min mor havde lavet til mig. En dag kom min farbror Jakob fra Vust og besøgte os. Han gav mig en mark, og jeg samlede jo mange penge.

Da en 14 dage var gået, kom vor ny far eller stiffer for at se os, høre til os, dengang var det ikke sådan, at der nemt kunne skrives mellem byerne, da der ingen postforbindelse var og heller ingen jernbaner, så han var gået hele vejen. Da han havde erfaret, at vi havde det rigtig godt, ville han så forhøre ved Stine Kudsk, hvor dyr en sådan historie nu ville blive. Stine svarede resolut: »Ja, si'en æ muer er så gu'te å kår'å spind', så ska I slæp mæ å gi 10 rigsdaler å

Ane Marie og Poul Nielsen.

så få æ dreng rask hjem om 1 måned eller sådan der omkring«. Stakkels far blev noget forfippet ved den forklaring og sagde, at han ingen penge havde i øjeblikket og fik vel heller ingen til den tid (da var der jo ingen hjælpekasse). Han spurgte så, om han ikke måtte lave nogle møbler at betale med. Da han var en dygtig snedker, fik han lov at lave et klædeskab og komme med det, når drengen skulle

hjem. Det var altsammen godt nok, og han lavede også skabet og leverede det samtidig med, at jeg kom hjem.

Da jeg kom hjem, kunne jeg alligevel ikke gå eller stå, men måtte ligge til sengs omtrent en måned og kom kun op engang imellem.

Bispevisitats og begravelse

Da maj måned var til ende, og jeg kom i samtale med en nabodreng, spurgte denne mig, hvorfor jeg ikke gik i skole, hvortil jeg svarede, at det havde jeg ikke tid til. Men så en dag spurgte jeg alligevel manden, om jeg ikke skulle i skole på onsdag, men han svarede bare: »Nej, om du skal, vi holder ikke en dreng til at gå i skole«. Godt, tænkte jeg, for jeg ville også hellere være fri, så det kunne vi jo snart enes om. Men skæbnen ville nu alligevel noget andet.

En aften, manden havde været i Tømmerby, kom han hjem med den besked, at jeg næste dags formiddag kl. 10 skulle møde i skolen i Tømmerby til bispevisitats. Jeg var ikke glad for den ordre, men næste dags formiddag kl. 9 fik jeg ordre til at gøre mig klar og gå til skole. Jeg måtte jo lystre og kom i en fart hen til vandtruget og holdt hovedrengøring. Efter at være vasket skulle jeg jo se på tøjet. Min nye bluse var nu ikke mere ny, men jeg måtte jo bruge den, som den var, mine lyseblå soldaterbukser tog jeg på, og strømperne tog jeg også på for at ligne andre mennesker. Tåstropperne var rigtignok borte, og fodselerne sad hver til sin side. Det pæneste af det hele var mit sorte tylshalsklæde. Min vadmels hue blev nu børstet, og jeg gled af sted.

Da jeg kom til Frøstrup, var alle andre børn gået, men jeg ville også helst være ene, mest for min uniforms skyld. Ligesom jeg nu gik i min egen tummerum og spekulerede på, om jeg nu ikke skulle gå ind i en rugmark, til det hele var overstået. Ingen ville vel savne mig, og hvem skulle vel sige det til min husbond. Men jeg kilede nu alligevel af sted, og et lille stykke fra skolen gjorde jeg holdt for at se efter, når børnene blev kaldt ind, for så ville jeg løbe alt, hvad jeg kunne, for at komme ind mellem de andre, så ingen skulle få tid til at tage mig i betragtning.

Det gik storartet. Alle var jo optaget af at se på biskoppen, så der

Poul Nielsen og hustruen Ane Marie flankerer deres søn, postpakmester Christian Bojer Nielsen, København, og hans datter Edel.

var vist ingen, der så efter mig. Da alle var på plads, blev der, såvidt jeg husker, sunget lidt, og så sagde biskoppen nogle få ord, som børnene skulle nedskrive på deres tavler. Jeg fik også en tavle, men hvad jeg skulle, vidste jeg ikke, jeg kunne jo ikke skrive, og jeg kunne heller ikke huske, hvad der var sagt. Jeg sad så lidt og tænkte: »Hva mon de' hær ka blyw te«. Jeg kom så til at græde, og der sad jeg og tænkte og tænkte om igen. Men så kom en ældre mand hen til mig og spurgte om, hvad jeg græd for. »A ka et skryw;« sagde jeg. Så spurgte han, hvis dreng jeg var, og det sagde jeg. Så tog han om min hånd og spurgte, hvad jeg hed, og så holdt jeg griflen, og han skrev: Poul Nielsen. Så tog han tavlen og gik hen til biskoppen og sagde: »Her sidder en fattig dreng, som ikke kan skrive det, men nu har han da fået skreven sit navn«, hvortil biskoppen svarede, at det var jo meget godt. Og jeg sad og tænkte, at ikke noget menneske kunne have gjort mig en større tjeneste. Jeg blev så glad ved den mand, at jeg altid siden kendte ham som min største velgører. Ja, det er sandelig aldrig omsonst at vise kærlighed mod børn, og da især mod dem, der er forældreløse.

Bispevisitatsen fik ende, og jeg tog fat på arbejdet, som jeg havde forladt det. Nogle dage derefter, en formiddag som jeg trak kørerne

hjem fra marken, kom jeg imod en gammel mand fra Tømmerby, som kendte mig, og han råbte til mig og spurgte, om jeg vidste, at min mor var død i går på Thisted Sygehus. Det var jeg næsten glad ved at høre, for så vidste jeg, at når hun var død, så skulle hun da også begraves, og så kunne jeg måske få den dag fri og komme hjem til begravelse, for jeg havde jo ikke set nogen af dem derhjemme siden 1. maj.

Men nu kom der svære tider for mig. Jeg vidste jo, at jeg havde utøj forinden, altså på kroppen, og jeg havde egentlig også utøj foruden, for alt mit tøj var jo beskidt og næsten ubrugelig, især da til en begravelse, hvor jeg vidste, der ville komme mange fremmede.

Jeg tog så den bestemmelse, at jeg slet ikke ville spørge om at få fri for at komme med til begravelsen. Jeg ville slet ikke med, fordi alt mit tøj var for dårligt, så kunne de gøre, som de ville. Det eneste, jeg syntes var godt nok af tøjet, var jo halstørklædet. Alligevel syntes jeg, at jeg gerne ville have set min mor endnu engang.

En dag lige til middag kom en pige og skulle sige til mig, at min mor skulle begraves i morgen, og at jeg kunne komme op at køre med hendes far og mor. Det var nemlig min farbror, som boede i Tømmerby. Min husbond tog nu til orde og spurgte, om jeg vidste, at min mor var død, hvortil jeg svarede, at det vidste jeg nok og havde vidst det i nogle dage. Han ville så vide, hvorfor jeg ikke havde sagt noget derom til ham. Jeg svarede, at jeg mente ikke, at jeg kunne få tid til at komme til begravelse, og jeg havde heller ikke tøj dertil. Men enden på visen blev alligevel, at næste dags morgen sagde manden, at nu skulle jeg gøre mig færdig og så til Tømmerby og køre med min farbror til begravelse. Som sagt, så gjort. Jeg gik i vandtruget og vaskede mig det bedste, jeg kunne, tog de lyseblå på, og så stolpede jeg ad Tømmerby til. Da jeg kom til min farbrors, så de med forundring på mig, og min farbrors kone, som egentlig var af en god og blød natur, gav sig til at græde ved at se mig i sådan en kostume, og hun begyndte at spørge, om jeg da ikke havde mere tøj. »Jow, a hår åsse mi hwid' bowser!« »Ja, men hår do da et pæn tøj?« »Nej, a hår et nøj pænere end de, a er i.«

Den gode kone blev helt betuttet og hentede så noget af sin søns tøj, som jeg i nogen måde kunne bruge, bare lidt for stor. Men da

jeg kom i tøjet, var jeg forresten helt fiks at se til, og jeg kom så også i et par støvler af datterens.

Men hvad skete? Imens jeg blev klædt om, havde hun opdaget, at jeg var »millionær«, og da hun gjorde den opdagelse, blev det rent galt. Jeg kom så af tøjet igen og skulle have håret klippet og blev vasket i grøn sæbe og blev så klædt på igen, og alt imens alt dette gik på, holdt de og var færdige til at køre.

Vi kom så snart til Vesløs mark, og der var allerede kommet nogle fremmede, hvoriblandt min kære faster fra Arup. Jeg gik ind i vor have for ligesom at være lidt ene. Så kom min gudmor hen til mig og spurgte om, hvordan jeg havde det, hvortil jeg svarede, at jeg havde det godt. Så tog hun mig ved hånden og sagde, om jeg ville hen og se min mor. Kisten stod ude i laden, og da jeg kom så nær, at jeg kunne se mor, kom der noget og satte sig i min hals, og jeg kunne mærke, at jeg blev rød i kinderne. Men så brød det ud for mig i gråd.

Mange af de fremmede stod sammen om mig og talte om, at det vel var allerværst med Poul, mig altså.

Efter begravelsen kom jeg så i min plads igen, og alt gik som vanligt sin skæve gang.

På skøjter efter medicin

Det traf sig engang ved vintertide, et par dage efter helligtrekongersdag, at vor lærer og hans kone begge lå syge. Doktoren fra Kettrup havde været hos dem og givet dem ny medicin og sagt, at han absolut skulle høre fra dem, hvordan de havde det, når medicinen var opbrugt.

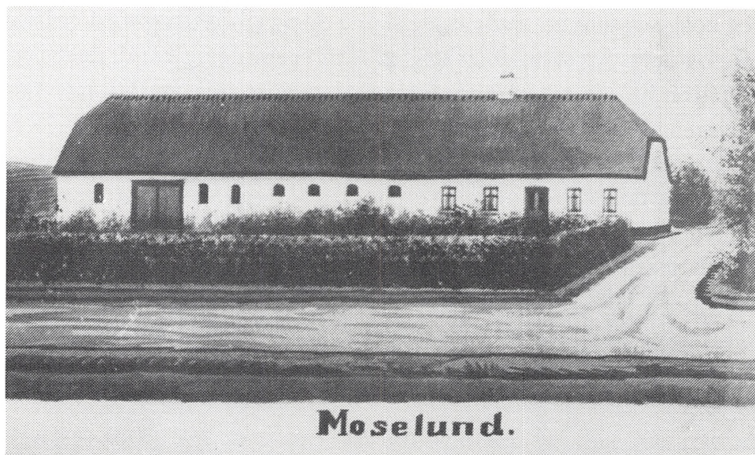
De fik den sidste medicin om aftenen ved sengetid, og godt midnat var læreren vågnet og var forfærdelig dårlig. Ja, han var så dårlig, at ingen troede, at han kunne leve til dag. Lærerens ældste søn, som ellers var elev på Ranum Seminarium og havde fået sin juleferie forlænget på grund af forældrenes sygdom, kom så hen, hvor jeg tjente, og spurgte, om ikke Poul måtte løbe til Kettrup med et brev til doktor Vitusen om forældrenes befindende. Han ville så skrive brevet, mens jeg blev klædt på. Fatter erklærede, at det kunne Poul jo godt, og der kom så ordre nu i kammeret, hvor

jeg lå og sov som en stud, at jeg skulle op og til Kettrup med et brev til doktoren. Jeg satte ud af sengen med et spring og kom i tøjet i en fart. Jeg fik mine gamle støvler på og meldte mig færdig inde hos fatter.

Der var 4 mil til Kettrup om ad landevejen. Jeg fik en vældig stor rundtenom i hånden og begav mig ud på rejsen. Først gik jeg op til skolen og fik brevet og fik samtidig ordre på at skynde mig, og det lovede jeg. Da jeg havde rundtenommen fortæret, kom jeg i tanker om, at jeg ikke var blevet vasket, men jeg trøstede mig med, at det var nat, og så kunne ingen se det. Jeg pilede så af sted som en vild, ud over marken ad Hanvejle til, for kunne isen bære, kunne jeg spare 1½ mil, og det var jo ikke så lidt. Inden jeg nåede vejlen, var månen gået ned, og det blev rimtåge. Inden jeg gik ud på fjorden, gik jeg hen til et hus, som lå lige ved, og råbte ved vinduet, om isen kunne bære over vejlen. Manden i huset blev vågen og kom til døren i bar skjorte og spurgte, hvem jeg var, og hvor jeg skulle hen midt om natten. Jeg svarede ikke, men spurgte igen, om isen kunne bære, og det mente han da, når jeg bare kunne se at gå uden om nogle åbne steder i isen. »Men hvem er du, og hvor skal du hen?« spurgte manden igen. Men jeg sagde godnat og forsvandt ud over isen i tågen. Jeg havde jo taget mine skøjter med, og dem bandt jeg på og lod så stå til. Isen holdt godt nok, og jeg nåede velbeholden land ved vejlens østre side. Det var mørkt og tillige en grim tæt rimtåge, så jeg kunne næsten ingenting se, men jeg var da på landjorden, og det gjaldt jo om at mase på, så blev der vel nok et resultat ud af det engang, tænkte jeg. Men alligevel var jeg ved at blive forskrækket, for hvis jeg nu skulle gå vild — hvad så? Men så prøvede jeg på at mande mig op og sagde til mig selv: Nej, Poul, du er jo nu 13 år, og du skal ikke være en kujon. Du må brase på. Hvem ved, måske får du en lille drikkeskilling, hvis degnen lever, til du kommer tilbage.

Mens jeg nu gik og talte med mig selv, blev jeg noget var forude. Det var en gård i Vust Holme, men jeg vidste jo ikke, hvor det var, og hvem det var. Jeg søgte efter at finde sovekammervinduet for om muligt at vække nogen og få at vide, hvilken by det var, jeg var kommet til. Men jeg fik ingen vågen og gik så igen og kom til en skole, som jeg kunne kende på gymnastikredskaberne, og jeg gik hen til vinduerne og råbte. Nej, der var heller ingen at få vågen. Så

Ane Marie og Poul Nielsens hjem, Moselund, i Vesløs, nu Tømmerbyvej 137.

fandt jeg en vej og tænkte, at når jeg nu fulgte vejen, kom jeg da nok et sted hen, og det blev da også dag engang.

Jeg kom nu igennem en lille by, heller ikke der mærkede jeg levende væsener uden en hund, der bjæffede lidt af mig. Endelig langt om længe kom jeg til en gård, hvor der var tændt lys, og der var ildrøde gardiner for vinduerne. Gården lå lige ved vejen, og jeg trådte hen til vinduet og hilste god morgen. »Go må'ren«, sagde en gammel kone. Jeg spurgte, om hun ville sige mig, hvor jeg var, for jeg var kommet over fjorden og var ikke rigtig klar over, hvor jeg var, og jeg skulle til Kettrup efter medicin til vor degn. »Ja, bette får, vejen gor lig' sønderpo herfræ, så kommer do jo føst te Gøttrup. Den her gor er Kr. Nielsen i Oj (Odde)«, sagde hun nok så venlig, den gamle kone. Jeg sagde tak og bad så om at få at vide, hvor mange klokken var. Ja, den var lige ved 3. Så spurgte jeg, om jeg måtte lægge mine skøjter der, til jeg kom tilbage, og det måtte jeg gerne. Så sagde jeg tak og farvel og fortsatte min vandring. Jeg tænkte, bare degnen endda kunne leve, til jeg kom tilbage, nu var klokken jo tæt ved 3, og den var 1, da jeg gik fra Tømmerby. Men nu skulle jeg også snart være der, nu havde jeg god vej, og nu kunne jeg løbe. Kl. 4 var jeg på Kettrup Apotek, hvor doktoren boede. Men alle sov, og hvor i alverden skulle jeg kalde? Jeg kaldte? Jeg gik ude i gården og betænkte mig.

Men så lige med et blev der lys i køkkenet og bryggeret. Nu blev

der nok røre, tænkte jeg og bankede på bryggersdøren, og pigen kom og lukkede op for mig. Jeg spurgte, om hun troede, jeg kunne få talt med doktoren. »Nej, det kan du ikke, sagde hun, for doktoren kom først hjem kl. 3 fra julegilde, og klokken er ikke mere end 4½ endnu«. Hun spurgte nu ud om, hvor jeg var fra, og det fik hun snart besked på. Jeg sagde hende, at jeg skulle tale med doktoren, for ellers var jeg bange for, at vor degn skulle dø, for han var meget syg, og hans kone var også syg. »Vil do et nok tål te ham«, bad jeg. »Nej, det kan ikke nytte, påstod hun, før hen ad kl. 8-9«. »Ja, men så ska a vær hjem, om æ degn ska løv'«, sagde jeg.

Else, sådan hed pigen, gav sig nu til at fyre under grubekedlen, for hun skulle vaske. Jeg spekulerede nu meget på, hvad jeg skulle gøre, imens jeg sad og så på Else og ilden.

Men da klokken var godt 6, blev der lys i stalden. Det var karlen der skulle fodre og strigle hestene. Jeg gik så ud til ham og klagede min nød for ham, men han var af samme mening som Else: Først kl. 8-9 kunne de tale til doktoren.

Da klokken var 8, gik Else hen og bankede på og sagde, at her var en dreng fra Tømmerby med et brev til doktoren. Ja, doktoren bad ham vente lidt, så skulle han være der. Henad kl. 9 kom endelig hr. Vitusen og spurgte efter drengen. Han fik så brevet, og da han havde læst det, måtte apotekeren op at lave medicin, og først da klokken var nær 10, gik jeg fra Kettrup Apotek.

Da jeg nåede til Gøttrup, var jeg så sulten, at det var ikke til at holde ud. Jeg gik så ind i en gård og spurgte, om de ville give mig noget at spise, og det fik jeg, da konen fik at vide, hvorfra jeg var. Jeg gled så af sted igen med fornyede kræfter, og jeg tænkte, nu skal du snart nå Tømmerby. Da jeg så kom ud til Kr. Nielsens i Odde, tog jeg skøjterne på nakken. Men da jeg havde gået et lille stykke, kom jeg i tanker om at sætte tværs over det hele lige ad Tømmerby Kirke til. Jeg gik så fra vejen og satte tværs ud over kærene sønden om både Ullerup og Holme byer.

Da jeg kom et stykke ud over kæret, var der is, og jeg spændte skøjterne på og løb som en hare ud over kær og eng. Så kom jeg til et sted, hvor vandet var løbet bort under isen. Plump, dumpede jeg igennem. Da jeg endelig kom op igen, kunne jeg ikke sætte højre fod til, og jeg døjede forfærdelig meget med at nå over vejlen til Tømmerby.

Klokken var 1, da jeg nåede hjem. Degnen var endnu i live, og det var jeg meget glad ved. Da jeg havde afleveret medicinen, gik jeg hjem til fatter og blev ikke modtaget med søde ord. Han troede, jeg havde været i Aalborg. Grædende gik jeg ind på mit kammer og skulle så til at komme af støvlerne. Da gav det et knæk i foden, og så kunne jeg sætte den til igen, omend det gjorde meget ondt.

Jeg var inviteret til at spise til middag hos degnen. Da vi havde spist, var jeg færdig til at sige farvel, men da kom sønnen og gav mig 2 mark (66 øre). Det var jeg meget glad for og gik så hjem og i seng.

Kallerup-præstens tragiske skæbne

*Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm,
der blev indlagt i asylet
ved Århus den 31. maj 1877 efter at have kritiseret
Christian den Niende for godkendelse
af den provisoriske finanslov af 12. april 1877*

Af JOHANNES NIELSEN
Statshospitalet, Risskov

og

HENNING SKOV
Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg

DATA VEDRØRENDE SOFUS HOLM

Født den 5. marts 1837

Student i 1856

Cand. theol. med laud i 1862

Huslærer på Lolland fra 1862

Menig soldat og senere løjtnant i krigen 1864

Privatlærer i 1866

Kapellan i Østrup-Hjadstrup på Fyn 1870

Sognepræst i Skjoldborg-Kallerup fra marts 1876

Anklaget for majestætsfornærmelse i sin prædiken af 22. april 1877

Suspenderet som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup 30. april 1877

Indlagt i Asylet ved Aarhus den 31. maj 1877

Udskrevet fra Asylet ved Aarhus den 8. juli 1877

Retspsykiatrisk erklæring ved overlæge Selmer af 9. juli 1877

Provsterettens dom den 17. august 1877

Landemodets dom den 16. oktober 1877

Forsvarerens anmodning om en udtalelse fra Sundhedskollegiet den 25. februar 1878

Sundhedskollegiets erklæring den 5. april 1878

Højesteretsdom den 26. april 1878

Afskedigelse som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup den 14. juni 1878

Død i 1911

INDLEDNING

Psykiatrisk undersøgelse af sognepræst Sofus Holm, Kallerup, der blev indlagt i Asylet ved Århus i 1877 efter at have sluttet sin prædiken i Kallerup kirke den 22. april 1877 med at bede Gud indskyde Kongen at nedlægge den krone, han ikke længere bar med rette, fordi han havde underskrevet den provisoriske finanslov af 12. april 1877.

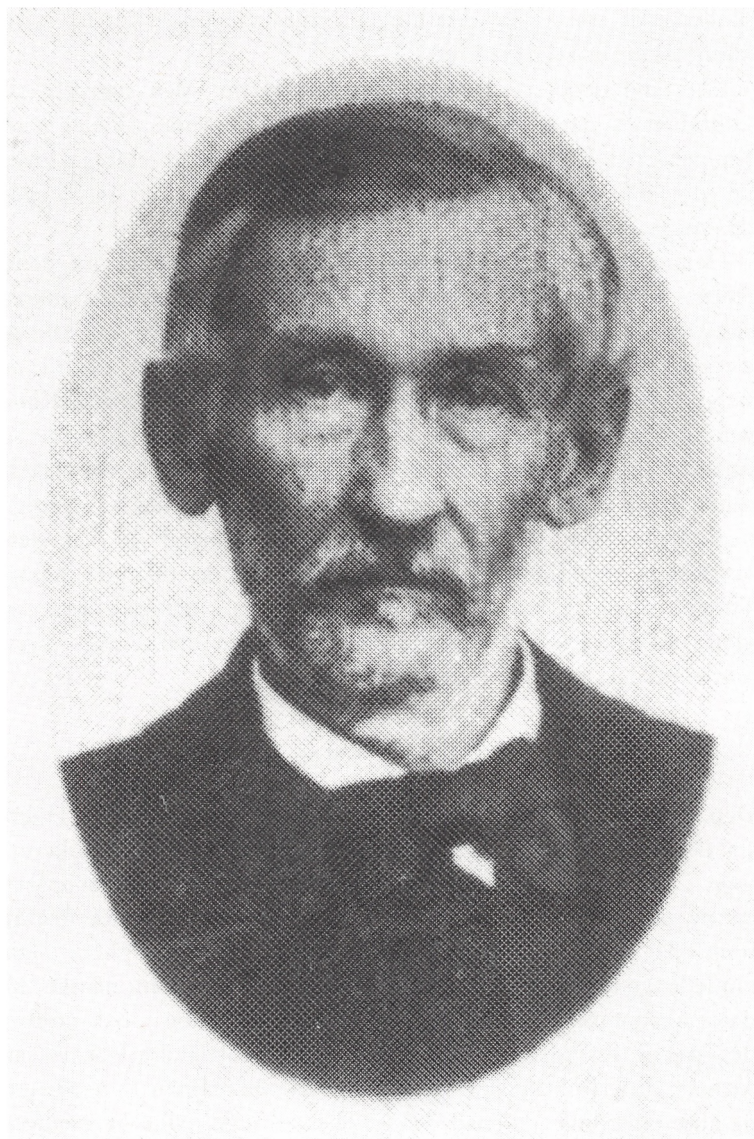
PROVISORIETIDEN

Den 19. maj 1875 indgav ministeriet C. A. Fonnesbech sin afskedsbegæring, og den 11. juni udnævnte Christian den Niende et nyt ministerium med Jacob Brønnum Scavenius Estrup som konseilspræsident. Ministeriet Estrup blev dannet på trods af, at Venstre havde flertal i Rigsdagen.

Da Rigsdagen mødtes i efteråret 1875, forelagde regeringen en samlet forsvarsplan til 71 millioner kroner, som af Venstre blev modtaget med en forsvarsplan til 30 millioner kroner samt forslag om indkomstskat. Der var ingen forligsmuligheder, og Estrup sendte rigsdagen hjem efter et par måneders forhandlinger og udskrev valg i april 1876. Efter valget kom Venstre ind med et styrket flertal, de havde nu 74 af tingets 102 medlemmer, og de havde 87.000 stemmer sammenlignet med Højres ca. 50.000.

I marts 1877 diskuterede man i rigsdagen muligheden af en midlertidig finanslov, der skulle løbe til 15. april, men forhandlingerne gik i hårdknude påskelørdag den 31. marts. Da Folketinget mødtes efter påskeferien den 4. april, meddeltes det, at Kongen havde besluttet at hjemsende Folketinget. Man var nu klar over, at den provisoriske finanslov ville blive en realitet, og den 12. april udstedtes: »Foreløbig lov om indtægts- og udgiftsbevilling indtil finanslov for finansåret 1. april 1877 til 31. marts 1878 er given«.

Venstre havde holdt fast ved den forudlagte plan gående ud på at tvinge regeringen til at træde tilbage ved at nægte at vedtage den årlige finanslov. Der stod jo i Grundlovens paragraf 49: »Forinden finansloven er vedtaget, må skatterne ej opkræves. Ingen udgift må afholdes, som ikke har hjemmel i finansloven eller i en tillægsbevillingslov«.

Pastor Sofus Holm.

Ville regeringen benytte provisoriske love, var svaret enkelt. Grev Holstein udtrykte det på et møde i Kolding: »Frygten for en provisorisk finanslov betyder intet. Dersom Kongen virkelig

skulle bryde sin ed på forfatningen, ville man uden mindste fare kunne nægte at betale skatter«.

Helt anderledes så man på det hos Højre. Man henviste til Grundlovens paragraf 25: »I særdeles påtrængende tilfælde kan Kongen, når Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige love, der dog ikke må stride mod Grundloven og altid bør forelægges den følgende Rigsdag«.

Denne bestemmelse om provisoriske love var netop, hævdede Højre, Kongens eneste værg mod Folketinget. Udgangspunktet var: ved at søge at tvinge en regering bort gennem finanslovs-nægtelse angreb man Kongens grundlovshjemlede ret til frit at vælge sine ministre. Da en finanslov var nødvendig, måtte Kongen derfor benytte paragraf 25. Når der i paragraf 49 stod, at finansloven skulle være vedtaget, så betød det ikke, at Rigsdagen skulle have vedtaget den, men blot, at den lovgivende myndighed skulle have vedtaget den, og efter paragraf 25 var den lovgivende myndighed »i særdeles påtrængende tilfælde« netop Kongen alene. »Den opdagelse er så simpel, når den først er gjort, at selv ærede modstandere kunne gøre den efter«, skrev teoriens fader, professor Henning Matzen.

SOFUS HOLM

Den 3. marts 1876 udnævntes den 39-årige kapellan Sofus Holm fra Østrup-Hjadstrup på Fyn til sognepræst i Skjoldborg-Kallerup sogn i Thy. Som sognepræst i Skjoldborg lod han i 1876 opføre en ny præstebolig. Sofus Holm var en særdeles frisindet mand, som ikke brød sig om at optræde med præsteværdighed. Han samlede gode venner og meningsfæller hos sig uden hensyn til deres økonomiske forhold, og ved en hyggelig pipe tobak drøftedes tidens brændende spørgsmål. Hos pastor Holm var en af sognets fattigste husmænd mindst lige så velkommen som de rige og ansete gårdmænd, hvad der vakte ikke ringe uvilje og medførte, at mange af sognets »spidser« ikke kunne fordrage pastor Holm.

I marts 1876 sendte nogle beboere i Skjoldborg følgende åbne brev til pastor Holm i den lokale avis: »Er det sandt, hvad rygtet fortæller, at Deres velærværdighed, der af Hans Majestæt Kongen

Sofus Holms Kirke i Kallerup.

er udnævnt til at beklæde Deres embede og er lønnet af staten, sidste konfirmationssøndag hos gårdejer Poul Bertelsen, Skjoldborg, i hvis hus De var til stede for at lykønske i anledning af en datters konfirmation, har udtalt, at såfremt en provisorisk finanslov blev udstedt, ville De nægte at betale Deres skatter samt har tilrådet en del tilstedeværende gårdmænd at følge dette eksempel?»

Pastor Holm svarede nogle dage senere i avisen: »De unavngivne beboere i Skjoldborg sogn, som har afkrævet mig svar på, hvad jeg i et privat selskab måtte dels have sagt og dels tilrådet om at betale skat eller ej, dem skylder jeg ikke offentligt at meddele, hvad jeg privat har ytret, og dem indlader jeg mig heller ikke på at give svar på deres spørgsmål. Derimod vil jeg — af hensyn til, hvad jeg skylder mit eget gode navn og rygte, af hengivenhed for den menighed, som jeg er præst for, og af agtelse for det sogn, som jeg er medlem af — herved erklære, at hvad jeg ved den nævnte lejlighed har sagt, er ikke i strid med, men i forståelse med min stilling som kristen borger i Danmarks rige og præst i den danske folkekirke, og at jeg med mine ytringer har holdt mig på lovens og Guds ords grund«.

Få dage senere skrev Thisted Amtsavis: »Det vil være læserne i frisk minde, at der i næstforrige uge rettedes et spørgsmål til pastor Holm, hvorpå gaves et undvigende svar. Samme præst har nu i søndags i sin prædiken og kirkebøn i Kallerup Kirke ladet sig henrive til ytringer, som vakte almindelig forargelse og derved foranledigede de herværende autoriteter til at tage sig af sagen. Under et politiforhør har efter forlydende forskellige vidner erklæret, at pastor Holm i sin prædiken omtalte Kongen som meneder, der havde brudt sin ed på Grundloven, og i den efterfølgende kirkebøn ønsket, at Gud ville få Kongen til at indse, at han ikke bar kronen med rette. Disse forklaringer har præsten i alt væsentligt tiltrådt. Sagen går nu til justitsministeriet, og præsten har afgivet løfte om indtil videre at afholde sig fra kirkelige forretninger«.

Det blev nu offentligt meddelt, at pastor Holm var suspenderet fra sit embede, og at der var beordret tiltale mod ham ved gejstlig ret. Amtmanden i Thisted beskikkede sagfører Lykke, Thisted, til at føre sagen, som efter ordre fra biskoppen i Ålborg skulle anlægges ved Provsteretten for Hillerslev-Hundborg herreder: »For det af ham under gudstjenesten i Kallerup Kirke den 22. april 1877 udviste forargelige og for Hans Majestæt Kongen fornærmelige forhold«.

Provsteretten, der skulle behandle sagen i første instans, bestod af provsten og amtmanden. Sofus Holm blev arresteret. Dette skridt motiveredes dels med sagens beskaffenhed og dels med nødvendigheden af at få hans mentale tilstand nærmere undersøgt. Den 31. maj 1877 blev Sofus Holm indlagt på Asylet ved Århus.

SOFUS HOLMS PRÆDIKEN I KALLERUP KIRKE SØNDAG DEN 22. APRIL 1877

Denne prædiken har Sofus Holm nedskrevet efter hukommelsen nogen tid efter, at prædikenen var holdt, muligvis under indlæggelse i Asylet ved Århus fra den 31. maj til den 8. juli 1877:

»Den Glæde Herren lovede sine Disciple Aftenen før sin Korsfæstelse, det var Glæden over hans paa Døden følgende Opstan-

delse og over, at de selv skulde blive levendegjorte ved Delagtighed med ham i hans Livskraft. Og som lovet, saaledes skete det ogsaa: Herrens Opstandelse fulgte paa hans Korsfæstelse, og med hans Opstandelse begyndte ogsaa hans Menigheds umistelige Glæde, nemlig Glæden over Livets Sejr over Døden, og den Glæde boer endnu i Herrens Menighed.

Prædikestolen i Kallerup Kirke, hvorfra pastor Sofus Holm i 1977 fremkom med sine skæbnesvangre udtalelser om kong Christian den Niende.

Og det er nu det, som vi idag vil tale om, hvordan allerede her den christne Menigheds Glæde over Livets Sejr over Døden ytrer sig. Denne Glæde afspejler sig egentlig i den Forvandling, som foregik med Apostlene, da de Opstandelsesdagen havde seet Herren og var blevne beaandede af ham. Før Mødet med Herren sad de nemlig indespærrede for lukkede Døre af Frygt for Jøderne, men efter at de vare blevne beaante af den Opstandnes Aand, saa veg Frygten for Frimodigheden i Følelsen af, at Livet er stærkere end Døden, Sandheden stærkere end Løgnen, Lyset stærkere end Mørket. Og hvor det bliver Tilfældet, at den Opstandnes Aand giver os Følelsen af, at Livet er stærkere end Døden og Sandheden stærkere end Løgnen, da løsnes Tungebaandet, og der faaer Munden Mod til at tale, hvad Hjertet mener, og der bliver vi befriede. Saaledes var det med Apostlene, og saaledes er det endnu. Paa den Maade ytrer sig den christne Menigheds Glæde over Livets Sejr over Døden, naar vort Hjerter og vor Sjæl frit kan aabenbare sig gennem vor Mund.

Siger vor Mund, hvad vort Hjerter nægter, da lyver vi, saa begaar vi Sjælemord paa os selv. Og sige vi vel ikke Løgn, men dølger Munden dog, hvad Hjertet føler og tænker, saa hemmer vi vor egen Udvikling, saa er vi bundne og fængslede indenfor de lukkede døre af Frygt for Jøderne. Kan derimod Munden frit udtale, hvad der ligger os paa Hjerter, da er vi fri som Fuglen, der er løst af Fuglefængerens Snare. — Talefrihed, Mundens Frihed, er nødvendig for vor menneskelige Udvikling. Skal vi udvikles, maa vi ogsaa sige alt, hvad vi vil, naar det blot er sandt og ikke siges i Dommens eller det Ondes Tjeneste, men i Livets og Selvopholdelsens og det Rettes og Kjærlighedens Tjeneste (og dermed tillige i Kampens Tjeneste, og det er Kampen mod Livets Fjender og mod det Onde, jvf. Herrens Ord: jeg er ikke kommen for at bringe Fred, men Sværd. Matt. 10).

Og denne Mundens Frihed, hvorved der kommer Pagt mellem Hjerter og Mund, og hvorved vi befries, og som er os en Nødvendighed som mennesker, den skal vi Gud ske lov ikke bede Nogen om Forlov til. Vi skal ikke spørge eller bede noget Menneske om Forlov til at sige Sandhed, thi det har vi Lov eller Ret og Frihed til, uafhængig af alle Mennesker, og det har vi Ret og Frihed til som Mennesker. Men denne vor Ret eller Frihed kan vi

ej hævde, saalænge vi hjærtelig er bunden i Syndens Trældom. Er vi bundne hjærtelig i den Troldom, saa synes vi (fejgt), at Sandheden og Retten maa være bange for Løgneren og Uretten, men f.ex. Sandheden — uforbeholdent bekjænt — maa dømme Magthavernes Færd. Og synes vi saaledes, at Sandheden maa gaa af Vejen for Usandheden, saa kan vi ikke hævde vor Menneskeret til at sige Sandhed.

Men med Christus kommer vi til at kunne gjøre denne vor Ret gjældende. Vindes vi nemlig saaledes af ham, at vi i vort Hjerter byder alt det Sande og Rette velkommen, saa Sandheden er os en kjær Ven og ikke en besværlig Politibetjent, som passer paa os (som paa Forbrydere), og forsager vi at gjøre vort Hjerter om til en Røverkule, d.v.s. til et Hjemsted for alle Slags fule Ting, og viser vi det Slette og Lave paa Dørene som Fjender deraf og som Venner af Sandheden, saa bliver vi ogsaa visse paa, at naar vi staar paa Sandhedens Side, saa staar Sandheden ogsaa paa vor Side, og saa bliver vi ogsaa visse paa, at Sandheden er den stærkeste og kan nok beskytte sine.

Paa den Vis hjælpes vi ved Christendommen til at kunne hævde vor Menneskeret til frit at lade vor Mund være vort Hjerteres Tolk.

Og saa har vi ej blot Ret og Frihed til at sige Sandhed, men det er ogsaa vor Skyldighed. Vi skylder Sandheden at hylde den som vor Konge ved at være den bekjænt, og vi skylder os selv ved Sandhedens Bekjendelse at bevare os selv i vor Pagt med Sandheden. Og som vi skylder Sandheden og os selv at bekjende den Sandhed, som vi troer, saaledes skylder vi ogsaa hverandre Sandhed. Af Sandhedens Meddelelse afhænger ethvert sandt Forhold mellem Mennesker. Derimod er det modbydeligt at snakke hverandre efter Munden og derved bestyrke hverandre i det Gale. Det er jo at befordre Mørket i Stedet for at forsage det. Derimod er det velsignet at leve i Sandhed Meddelelse med hverandre. Og bliver Nogen fornærmet paa Sandheden, fordi hans Selvskhed derved bliver saaret, saa forlanger han med slig Fornærmelse, at Sandheden skal omvende sig efter ham, istedenfor at han selvfølgelig skal omvende sig efter Sandheden, hvis han har traadt den for nær.

Det bliver altsaa Hovedsummen, at Sandhedens Meddelelse er

liflig for os Alle, naar vi vil være Mennesker, hvorimod kun stødende for os, naar vi holder med det Umenneskelige.

Altsaa: med Sandhed gjør vi ikke Uret, men derimod forsager vi Uret, og vi har som Mennesker Ret og Frihed til at sige Sandhed, og det er vor Skyldighed mod Sandheden, os selv og hverandre, og det er det Lykkeligste, thi Mennesket befries i os, naar Mund og Hjerter er i Forstaaelse med hinanden. Det er derfor det Sikreste, thi står vi paa Sandhedens Side, saa staar den almægtige Sandhed ogsaa paa vor Side.

Og se nu, kjære Venner! Efter at vi har sagt dette, saa er der Noget, som jeg idag maa tilføje. Og det er først dette: Kirken eller Menigheden har godt af Danmark, og Danmark skal atter have godt af Menigheden. Menigheden og dansk Tunge har jo sine Gjærning i Danmark. Derfor er det ej blot Blodets Røst, der taler, naar vi, der er Christne af dansk Herkomst, har Deltagelse for Danmark, men det er heller ikke Kirken uvedkommende, hvad der skeer i Danmark.

Og hvad der nu er sket her i Danmark i disse Dage, det er dette: at der af Kongen er lagt Haand på Grundvolden for hele det danske Samfundsliv. Der er lagt Haand på Grundloven, paa den Lov, som er min Ret og din Ret og enhver dansk Mands Ret. Og med dette sit Angreb paa vor Grundlov har Kongen tillige brudt sit med Ed bekræftede Ord, hvorpaa han er Konge, saa han nu ikke længere er Konge med Rette. Og saa hedder det i Dagens Epistel »ære Kongen«, men det er ikke at ære Kongen at forholde ham Sandheden og snakke ham efter Munden og derved befæste ham i det Gale, men det er at ære Kongen at sige ham Sandhed og derved aabne han Vej til Sandhedens Erkjendelse og Omvendelse. Og saa skal vi efter Biblen bede for Kongen, men vi skal ikke bede for det lovstridte Regiments Fortsættelse, men for dets afskaffelse.

Tro og Love er Betingelser for enhver Gjærning, Tro og Love forudsætter man agtet hos en Hønssepige, og hvad der er en Forudsætning for den mindste Bestilling er ogsaa en Forudsætning for den største Gjærning. — Og det er denne Forudsætning, som er krænket af Kongen, han har brudt sit med Ed bekræftede Ord, hvorpaa han er Konge og er derfor ikke længere Konge med Rette, men kun med Vold og Magt og Uret. Derfor maa vi

bede til, at han vil nedlægge Kronen og ej blive det Folk til Skade, hvilket han som Konge er sat til at gavne. Et helt Folk er ikke tjent med at have en Meneder til sin Konge og Høvding. Det er en forfærdelig Forsmædelse, og det vil Gud ikke hæller, men han vil, at vi skal have en ærlig og skikkelig Mand til vor Konge.

Saa veed vi nok, at vi som Christne skal gjengælde Ondt med Godt, men det skal man da aldrig gjøre paa den Maade, at det bliver paa en Andens Bekostning, som f.Ex. hvis vi opoffrede hele det danske Folks Ret for at føje Kongen i hans Uret. Og fremdeles: hvis vi gjorde det, saa blev det ej at gengælde Ondt med Godt, thi det blev ej til Tjeneste af noget Godt, men det blev kun til Befordring af Tyranni og Slaveri, d.v.s. til Befordring af det Onde og til at forraade Liv og Frihed. Og det var ej Kongen til Gavn, men at befæste ham i det Onde, derimod er det netop det Bedste, vi kan gjøre ham at sige ham Sandheden, og det højt og tydeligt over hele Danmark.

Og saa blot disse smaa Bemærkninger til Slutning. Jeg har som Embedsmand aflagt Ed paa Grundloven, derfor har jeg ej blot Ret og Frihed til at tale dens Sag, men det er ligefrem min Skyldighed, som jeg ved Tavshed vilde forsømme. Og dernæst har jeg aflagt Ed til Kongen, og den vilde jeg svigte ved Tavshed, hvorimod jeg er den tro ved som sagt at sige ham Sandheden. Dette er dog ej sagt for at komme Kongen til Livs eller i Dommens Tjeneste, men det er sagt i Livets Tjeneste, d.v.s. for at værne om vor af Kongen angrebne Ret.

Saa er der ogsaa meget af det samme i os, som Kongen er falden (?) over. Der er hos os meget af Personsanseelse. Bliver saaledes et Ord sagt af en anset Mand, saa agtes det tidt og ofte, om det end er nok saa ubetydeligt, af Omgivelserne som noget overmaade dybsindigt. Bliver der derimod sagt noget af en udvortes ringe Mand, saa bliver det tidt og ofte slaaget hen som Intet, uafhængigt af, om det er Ret eller ej. Der sees paa, fra hvilken Mund det er, Ordet udgaaer, istedenfor at høre efter, hvad der udgaaer af Munden, og noget hermed beslægtet gjentager sig i alle Forhold. Men i Fald vi forsage dette grimme Væsen istedenfor at pleje det, og vi saa er frimodige, saa vil det, som nu er sket her i Danmark, bliver Anledning til den borgerlige

Friheds Sejr, og det vil blive til Ordets Befrielse og dermed også til den christne Menigheds Udvikling. Og dertil give Du Gud, vor Fader. Din Naade i Vorherres Jesu Navn! Amen! Saa bede vi dig, o Gud, at Du vil indskyde Kongen at nedlægge den Krone, som han ikke længere bærer med Rette«.

JOURNAL OVER SOFUS HOLM UNDER INDLÆGGELSEN I ASYLET VED ÅRHUS

Syge-journal over patienten Sofus Holm i Asylet ved Århus. Indlæggelsesnummer 2813. Indlæggelsestid 31. maj 1877, afgangstid 8. juli 1877.

»Faderen var Præst mellem Middelfart og Assens, (død 1860), Moderen, en født Regensdorph fra Hamborg, levede endnu i mange Aar i Bogense. Ingen af Forældrene have været sindssyge, heller ikke, efter hvad der foreligger, fjernere Slægtinge — ogsaa hans Søskende synes at være sjælelig sunde, men det er i sin Tid oplyst for Kommunehospitalet (sandsynligvis af en søster), at Familien har Disposition til Maanesygdommen.

Han blev sat i Kolding Latinskole, hvorfra han blev Student i 1856.

Allerede i Drengæarene skal han have gjort sig bemærket ved et pirreligt Gemyt og vaxlende Sindsstemninger. I Studenteraarene synes han i det hele at have været et ret livsglad Menneske med et noget exalteret Væsen. Han studerede Theologi ret flittigt, skjøndt han ikke var uden Tvivl og Skrupler i religiøs Henseende og tog Examen med bedste Karakter i 1862. Umiddelbart derefter kom han som Huslærer til Præsten Immanuel Barfoed i Sørup i Slesvig. Denne sætter ham særdeles højt fra Karakterens Side og skildrer ham i et Brev fra Maj 1877 som et Menneske, der kun kjendte aandelige Interesser, let lod sig begejstre af alt, hvad der greb ham, med fabelagtig Uro trængte ind i ethvert Spørgsmaal, der mødte ham paa hans Vej, var aaben, ærlig og sandhedskjærlig indtil Hensynsløshed i alle sine Udtalelser, navnlig i national Retning, saa at han jævnlig stødte slesvig-holstensk sindede Befolkning dér i Pastoratet for Hovedet — en Skildring, der ogsaa ret godt stemmer med den Dom, som hans Svoger, Kommunelæge Schou i Kjøbenhavn, fælder over

Asylet i Risskov, også kaldet Dâreanstalten, hvorfra pastor Holm udskrives med den lægelige konklusion: Ikke sindssyg.

ham i hans yngre Aar. Han synes dengang væsentlig at være gaaet op i patriotiske Interesser og sluttede sig i det hele til det national-liberale Parti, men lader dog undertiden til at have nogen Vaklen i sine Anskuelser.

I Sørup forblev han, indtil han i November 1863 blev indkaldt til Krigstjenesten. Han var under Krigen med ved Dannevirke, fik ved Dybbøl en Kugle i den højre Hofteregion, som uden at efterlade videre Følger gav Anledning til et Lazaretophold i Kjøbenhavn, efter hvilket han avancerede til Lieutnant, men kom som saadan først tilbage til Als faa Dage før denne Stilling maatte rømmes og synes at have tilbragt den øvrige Del af 1864 paa Fyn.

Efter Krigen opgav han dog ikke den militære Bane. Baaret af levende Patriotisme og Tydskehad vedblev han i flere Aar at være Officer (10de Bataillon i Fredericia) og synes en Tid lang ganske at have opgivet Theologien formedelst religiøse Betænkeligheder, men tog Huslærerpladser, naar han ikke var til Tjeneste. Saaledes havde han i 1865 og 66 et meget fordelagtigt Engagement hos Tesdorph paa Orupgaard, der skal have sat megen Pris paa ham, indtil Holm brouillerede sig med ham ved sine hensynsløse og yderliggaaende Udtalelser, rimeligvis angaaende Nationalitets Spørgsmaalet. Dog var han paa Orupgaard ogsaa i andre Hen-

seender anset for en exalteret Person. Han opgav Stillingen paa Orupgaard for en temmelig daarlig Plads hos Dr. Bucsk i Balle-rup, som han dog snart igjen ombyttede med den militære Virksomhed.

Imidlertid gjærede det religiøse Liv stærkt i ham, han synes navnlig i Vinteren 1868-69 at have lidt meget af Tvivl og Anfæg-telser. Han aflagde ved denne Tid et Besøg hos sin Svoger, Pastor Otto Møller i Gylling, som i Løbet af en halv snes Dage — efter hans egne Ytringer — forhjælp ham til Klarhed over de Punkter i Kristendommen, der hidtil havde forurolet ham, og aabnede hans Øjne for Grundtvigianismens Værd, saa at han forlod Gylling som en begejstret Tilhænger af denne, hvad han ogsaa senere er vedblevet at være. Fra dette Besøg tog han hjem til sin Moder i Bogense — som det lader — med det Forsæt at blive Præst, men viste sig efterhaanden mere og mere exalteret, blev søvnløs, snakkede udelukkende om religiøse Materier og nationale Interesser, blev stærkt paavirket af Nordlys, Bisole og lignende Naturfænomener, som just dengang havde været iagt-tagne, blev mere og mere forvirret, saa at han i Juli 1869 måtte indlægges paa Kjøbenhavns Kommunehospital i en fuldstændig maniakalsk Tilstand med Voldsomhed, Hallucinationer o.s.v. Den meget ufuldstændige Journal fra Hospitalet oplyser forøvrigt kun, at det maniakalske Anfald tabte sig temmelig hurtigt, saa at han 6 Dage efter sin Indlæggelse igjen blev udskreven efter Familiens Ønske, uden at der tilføjes noget om, hvorvidt han dengang blev anset for rask, eller hvordan i det hele hans Til-stand var ved Afgangen.

Heller ikke fra andre Sider foreligger der noget paalideligt herom. Han gik fra Hospitalet tilbage til Bogense, og et halvt Aars Tid efter blev han personel Kapellan hos en Pastor Lassen i Østrup mellem Bogense og Odense. Da han i denne Stilling ikke i kirkelig Henseende kunde sympathisere med Præsten — en meget gammel Mand — synes han under sit femaarige Ophold der at have ført et mindre heldigt Liv inden for fire Vægge, søgte hverken Omgang med Familien eller med Nabopræsterne. Som den han nærmest knyttede sig til af Nabopræsterne, nævner han selv en Kapellan Lassen, Søn af Lassen i Østrup.

Han synes forøvrigt i det mindste i Begyndelsen at have været

Et kig indenfor på asylet, som interiøret tog sig ud, da pastor Sofus Holm i 1877 tilbragte fem sommeruger indenfor hospitalsmurene.

godt lidt af den gamle Lassen, og det lader ikke til, at man der i Huset har bemærket Rester af det maniakalske Anfald, som har vakt Betænkelighed, men han skal dog i mange Henseender have været sær. Han havde sædvanligvis ikke mange Tilhørere i Kirken og skal ikke have sluttet sig nøje til Menigheden — agiterede ikke i politisk Henseende, men lagde dog meget excentriske Ideer for Dagen i denne Retning.

Han havde meget at gjøre med Højskoleforstander Cold ved

Odense, befæstede sig mere og mere i en yderlig gaaende grundtvigiansk Retning og blev i politisk Henseende ensidigt udpræget Venstremand. I det overfor omtalte Brev fra Pastor Barfoed omtaler denne et Besøg, som Holm aflagde paa Laaland i Sommeren 1875 og bemærker, at han dengang havde gjort et sørgeligt Indtryk paa ham.

Han saa bleg og gusten ud, var sjudsket i sin Paaklædning, ensidig og exalteret i sine Udtalelser, baade i politisk og kirkelig Retning, vilde i sidstnævnte Henseende kun anerkjende Grundtvigianismen i den krasseste Form og var Venstremand til det yderste. Hans Præstevirksomhed syntes ikke at tilfredsstille ham, han undslog sig for at søge Embede, havde mest Lyst til at være Frimenighedspræst, men da han betvivlede sine Gaver hertil, tænkte han nærmest paa, efter den gamle Lassens Død, at skabe sig en tarvelig Tilværelse som Friskolelærer. Højrebladene vilde han ikke engang læse, han havde nok i Venstrepressens Sandhed. Han forekom i det hele Barfoed som en Mand, »der i ensomt Fængsel var blevet fremmed for Verden«, men ved et otte Dages Ophold hos Barfoed levede han kjendeligt op og begyndte igjen at blive den Samme, som han havde været i Sørup.

Uagtet sine stædige Udtalelser om Præstevirksomheden i Statskirken, varede det dog ikke mere end et Halvtaarstid, før Holm var bleven Præst i Skjoldborg og Kallerup (sidst i 1875) i Thy.

Efter hans egne Ytringer forefaldt han dog, navnlig i Hovedsognet, ikke nogen særdeles Sympathi for hans Venstresind, som vel derfor mest har støttet sig til Husmandsklassen, som mere delte hans politiske Anskuelser, og ikke søgte synderlig Omgang udenfor Sognets Smaamænd, med hvem han tildels synes at have fraterniseret paa en mindre taktfuld Maade (han sees saaledes at være Dus med en Landsbymurer i Sognet). I det hele lader hans grundtvigianske Begejstring til da at være traadt noget i Baggrunden for den politiske Exaltation, som under Konflikten i Rigsdagen i Vinteren 1876/77 aldeles opfyldte ham og drev ham til stedse større Yderligheder, skjøndt han just ikke synes at have agiteret stærkt i offentlige Møder, men mest indskrænket sig til extreme Udtalelser i sin nærmeste Vennekreds, som dog ikke undlod at vække Opmærksomhed ogsaa udenfor samme. Heller ikke lagde han Skjul paa, at Udstedelsen af en provisorisk Finan-

lov kunde foranledige ham til Demonstrationer fra Prædikestolen, og det kom saaledes ikke ganske uventet for hans Sogns Folk, at han efter at bemeldte Lov var udkommet i Midten af April 1877, den paafølgende Søndag (22. April) i sin Prædiken i Kallerup Kirke bragte dette Regjeringens Skridt paa Bane som en ulovlig Gjærning, betegnede Kongen som den, der havde brudt sin Ed paa Grundloven og følgelig ikke længere var berettiget til at bære Kronen, som han udtalte Haabet om, at han vilde nedlægge. Efter den Opsigt, dette vakte, og den Misbilligelse, som umiddelbart efter Gudstjenesten blev ham tilkjendegivet, afholdt han sig dog fra lignende Udtalelser i den Prædiken, han strax efter holdt i Hovedsognet.

Han blev nu strax suspenderet fra Embedet og sat under Tiltale. I Forhørene vedgik han sine Udtalelser og erklærede dem for Frugten af modnet Overlæg, som han havde anset det for sin Pligt ikke at tilbageholde, men gik ind på at afholde sig fra lignende Ytringer, da det blev ham betydet, at han ellers vilde blive belagt med personel Arrest. Dette Løfte holdt han dog ikke, og som Følge deraf blev han arresteret den 18de Maj.

Imidlertid var Spørgsmaalet om hans Tilregnelighed paa Grund af Sindssygdommen i 1869 blevet rejst gennem Breve fra hans Familie og Venner, og han blev i denne Anledning indlagt til Observation her i Asylet d. 31te Maj 1877. Da det Offentlige kun betalte for 3de Forplejning, erlagde han selv Differencen mellem denne og 1ste Pleje og blev saaledes anbragt paa Enkeltværelse i Asylet.

Journalnotat af 9. Juni 1877: Pastor Holm er en Mand af Middelhøjde, snarere under end over, noget spinkel, tør og mager, men ikke af sygeligt Udseende, med et ret livligt Physiognomi og uden noget særligt Paafaldende i sin sædvanlige Optræden og Væsen. Ved ankomsten var han i nogen Sindsbevægelse og studsede ved at mærke, at her nok vilde blive Tale om mere end faa Dages Ophold, men beherskede sig dog ret godt, har efter et Par mislykkede Forsøg paa at stille sig paa en exceptionel Fod til Anstalten og efter en enkelt heftig Opbrusning over de tvungne Forhold, som dog lod sig dæmpe ved rolige Forestillinger, hidtil forholdt sig stille og ordentlig og uden Indsigelser føjet sig efter Stedets Skik og de givne Anvisninger.

Han samtaler ret frit og naturligt om almindelige Gjenstande uden at røbe særdeles Tilbageholdenhed eller Mistænksomhed, undslaar sig heller ikke for at meddele, hvad Oplysninger, der forlanges, udtaler sig ret uforbeholdent og aabent om sine Anskuelser og lægger ikke Skjul paa, at Øjeblikkets politiske Interesser fylder hans Tanker helt og holdent, men søger dog ikke Lejligheder til at udbrede sig derover. Indlader man sig imidlertid med ham paa slige Materier, taler han sig varm og ivrig, bliver hensynsløs og extravagant i sine Udtryk, ulogisk i sin Argumentation og taber sig i socialistisk og venstrepolitisk pølsesnak.

Han er da ret uimodtagelig for Modgrunde, men taaler dog saavidt Modsigelse, at det som oplyst er gjørligt at føre en Diskussion med ham, hvorigjennem der da kommer allehaande utopiske Ideer frem og de sociale Forhold ved Siden af en højt apellerende, men i det mindste tilsyneladende oprigtig og velment patriotisk Følelse, et glødende Frihedssværmeri og et brændende Had til alt Højrevæsen, der stemples som Løgn og Tyranni, medens han tillige med al sin Ensidighed og blinde Fordømmelse af anderledes Sindede, i mange Punkter lægger en reel og retskaffen Tænkemaade for Dagen. Saaledes udtaler han sig meget skarpt om den J. A. Hansenske Skandale, misbilliger ogsaa Bjørnbek og hans Færd og synes i det hele mest at have drevet Venstrepolitik for egen Regning uden at være Redskab for nogen af Venstreførerne, med hvem han overhovedet ikke synes at staa i nærmere Forbindelse.

Sine Udtalelser fra Prædikestolen vilde han have anset det for Fejghed at tilbagekalde, de kunde dog maaske bevæge Kongen til at resignere, i hvilket Tilfælde han lader til at nære en uklar Forestilling om, at Folket i Anerkjendelse af hans Anger over Edsbrudet igjen kunde kaare ham til Konge, saa at Alt kunde blive godt igjen, hvorimod han ellers antyder Muligheden af en Afsættelse, naar Rigsdagen atter samles.

Konsekvensen af hans Optræden den 22. April synes han villig til at bære for den retfærdige Sags Skyld, »der dog omsider vil sejre«, men han lader dog til at være ret alvorlig ved Tanken om den Straf, der kan vente ham, om han end gjør sig Umage for at bortræsonnere dens Betydning for ham selv. I det hele kan han ingenlunde siges at gøre Parade mod det Foreholdne.

Det er ham meget magtpaaliggende ikke at blive erklæret for sindssyg, og han afviser Tanken om at være det med megen Bestemthed, uden at han dog synes at føle sig særdeles krænket derved eller bliver irriteret, naar Spørgsmaalet kommer paa Bane. I det højeste røber han nogen Uvilje mod dem af hans Slægt og Venner, som har rejst det uden al virkelig Grund. Anfaldet i 1869 forklarer han simpelthen som Resultatet af de religiøse Anfægtelser, Tvivl og aandelige Kampe, som han i længere Tid havde været underkastet, og af de Grublerier hans Besøg hos Svogeren Otto Møller nærmest havde fremkaldt. Han var derved blevet aandelig overanstrengt og havde tilsidst under længere Tids Søvnløshed tabt Herredømmet over sig selv. Han bestræber sig for at reducere saavel Varigheden som Intensiteten af dette Anfald til det mindst mulige, skjøndt han ikke synes at have nogen klar Erindring om sin Tilstand paa Hospitalet — han ømmer sig endogsaa mod at erkjende det for en egentlig Sindssygdom og vil ikke vide af, at der efter hans Afgang fra Hospitalet endnu kan have været en sygelig Tilstand tilstede. Han benægter dengang at have været hallucineret, men indrømmer, at han endnu, naar der kommer religiøse Anfægtelser over ham, stundom hører »en Truselsrøst«, som dog ikke angriber ham videre, da han veed, at den kommer fra Djævelen. Denne Truselsrøst opfatter han gennem Øret: den kommer udvortes fra, men er ikke nogen artikuleret Lyd, skjøndt han nok forstaar dens Betydning. Ogsaa har han undertiden fornummet en Stemme, der kommer fra hans eget Indre og har sit Sæde i Brystet, men som ikke synes at forurolige ham, snarere at være ham tilfredsstillende. Derimod benægter han bestemt nogensinde at have haft Syner eller guddommelige Aabenbaringer. Men undertiden har han i Nærheden af visse Personer bemærket en fra dem udgaaende »Duft« som af Roser eller Nellikerod. Dette Phænomen, mener han, er det samme som i Christenforfølgelsesens Tid ogsaa iagttoges hos Martyrerne og betyder, at den Paagjældende har en levende Christelig Tro. Første Gang, han bemærkede det, var hos Pastor Thomas Rørdam i Norup i Fyn, da han en Dag, medens han var Kapellan i Østrup, kørte sammen med ham paa en aaben Vogn. Senere har han bemærket det Samme hos Flere, blandt andre hos Pastor Jacobsen i Nykjøbing, og ikke sjældent naar han administrerede Alterets Sakrament, ved hvilken Lejlighed det især

har været ham behageligt, da han saa kunde føle sig overbevist om, at Vedkommende nød Sakramentet paa rette Maade. Han holder for, at dette Phænomen til alle Tider har fundet Sted som særligt Tegn paa Guds Naade, men at det paa Grund af det tiltagende religiøse Liv er blevet hyppigere i nærværende Tider, fornemmelig siden Grundtvigs Lære om »Ordet af Guds Mund« fandt Indgang hos Folket, og at det altsaa staar i et særligt Forhold til Grundtvigianismen. Han selv er ikke den Eneste i hans Bekjendtskabskreds, der har fornummet det. Rørdam, til hvem han talte derom, erklærer det dog for Indbildning, men som En, der har iagttaget det og tror derpaa, nævner han en fynsk Højskolelærer Morten Eskesen (der vistnok er Broder til Patienten Thomas Eskesen, som døde her i Asylet for et Aarstid siden). Ingen af disse hallucinatoriske Phænomener vil han nogensinde have bemærket før Hospitalsopholdet i 1869, men han haandhæver meget bestemt deres Uafhængighed af dette, og det skjønnes heller ikke rettere, end at de kun staar i Forbindelse med hans indre religiøse Rørelser, ikke derimod med hans politiske Exentriciteter. Ogsaa benægter han Sandsebedrag eller lignende Phantasmer i Barndommen og i Opvæksten, kun havde han paa Retraiten fra Dannevirke i 1864 Syner, ligesom mange andre af Soldaterne. Fremdeles indrømmer han, at han habituelt lider af urolig og afbrudt Søvn, især naar hans Sind er i Bevægelse, hvilket han uopfordret betegner som »en Nervesvækkelse, han har arvet efter sin Moder«. Her paa Stedet synes han dog at sove ret godt, ligesom han i det hele lader til at føle sig vel og har Funktionerne i Orden, benægter ogsaa andre habituelle Onder og vil, med Undtagelse af en »Giftfeber« længe før Sindssygdommen, aldrig have gennemgaaet nogen alvorligere Sygdom. Hjertets Auskultation udviser intet Abnormt.

Han har hidtil været holdt paa Eneværelse, hvor han beskjeftiger sig med æsthetisk læsning o. desl., saa at han sjældent træffes ledig. Han røber ingen Tilbøjelighed til at sætte sig i Forbindelse med Omgivelserne, viser sig endogsaa noget sky lige over for Patienterne og holder sig i Gaarden mest for sig selv, men sees ofte at gaa omkring der, fordybet i Tanker og i kjændelig Sindsbevægelse. Døren aabnes herefter for hans Værelse: han begynder at spise i Selskab med de andre Patienter i Afdelingen og at blive trukket ind i Samliv med disse.

Journalnotat af 15. juni 1877: Skikker sig fremdeles ordentligt, passer sig selv, indlader sig ikke meget med de andre Patienter og kommer ikke i Disput med Nogen.

Journalnotat af 21. juni 1877: Røber i Anledning af Rigsretdommen i Marmorkirkesagen en paafaldende Mangel paa Kjendskab til denne Sag.

Journalnotat af 30. juni 1877: Giver fremdeles ikke Anledning til at ansee ham for sindssyg, gjør sig meget lidt bemærket og finder sig i Forholdene, uagtet han ved Lejligheden ikke lægger Skjul paa, at han anseer de Indskrænkninger, hans Frihed her er underkastet, for utilbørlige. Han har i Anledning af en Søsters længe ventede Død faaet en naturlig og smuk Korrespondance med en anden Søster, hvori han blandt andet lægger megen Samvittighedsfuldhed i Pengesager for Dagen. Iøvrigt beskæftiger han sig en Del med Skriverier som Forberedelser til hans Forsvar. Han er nemlig fast bestemt paa selv at ville føre sin Sag. Advarsler om, at han kunde være udsat for at forløbe sig og gjøre Ondt værre ved denne Fremgangsmåde, synes han at tage Overlægen ilde op, skjøndt han tilsyneladende har optaget dem i en god Mening. Derimod lagde han en umiskjændelig Glæde for Dagen ved i Aften at høre, at han med det Første vilde blive erklæret for ikke sindssyg og vilde aldeles Intet høre om, at han dog nok ved Lejlighed kunde være udsat for at blive det.

Journalnotat af 4. juli 1877: Erklæring afgaaet om, at han ikke kan ansees for utilregnelig, men er et til Sindssygdom stærkt disponeret Subjækt.

Journalnotat af 8. juli 1877: Afhentet til Arresten i Thisted under Ledsagelse af en Privatmand. Udskreven som: ikke sindssyg.

Udtog af journalen: Religiøs Exaltation og politisk Fanatisme, kulminerende i et Angreb paa Kongen fra Prædikestolen. Mistænkt for Utilregnelighed paa Grund af en forlængst overstaaet Mani. — Ikke sindssyg.«

EFTERSKRIFT:

I årbogen for 1982 følges Kallerup-præsten Sofus Holm fra udskrivelsen i 1877 til sin død 34 år senere. I 1878 bliver præsten frifundet af Højesteret, mens der synges skillingsviser om »præsten og kongen«.

Sofus Holm kunne for så vidt være blevet i sit embede efter Højesterets frifindelse, men da Sundhedskollegiet betegner ham som »disponeret for stærke sjælelige brydninger, mangel på ligevægt og roligt omdømme som følge af en kronisk sygdomstilstand«, havde ministeriet påskud til administrativt at afskedige ham med pension. Det skete 14. juni 1878.

Sofus Holm købte herefter et husmandssted i Vendsyssel, giftede sig i 1883. Den forhenværende præst levede en stilfærdig tilværelse, passede sit landbrug og rejste en del rundt og talte i forsamlingshusene. Den 15. marts 1911 døde han i trange økonomiske kår.

Den lange beretning slutter med en diagnostisk vurdering af pastor Holm. Overlæge, dr. med. Johannes Nielsen, Risskov, skønner, at årsagen til Kallerup-præstens skæbne var en manio-depressiv lidelse.

Udførlig og langstrakt er beretningen om pastor Sofus Holm. Men den rummer så mange menneskelige og tidstypiske aspekter, at den — om end delt over to årgange — må bringes i sin helhed.

Ligeledes følger næste år de to forfatteres kildeangivelser.

M. F.

Thisted's navnkundige amtmand Faye

Af HANNE MATHIESEN, Thisted Museum

Takket være en donation fra Sparekassen Thy har det været Thisted Museum muligt at erhverve et antal genstande, som har tilhørt Gerhard Andreas Faye (1760-1845), der var amtmand over Thisted amt fra 1805 til 1843.

Gerhard Faye var født i Lyngdal sogn, Kristiansand stift i Norge, som søn af provst Andreas Faye og Margrethe Catrine Flinthoug, men kom i 1779 til København for at studere. Først studerede han efter faderens ønske ved det teologiske fakultet, men skiftede senere til jurastudiet, som førte til ansættelse i kammerkancelliet i 1790. I 1791 udnævntes han til forvalter på det kongelige gods Vestenborg på Falster, hvor han skulle lede den omfattende og komplicerede udskiftning af landbrugsjorden. Opgaven løste han, trods sine store forudgående betænkeligheder, på en sådan måde, at han mødte stor påskønnelse. Hans ansvarsområde udvidedes til stadighed, og efter at han i 1803 var udnævnt til virkelig kammerråd, modtog han i 1805 bestalling som amtmand over Thisted amt. Opbruddet fra det milde og frodige falsterske landskab skete ikke uden vemod. Overgangen til Thisted amt med de store, åbne vidder og den spredte bosætning dannede en overvældende kontrast til østersø-øens tætte landsbybebyggelse.

I en indberetning til ordenskapitlet om sit karriereforløb i anledning af, at han 1809 blev udnævnt til Ridder af Dannebrog, beskrev Gerhard Faye sin ankomst til Thisted på følgende måde:

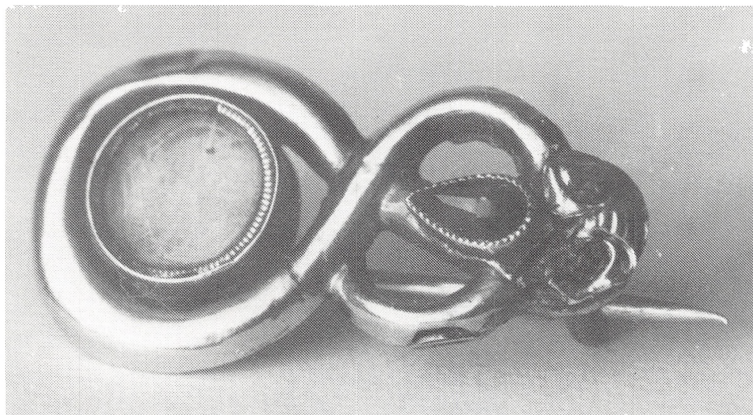
»Den 29de September 1805 ankom jeg her til Amtet. Ved dets Grændser modtoges jeg af Landets barske Genius, den uvenlige Vestenvind. Over det frugtbare, men nu afhøstede Land laae Efteraarets Vemod udbredt. Enkelte Gaarde og Steder laae eensomt adspredte paa den aabne Mark. Ikke een Busk, ikke eet venligt Piletræ afbrød den eensformige og trættende Udsigt. I gennem

halsbrækkende Veie, der vare for snævre for mine bredsporede Vogne, naaede jeg først Thisted om Natten Kl. 12.«

Amtmand Gerhard Faye fik sit virke i Thisted amt i en tid, der var præget af store omvæltninger på det landbrugstekniske og -økonomiske område. Udover de store udskiftningsarbejder først i embedsperioden huskes i eftertiden især hans indsats for en forbedring af vejenes tilstand i hele amtet. Faye skrev selv herom: »En af de største Mangler i Thisted Amt var den yderst slette Beskaffenhed, hvori jeg forefandt Landeveiene, som i den lerede Jordbund næsten vare ufremkommelige. Da jeg havde bereist dem alle, fandt jeg, at de ikke kunde forbedres, og, at nye Veie med

Amtmand Gerhard Fayes rejsetoiletskrin. Skrinet er af meget fint snedkerarbejde og fremstillet som palisanderfinér på fyrretræ. Det har pyntebeslag og låsetøj af messing. I skrinet er bevaret 21 forskellige krukker, beholdere, barberkniv, tandbørste og andet til den personlige hygiejnes brug.

Amtmandsparret nød kongehusets bevågenhed, og da majestæten, Frederik den Sjette, døde i 1839, tillod dronningen amtmandinden at afklippe en lok af monarkens hovedbår. Denne lok blev siden indfattet i en guldbroche, og takket være efterkommernes pietetsfølelse er dette smykke nu kommet tilbage til Thisted.

langt mindre Bekostning kunde anlægges. Megen Jord kunde spares ved at rette de utallige Bugter, hvormed de ialt slyngede sig igjennem Marker og Enge. Nu bestemte jeg Landeveienes Brede til 13 Alen med en 3 Alens Grøft paa begge Sider, og afstak med egen Haand Veilinierne, for at kunde paa Stedet gaae de Indvendinger imøde, som Lodseierne maatte have at anbringe.«

Virkningerne af vejforbedringerne var indlysende: »Istedetfor, at 3 à 4 Tønder Korn tilforn udgjorde et fuldt Læs, kjører man nu mageligen 8 à 10 i den halve Tid, som alene kan erstatte enhver Bonde det paa Veienes Anlæg og Vedligeholdelse anvendte Arbeide. Hvad vindes ikke paa Heste og Vogne, som forhen ødelagdes i de sumpige Veie? Hvad vindes ikke ved den formindskede Snekastning, der forhen udgjorde mere Arbeide om Vinteren end det hele nuværende Veiarbejde . . . «

Da det store arbejde blev påbegyndt, mødtes amtmanden og hans embedsmænd med stor uvilje i almuebefolkningen, som ventede, at de derved fik yderligere byrder pålagt. Da arbejdet med landevejene var gennemført, stod det imidlertid enhver klart, at der var tale om en virkelig forbedring, og man indsendte nu anmodning til amtet om, at også de øvrige veje måtte blive sat i stand. Således ændredes på få år opfattelsen af amtmand Faye og

Amtmandinden, Kassa Christiane, født Stockfleth, dyrkede, som andre damer af de højere stænder tidens forskellige former for finere husflid og kunsthåndværk. Denne ravklump er fundet ved Vesterhavet af fru Faye. Den skal efter familietraditionen være slebet og tildannet som signetholder med det sirlige mønster af dyr og blomster og perlebort af amtmandinden selv. Da hendes søstersøn, maleren Martinus Rørbye, i 1830 var i Thisted for at male et portræt af amtmanden, noterede han den 25. juni i sin dagbog: »Af Tante har jeg i Dag faaet en Present af noget forskjelligt Rav, hvoraf et Stykke glædede mig meget. Det er ganske opfyldt med Insekter og vist et meget sjældent Stykke«.

hans embedsførelse, og da han i den høje alder af 83 år omsider fratrådte amtmandsposten på grund af sygdom, var han en overordentligt velanskrevet og tiljuble person. Herom vidner de utallige gaver og gunstbevisninger, der blev ham til del ved de to store embedsjubilæer i henholdsvis 1830 og 1841.

Sølvopsats med inskriptionen: »Til Amtmand Gerbard Faye fra ham hengivne Venner i Thisted Amt den 10. August 1841«. Opsatsen er 31 cm høj og skålens diameter 31 cm. Den er fremstillet af Salomon Prabl, København, som fik borgerskab 1825, og stemplet af gaurdeinen Peter R. Hinnerup, der virkede 1840-63.

De genstande, som museet nu har erhvervet, illustrerer i spredte træk sider af Gerhard Fayes embedsliv i Thisted amt. De mange inspektionsrejser i tjenestemandsområdet nødvendiggjorde et transportabelt skriveskrin, ligesom amtmanden på sine rejser medbragte et overordentligt veludstyret toiletskrin, hvis enkelte dele stadig er bevaret.

I september 1830 fejrede Gerhard Faye sit 25-års jubilæum som amtmand i Thisted, i hvilken anledning Thisted bys damer broderede ham en meget smagfuld kakkelovnsskærm med blomstermotiv.

I 1841, da amtmanden fejrede sit 50 års embedsjubilæum, hædredes han fra mange sider. I hele sin virketid i Thisted amt havde han arbejdet for at stifte et »landøkonomisk selskab«. I 1841 lykkedes det omsider, og han udnævntes af selskabets bestyrelse til æresmedlem. Fra »hengivne Venner i Thisted Amt« modtog han en kaffe/the-maskine og to opsatser af sølv. Den ene af disse opsatser er mellem de genstande, museet nu har erhvervet.

Amtmanden døde 1845 og gravlagdes på kirkegården ved Thisted kirke. I 1853 opsattes en buste til hans minde i byplantagen »Christiansgave«, som også var et resultat af hans mangesidede indsats for at fremme de materielle og åndelige levevilkår i Thisted amt.

To spillemænd fra Sydthy

Af OLAF NØRGAARD, Holstebro

Over hele landet har der i de senere år været kraftig vækst i interessen for de gamle folkedanse og den dertil hørende musik, og der findes efterhånden talrige trykte nodehæfter med samlinger af de gamle melodier. I Thy har vi haft folkedansere, folkemelodier og spillemænd som i det øvrige land, men alligevel er det sjældent at støde på melodier og danse, der stammer fra denne landsdel.

Dette skyldes sandsynligvis, at der er forsket alt for lidt i Thy's spillemænd og deres musik. Nedenstående biografier over to spillemænd fra Sydthy er et forsøg på at råde bod på denne mangel.

Jens Christensen Ettrup, tømrer, landmand og spillemand blev født 25. december 1833 i Boddum sogn, Refs herred. Faderen, tømrer og landmand Christen Jensen, Ettrup, var født i Skjoldborg. De nærmeste forfædre var mindre gårdmænd og fæstebønder. Navnet Ettrup blev også brugt af familien i Skjoldborg. Det var bragt ind i slægten af Christen Jensens »stedbedstefar«. Jens Ettrups mor, Johanne Madsdatter, var gårdmandsdatter fra Hygum sogn, Ringkøbing amt. Hendes fader flyttede fra gården få år efter hendes fødsel, og hun blev uddannet som »skrædderpige«.

Christen Jensen og Johannes Madsdatter var stræbsomme og sparsommelige folk, og de kunne i 1844 købe en ejendom i Helligsø på knap 1 tønde hartkorn. I 1856 købte de ubebyggede, sammenhængende parceller i det østlige Helligsø på ialt 3 tønder, 5 skæpper, 3 fjerdingkar og 1 album hartkorn, og her rejste de samme år en helt ny gård, Øster Helligsøgård.

Jens Ettrup havde af faderen lært tømrerfaget og var desuden uddannet som smed. Han var den 11. november 1856 blevet gift med Mette Kirstine Christensdatter fra Hurup, søster til Niels Nielsen Christensen, der senere vil blive omtalt. De nygifte tog bolig på Øster Helligsøgård, og her boede de to generationer sammen til 1873, da Christen Jensen afstod gården til sønnen og selv flyttede ind i et aftægts hus på et hjørne af marken.

Jens Christensen Ettrup og Mette Kirstine Christensdatter fotograferet af W. Kjølby, Thisted, i halvfemserne.

Mette Kirstine Christensdatter kaldes undertiden væverske, og det vil sige, at alle beboerne på Øster Helligsøgård mestrede et håndværk, og at gården følgelig i udstrakt grad var selvforsynende. Da de alle var flittige og sparsommelige, kan det ikke undre, at de efterhånden arbejdede sig frem til solid velstand. Gårdens historie

på denne tid er iøvrigt almindelig landbrugshistorie med dræning og mergling af marken, voksende besætning, voksende udbytte og indretning af større og bedre bygninger. Laden, som står endnu, er bygget omkring 1885 af Jens Ettrup selv med hjælp fra svogeren tømrer Christen Christensen, Refs.

Efter alle samstemmende vidnesbyrd levede Jens Ettrup og Mette Kirstine et meget lykkeligt ægteskab. De fik ti børn, hvoraf dog kun de syv nåede voksenalderen. Børnene gik i forældrenes fodspor og blev selvstændige næringsdrivende. To sønner blev snedkere, en søn blev slagter, en landmand. De tre døtre blev gift med landmænd.

Som det passer sig for en spillemandsfamilie var både forældre og børn af et muntert sindelag, altid oplagt til fest, især til dans. En af sønnerne spillede violin, to trækharmonika. Kom der gæster på Øster Helligsøgård, kunne man være sikker på, at musikinstrumenterne blev taget frem.

I 1899 forpagtede Jens Ettrup Øster Helligsøgård bort til en søn, i 1904 afstod han den til en svigersøn. Selv flyttede han ned i aftægtsboligen, hvor hans forældre havde boet, og her levede han og Mette Kirstine en lykkelig alderdom, omgivet af børn, svigerbørn, børnebørn og oldebørn. I 1916 kunne de fejre diamantbryllup, begge med et fortræffeligt helbred, men i julen 1917 var det tydeligt, at alderdommen var ved at gøre sin ret gældende. I begyndelsen af 1918 døde de begge med et par måneders mellemrum uden egentlig sygdom. De blev begravet på Helligsø kirkegård lige ved siden af Jens Ettrups forældres grav. Begge gravsteder findes endnu, tæt op mod det vestlige dige.

At kalde Jens Ettrup spillemand er kun delvis rigtigt. Hans instrument var violinen, hans repertoire den tids spillemandsmusik. Men musikken var for ham ikke et erhverv, kun en hobby. Han kunne spille ved dans i hjemmet, måske en enkelt gang for en nabo eller slægtning, men han tog ikke ud og spillede for betaling, således som svogeren gjorde.

Det er sikkert, at han har lært at spille i sin tidlige ungdom, men hvem der har været hans lærer, er det endnu ikke lykkedes at finde ud af. Meget tyder på, at han og svogeren Niels Nielsen Christensen har haft den samme lærer.

Jens Ettrups violin og violinkassen, sidsnævnte fremstillet af ham selv, gik i arv til en dattersøn og findes endnu i familien. Desuden

opbevares to håndskrevne nodehæfter, der har tilhørt ham, indholdet af disse vil blive omtalt i en efterfølgende artikel.

Niels Nielsen Christensen, murer, husejer og spillemand blev født 8. juni 1843 på et husmandssted på Sindrup mark, Ydby sogn, Refs herred. Faderen, Christen Nielsen, var gårdmandsøn fra Lyngs, moderen, Mette Madsdatter var født på Sindrupgård, hvor hendes forfædre havde boet i flere generationer.

I august 1845 flyttede familien til en gård på 2 tønder hartkorn i Refsbøl, Hurup sogn, det nuværende Bredgade 14, matr. nr. 7 b og 7 z, som skulle blive hans egentlige barndomshjem. Om hans barndom og ungdom ved vi meget lidt, udover at han fik lært murefaget. Den 18. november 1870 blev han gift med Sidsel Marie Jensdatter fra Ydby. Hendes far, der da var død, havde været postbud og husejer. Hendes mor boede alene i huset matr. nr. 14 d Ydby og Tvolm, det nuværende Brændgårdsvej 63. Omtrent samtidig med giftermålet fik Niels Christensen skøde på dette hus. Prisen var 500 rigsdaler, der skulle dog kun betales 450 rigsdaler kontant, til gengæld forbeholdt svigermoderen sig »fri beboelse i den ene ende af huset, fri afbenyttelse af husets brønd og et lille stykke haveplads«.

Niels Christensen havde derved fået foden under eget bord, men boligforholdene skulle snart vise sig at være trange. Der kom nemlig hurtigt familieførøgelse, og dette gentog sig regelmæssigt hvert eller hvert andet år, indtil den sidste, nummer 13, blev født i 1892. Alle børnene nåede voksenalder, og da svigermoderen først døde i 1885, må der sommetider have boet 10 - 12 personer i det lille hus.

I 1901 byggede Niels Christensen med hjælp af svogeren, tømrer Hans Jensen, et hus i Hurup, det nuværende Bredgade 223, matr. nr. 7 1. Her boede han til sin død i 1909.

Om Niels Christensen ved vi, at han hele sit liv var en spasmager, altid ude efter at have sine medmennesker til bedste. Der lever endnu talrige historier om hans forskellige narrestreger. Her skal kun berettes et par af de mest karakteristiske.

Da han i 1865 aftjente sig værnepligt i Viborg, skulle mandskabet stille op til badning. Niels Christensen skabede sig og jamrede, som om han havde vandskræk. Det gavnede ham dog ikke, han blev

Niels Nielsen Christensen om Sidsel Marie Jensdatter fotograferet af W. Kjalby, Thisted, sandsynligvis ved sølvbrylluppet i 1895. På det originale fotografi sidder Niels Christensen med Afholdsforeningens syvttakkede stjerne på frakkereverset. Da dette fotografi var i en dårlig forfatning, måtte det retoucheres, og derved forsvandt stjernen.

skubbet i vandet, hvor han sank som en sten og var væk. Stor forfærdelse især blandt officererne, der gjorde parat til at dykke for at finde ham. Pludselig blev man opmærksom på, at han svømmede

rundt i god behold langt fra bredden og morede sig over det postyr, han havde skabt.

Engang, da han kom forbi præstens have, gik dennes søn og skød efter fugle med sin luftbøsse. Da drengen skød, lod Niels Christensen sig falde pladask ned på vejen, hvad der bevirkede, at drengen forskrækket løb ind og fortalte, at han havde skudt en mand. Men denne mand var selvfølgelig over alle bjerge, da præstegårdens folk kom ud for at se, hvad der var sket.

Der lever nu kun ganske få mennesker, der har set Niels Christensen i virksomhed, men disse og andre, der har hørt om hans musik på anden hånd, berømmer ham som en fremragende musiker. Hans dygtighed og den kendsgerning, at han spillede både violin og klarinet, kan måske føre til opsporingen af hans lærer, der jo må have haft de samme færdigheder.

I modsætning til Jens Ettrup var han »professionel spillemand«, hvis man tør bruge dette udtryk. Han tog ud og spillede for betaling for hvem, der ønskede hans hjælp. Vi ved intet om, hvorledes han blev lønnet, men lønnen har forhåbentlig været høj, for arbejdet må have været meget krævende. Ved større fester mødte han tit om formiddagen, en dreng blev placeret i indkørselen til gården, og så snart en ny gæst var i sigte, blev spillemanden kaldt ud for at blæse gæsten et stykke på klarinetten. Om eftermiddagen havde spillemanden nogenlunde ro, men når middagen var sat til livs, begyndte arbejdet for alvor. Så gik dansen i storstuen den hele nat og sommetider til langt op på formiddagen den næste dag. Og her var Niels Christensen rigtig i sit es, han ikke blot sørgede for musik, men også for, at der var det rette gode humør hele tiden. Hvis der manglede en mand i en kvadrille, gik han med i dansen samtidig med, at han trakterede violinen eller klarinetten. Ja, han siges også at have kunnet danse pardans og spille samtidig. Gik dansen helt i stå, brugte han tiden til at lave forskellige løjer med gæsterne, således at pausen ikke blev alt for lang.

Disse færdigheder og hans dygtighed i behandlingen af musikinstrumenter gjorde, at han blev berømt over hele Sydthy og meget efterspurgt til alle fester. Alle vidste, at når »Niels Bajads«, som han blev kaldt, havde givet tilsagn om at spille ved en fest, kunne man være sikker på, at der ville blive den rette feststemning. Men anstrengende må det have været, og det har været en meget

træt mand, der ved middagstid den følgende dag gik hjem med violin og klarinet, ofte mange mil til fods til det lille hus i Ydby, hvor der ikke var megen ro for en mand, der trængte til at sove.

Hans erhverv beskrives ofte med det udtryk, at han »murede om dagen og spillede om natten«, han må altså have været en meget flittig og virksom mand. Vor tids mennesker ville sige, at han i en sådan tilværelse var meget udsat for stress, og det var ikke den eneste risiko ved arbejdet. Spillemanden blev selvfølgelig beværtet på lige fod med de andre gæster med mad og især drikke, og når dansen var begyndt oppe i storstuen, var det en æressag for værtsfolkene og gæsterne, at den, der sørgede for musikken, ikke kom til at trøste. Den ene efter den anden kom op for at skåle med ham, og var der mange fester på samme årstid, som det f.eks. var tilfældet lige efter høst, kunne der gå flere dage, hvor han ikke var ædru. Han blev selv klar over, at det var en fare, og da det ikke var muligt blot at indskrænke drikkeriet, meldte han sig ind i Afholdsforeningen og blev total-afholdsmand. Traditionen siger, at den endelige beslutning herom blev taget en formiddag, da han kom hjem i løftet stemning og så sine drenge sidde omkring bordet og lege drikkegilde.

Denne muntre og virksomme mand skulle få en langsom og pinefuld død. Traditionen siger, at han døde af mavekræft, og det

Niels Christensens begravelse 1909.

er sandsynligvis rigtig. I dødsannoncen står »efter et langt sygeleje«. Han blev begravet fra hjemmet søndag 22. september 1909, og vi har et billede, der blev taget ved dene lejlighed. Udenfor huset, grupperet omkring kisten står børnene og den dodes søskende, længere væk det talrige følge af naboer og bekendte, midt i det hele Afholdsforeningens fanebærer med foreningens fane.

Niels Christensens ry har overlevet til i dag, men det er næsten også det eneste minde, vi har om ham. Violinen og klarinetten er forsvundet, alle skriftlige minder såsom forsikringspolicer, skøder og breve ligeledes. Et stort håndskrevet nodehæfte overlevede i mange år, og er set sidste gang omkring 1940. Det kan dukke op igen.

Kilder

Kirkebøger, realregistre, skøde- og panteprotokoller i Landsarkivet i Viborg.

En kort omtale af de to spillemænd i »Historisk Årbog for Thisted Amt« 1963, side 197-198.

Andre oplysninger, bl.a. om familietraditionen stammer fra Niels Christensens børnebørn.

Tre nodebøger fra Sydthy

Af PER JUNKER og IVAN DAMGAARD, Århus.

Fra læge O. Nørgaard i Holstebro har vi modtaget tre nodebøger, som har hjemme i Sydthy, hvor de har været benyttet, i hvert fald i sidste halvdel af sidste århundrede.

Alle tre nodebøger har tilhørt tømrer og landmand Jens Christensen Ettrup, som levede fra 1833 til 1918 og boede på Øster Helligsøgaard i Helligsø det meste af sit liv. Udover sit håndværk og sit landbrug spillede Jens Ettrup også violin, men mest til hjemmebrug. Efter sigende spillede han ikke til baller. De to af nodebøgerne er gået direkte i arv fra Jens Ettrup til læge Nørgaard og vil i det følgende blive behandlet som samhørende.

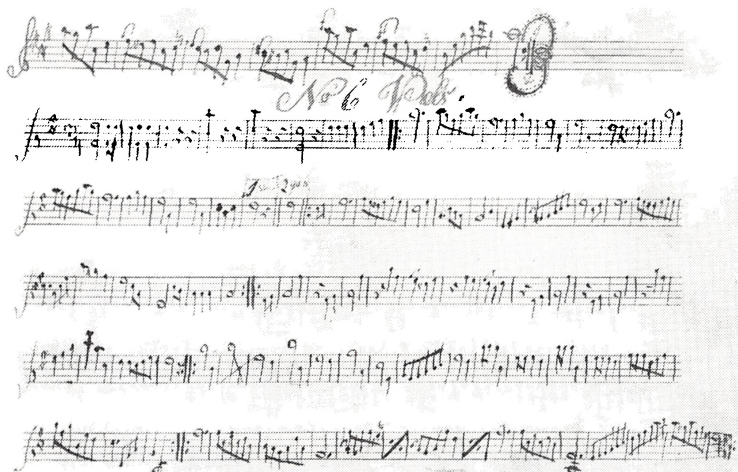
Den tredie nodebog er kommet i læge Nørgaards hænder via en datter af Jens Ettrups sønnesøn, som også hed Jens Ettrup. Den ældre Jens Ettrup har efter sigende overladt dette nodehæfte til sønnesønnen, som levede fra 1884 til 1919, var bager, og boede i Kjettrup nær Helligsø. Der er altså flere spillemænd i slægten. Således spillede faderen, Christen Ettrup, også.

En nærmere beskrivelse af Jens Ettrup den ældres liv og levned findes andetsteds i årbogen, og vi skal ikke her komme nærmere ind på beskrivelse af personerne bag nodebøgerne, derimod nok så meget nodebøgernes indhold.

Alle tre nodebøger var oprindeligt i Jens Ettrup den ældres eje. Kendetegnende er imidlertid, at melodimaterialet i de to nodebøger, som er arvet direkte efter ham, har en væsentlig større sværhedsgrad end den tredie, som er arvet via sønnesønnen. Melodiernes beskrives nærmere nedenstående, men allerede her må påpeges det bemærkelsesværdige i, at de to første nodebøgers melodier ofte er meget teknisk krævende med melodiske spring, som er logiske musikalsk, men ofte er meget lidt sangbare, og derfor vanskelige at lære udenad.

Den tredie nodebogs melodier er generelt teknisk mindre svært tilgængelige, mere melodiske og lettere at lære udenad. Er der mon

Valsen her findes som nr. 6 i de to samhørende nodebøger. Som det ses, er valsens udskrevet relativt tydeligt. Der kan spilles efter nodeskriften i modsætning til mange andre nodebøger fra tiden, som er nærmest ulæselige. Melodien er ganske køn, ret vanskelig at spille, men ret sangbar.

i den tredje nodebog tale om melodier, som i større omfang har været anvendt til dans?

Nodebøgernes indhold er i øvrigt det, der kendes fra andre nodebøger fra tiden omkring 1850 — valse, hamburgere, polkaer, enkelte hopsaer og enkelte turdans.

De to nodebøger, som er arvet direkte efter Jens Ettrup, indeholder ca. 145 melodier i to bind.

Bind 1:

14 valse, 11 hamburgere, 7 mazurkaer, 2 polkaer, 2 toture, 2 treture, 1 mazurkapolka, 1 marselieng mars, 1 la schottish, 1 mis, 1 sais, 1 galop, 1 tolvturn, 1 figaro, 1 keilekvadrille, 1 kratte lise, 1 storm mars og 1 skotsk.

Bind 2:

44 valse, 12 hamburgere, 11 polkaer, 5 mazurkaer, 3 galopader, 3 galopper, 3 treture, 3 toture, 2 varsoviaer, 2 tyrolerhopsaer, 2 tyrolervalse, 1 Frederik d. 7.'endes reveille, 1 hopsak, 1 hopsa, 1 gammelmandsvals, 1 wienervals.

Den tredje nodebog indeholder følgende:

27 valse, 14 polkaer, 6 tyrolervalse, 4 hamburgere, 3 hopsaer, 3

mazurkaer, 1 galop, 1 menuetto, 1 firtur, 1 wienervals, 1 tyrolerhamburger, 1 reinlænderpolka, 1 mazurkapolka.

Det er bemærkelsesværdigt, at langt over halvdelen af melodierne i de første nodebøger er nummereret i flere fortløbende nummereringer. I såvel bind 2 som i den tredie nodebog optræder enkelte melodier af navngivne komponister.

Nodebog 1 indeholder på siderne 1—12 melodier nummereret 1—26, alle utvivlsomt skrevet med samme håndskrift. Så følger på side 13 nr. 1 Storm Mars og nr. 2 Skotsk, samt navnet Niels Nielsen Christensen, Ydby, som kan være skrevet med en anden håndskrift, dette er dog ikke sikkert. Så følger nr. 2—24, og første bind er skrevet ud. De sidste numre er skrevet af samme person, håndskriften ligner de øvrige, og afsluttes med navnet Jens.

Nodebog 2 begynder, hvor den første slap, med nr. 25 — en galopade — og nummereringen er fortløbende, indtil nr. 34, hvor der nederst på siden er skrevet en varsoviane. Herefter følger 11 blade, som er indsyet, og som er større end de øvrige. Disse blade indeholder unummereret materiale. Efter de indsyede blade begyndes med nr. 27 — vals — og der følger nummereret til nr. 47, inden nodebogen skrives ud med tre unummererede melodier.

Nodebog 3 er sammenhængende og unummereret.

Om nodebog 1 og 2 er skrevet af een eller flere personer, er vanskeligt at få rede på. Håndskrift og nodeskrift kan være forskellig, men også ens, alt efter om man har skrevet omhyggeligt eller hastigt.

I den tredie nodebog findes håndskrift fra ialt to personer.

Tilbage står tre ubesvarede spørgsmål: Hvem har nedskrevet materialet, hvem har komponeret det, hvornår er det komponeret og nedskrevet?

Ved at sammenligne håndskriften i melodiernes titler med underskriftsprøver fra Jens Ettrups hånd, synes det sandsynliggjort, at han har nedskrevet væsentlige dele af materialet. Men som nævnt kan også andre have givet deres besyv med. Nærmere undersøgelser må klargøre dette.

Den tredie nodebog indeholder ialt 14 melodier, som er skrevet med en ganske anden håndskrift — lille og sirlig, og i øvrigt vanskelig at tyde, indtil man finder systematikken. Nok så interessant er, at der nedenunder disse melodier står følgende: Til

Jens Christensen Ettrup fra Ludvig Sørensen Ydby, 5/2 65. Melodierne er altså nedskrevet af Ludvig Sørensen åbenbart den 5. februar 1865. Hvem Ludvig Sørensen var, er indtil videre uafklaret.

Denne nedskrift findes ca. midt i nodebog 3 og tidsdaterer denne temmelig nøjagtigt.

Vanskeligere at stedfæste er de to første nodebøger. En stor del af materialet er utvivlsomt afskrevet efter andet materiale, deraf blandt andet nummereringen. Da der er flere forskellige nummereringer, kan der være tale om flere forskellige kilder. Dette er dog ikke bevist. At navnet Niels Nielsen Christensen, Ydby, findes i bogen er spændende.

Niels Nielsen Christensen, murer, husejer og spillemand, boede det meste af sit liv i Refsbøl, Hurup sogn. Også hans levned er beskrevet andetsteds i årbogen.

Om Niels Nielsen Christensen — også kaldet Niels Bajads — siges, at han var en meget dygtig spillemand, som ofte spillede til bal. Om han har gjort melodier selv, det vides ikke med sikkerhed, ej heller om han havde elever. Måske er Jens Ettrups to første nodebøger afskrift af Niels Bajads' materiale. Det er i alt fald muligt, men bliver næppe nogen sinde opklaret.

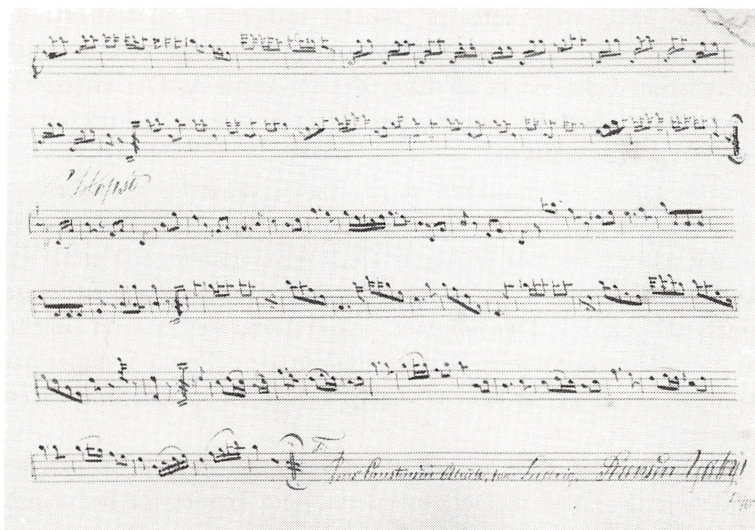
Om de to første er nyere eller ældre end den tredje kan ikke bevises. At de tilhører samme periode er sikkert, men bemærkelsesværdigt er det i alt fald, at de indeholder turdance: tolvture, keilekvadrille, toture, treture med videre, som ellers så småt er begyndt at gå af mode i slutningen af 18-hundrede-tallet.

Et samlet overblik over musikken i alle tre nodebøger viser, at den har en del karakteristika, som deles med dansk spillemandsmusik i øvrigt: de fleste melodier står i kryds-tonearter, dvs. g, d, a og e-dur og der er tale om forholdsvis korte stykker musik med et betydeligt rytmisk præg.

Meget groft kan materialet deles op i to dele:

A) Enkeltstående melodier med særprægede navne, f.eks. sais, figaro o.l., og turdance, dvs. toture osv.

Disse melodier er i reglen ret let spillelige i forhold til resten af materialet. De har et mere »spillemandsartigt« præg, og deres oprindelse fortaber sig langt tilbage i tiden. Nogle af dem er specielle derved, at vi i dag har bevaret beskrivelser af de danse, der

En udmærket hopsa fra den 3. nodebog. Melodien kræver, at udøveren er ret skrap til positionsspil. Hopsaen er udmærket at danse til, når den bliver spillet i rask tempo. Fotografiet viser, at netop denne nodebog kan dateres ret præcist, idet siden indeholder en hilsen til Jens Christensen Ettrup fra Ludvig Sørensen Ydby 5/2 (18) 65.

har hørt til. En del af dem kendes også andre steder i landet, somme tider under andre navne.

B) »Typedanse«, dvs. polkaer, hamburgere, valse og lignende. Langt det meste af materialet hører til denne gruppe, især er der som nævnt ovenfor mange hamburgere og valse. Det meste af denne musik stiller ganske store tekniske krav til violinisten.

Så hvis det var de melodier, Jens Ettrup sad og hyggede sig med hjemme i dagligstuen, har han været en del dygtigere end gennemsnittet af vor tids spillemænd. Det bør nok nævnes, at når vi uden videre taler om »violinisten« i denne forbindelse, er det ikke blot fordi vi ad anden vej ved, at Jens Ettrup spillede violin. Faktisk er der i melodierne utallige eksempler på vendinger, der nok er teknisk vanskelige, men som ligger godt og lyder godt, netop på violinen.

Det høje tekniske niveau, de store spring og de hurtige løb medfører også, at musikken nok er iørefaldende og behagelig at lytte til, men langtfra er sangbar. Det er derfor ikke sandsynligt, at

den har været overleveret pr. øre fra spillemand til spillemand, sådan som det er tilfældet med musikken til mange af vore ældre folkedanse, f.eks. noget af materialet fra afsnit A. Der er snarere tale om »komponeret« musik, som har været skrevet ned fra starten og videregivet via afskrift.

Selve klangen i musikken er naturligvis vanskelig at beskrive i ord, men vi har indtryk af, at melodierne fra afsnit B næppe er meget ældre end Jens Ettrup selv. De giver mindelser om H. C. Lumbye og Strauss, lige så meget som de peger tilbage til ældre tiders almuemusik. Det stemmer i øvrigt udmærket med, at enkelte af melodierne er forsynet med komponistnavne. En vis Sommer har komponeret et par af valsene, og C. Lytken er ophavsmand til en »almuepolka«.

Vi genkender ikke meget af melodimaterialet. I den tredje nodebog alene een melodi, menuetto, som kendes fra Bellmanns vise »Käraste bröder, systra och vänner«.

Fra de to første nodebøger identificeres derimod mere: Marselieng mars er utvivlsomt den franske nationalmelodi Marseillaisen, som har fundet vej hertil som march. Marseillaisen er komponeret af kaptajn Roug'e de Lisle, 25. april 1792.

En af melodierne bærer det pudsige navn »Kratte Lise«, en titel, der ved første øjekast kan synes meningsløs, men som alligevel har sin forklaring. Melodien forekommer nemlig i et syngespil af en fransk komponist ved navn N. Dezed'e(s) ca. 1745—1792.

Det er en arie, der i den danske oversættelse hedder: »I krattet, Lise«! Musikken kendes landet over til topardanse og kvadrilledanse under navne som »Gamle nr. 12«, »Pigernes fornøjelse« og »Pigernes plage«, men nodebogen her et det første sted, hvor vi er stødt på en titel, der direkte viser tilbage til melodiens oprindelse. Det er i øvrigt bemærkelsesværdigt, at vi tilsyneladende ikke har nogen dansebeskrivelse fra Sydthy bevaret til »Kratte Lise«, i betragtning af, at den har været så almindelig andre steder.

En særpræget titel fra nodebogen er »Figaro«, en smuk lille valsemelodi, der også kendes andetsteds i landet som »Fikrod«. Både melodi og titel i norsk tradition. Der har man flere forskellige figaroer, men en af dem er næsten node for node identisk med »Figaro« fra denne nodebog. Melodien er sandsynligvis temmelig gammel, i alt fald nævnes Figaro i en bog af danselærer O. Bagge

fra 1830 »Om Francaiser« som en af de finere selskabsdanske, der var i brug før i tiden. Nu har modestrømningerne jo nok været temmelig længe om at nå til Sydthy, så det kan udmærket tænkes, Figaroen har været i brug endnu på Jens Ettrups tid.

En »varsoviane« er et af de mest spændende eksempler på musik fra nodebogen, der kendes andetsteds i Danmark. »Varsoviane« er også fundet i Himmerland, hvor man har bevaret en beskrivelse af den tilhørende dans. Der er utvivlsomt tale om den samme melodi, men alligevel er forskellene mange og store. »Varsocianen« fra denne nodebog er et meget »forfined« stykke musik. Der gøres udstrakt brug af kromatik (halvtonetrin) og toneartskift, og man føler sig snarere hensat til et hofbal end til en »liegstow«. »Varsoviane« fra Himmerland er meget enklere. Den har en reprise mindre, og den skifter ikke toneart undervejs. Denne forskel skyldes sandsynligvis, at himmerlandsversionen er blevet overleveret pr. øre fra spillemand til spillemand, og derfor efterhånden er blevet omformet, så den blev lettere at huske. Jens Ettrups version derimod, er sikkert skrevet af efter en anden node, og tro må vi, at den er betydelig tættere på den originale komposition.

Keilekvadrille og Tolvtur er næsten node for node identiske med melodier, optegnet og udgivet af Foreningen til Folkedansens Fremme, med tilhørende dansebeskrivelser, og angives optegnet fra Sydthy. Der er altså tale om to kære, velkendte turdanske. Det samme gælder Kontradans, som i FFF's hæfte kendes under navnet Østerbo-kontra, også beskrevet fra Sydthy. Keilekvadrille siges at være kendt fra andre dele af Thy under andre navne, f.eks. Hof-kvadrille eller Kontradans, og danses på stort set samme måde på Mors, dog til en ganske anden melodi.

Tolvturen kendes fra Sydthy, men også andre steder, f.eks. fra Sjælland med en næsten identisk melodi, der dog har tolv takter i en af repriserne . . . .

Gennemgangen af nodebøgerne rejser mange spørgsmål. Nogle er søgt besvaret i denne artikel, andre må lades ubesvarede. Hvem var f.eks. Jens Ettrups lærer — kan det have været Ludvig Sørensen? Hvem har komponeret melodierne, som i det store og hele er ukendte for vore øren? Næppe Jens Ettrup selv, men måske Niels Bajads? Nærmere undersøgelser må klargøre dette.

Et værdigt minde

*Om sagfører og konsul I. M. N. Johnsen
og Johnsens Syge- og Rekreationshjem i Thisted*

Af SVEND NISSEN, Thisted

I. M. N. Johnsen
1843 — 1914

Ingvard Marius Nicolaj Johnsen blev født den 7. december 1843 på Visby Vestergård, som ejedes af hans far, Poul Johnsen, der var af norsk slægt.

Han kom i skole i Thisted, vistnok i Thisted Realskole. I 1864 blev han dansk jurist og blev samme år ansat som fuldmægtig hos amtmænd Rosenkrantz i Thisted. Han kom meget hurtigt ind i offentlig virksomhed. Til at begynde med boede han i Thisted landsogn, som dengang var en selvstændig kommune, og han blev inden længe formand for sognerådet. I 1876 flyttede han til Thisted og nedsatte sig der som sagfører. I 1888 blev han medlem af byrådet og blev formand for sygehusinspektionen og for fattigudvalget. Han var tillige formand for ligningskommissionen og havde iøvrigt mange andre hverv.

Han var kendt for både at kunne og ville noget og dette i forbindelse med, at han gerne ville bestemme, hvor skabet skulle stå, betød, at han fik stor indflydelse.

I 1871 blev han russisk vicekonsul og i 1879 tillige svensk-norsk vicekonsul.

Fra 1896 til sin død i 1914 var han formand for Tyendesporeforeningen. Han var en lang årrække medlem af bestyrelsen for Thy Have- og Plantningsforening og var sjælen i det aktieselskab, der i sin tid lod Eshøj beplante.

I 1894 blev han indvalgt i Landstinget for Højre. Også dette arbejde gik han stærkt op i, var medlem af mange udvalg, blandt andre udvalget angående retsreformen og grundlovsudvalget.

Man skrev senere om konsul Johnsen, at han var en ensom mand hele sit liv. Han blev mere og mere ensom op i årene og kun få havde hans fortrolighed.

Han døde ugift og efterlod ved sin død en efter tiden betydelig formue. Ved sit testamente skænkede han beløb til enkelte formål. Men hvad der herefter blev i behold af boet, skulle anvendes til oprettelse af et »Syge- og Rekreationshjem i eller ved Thisted«. På dette hjem skulle ubemidlede personer, hjemmehørende i Thisted amt — i fundatsen blev tilføjet »som ikke nyder eller i de sidste 5 år have nydt fattighjælp eller nyde alderdomsunderstøttelse eller hjælp af hjælpeekassen« — have adgang til gratis ophold en passende tid. Hjemmet skulle bestyres af amtmænd, distriktsprovsten og sognepræsten i Thisted samt af et af henholdsvis Thisted amtsråd og Thisted byråd valgt medlem. Hjemmet skulle ledes i kristelig ånd.

Hvad var mon årsagen til denne storstilede gave? Ja, som foran omtalt var konsul Johnsen i en årrække formand for sygehusinspek-

tionen. Der var i 1854-1856 opført et sygehus med 24 senge. I 1893-1894 opførtes en epidemifdeling normeret til 27 patienter, det nuværende B 3. Først i 1920'erne blev det oprindelige sygehus, der var helt utidssvarende, nedrevet og erstattet med den nuværende hovedbygning. Utænkeligt var det vel ikke, at Johnsen ud fra sit arbejde med sygehusvæsenet har følt, at der var behov for et hjem, der kunne supplere sygehuset. Det har i alt fald vist sig — trods de vanskeligheder, der skulle opstå, jævnfør herom senere, at tanken var helt rigtig.

Fundatsen blev kongeligt stadfæstet den 18. januar 1918.

Ifølge den bestod hjemmets formue af en nedenfor den søndre kirkegård beliggende strandhave, matr. nr. 49 q (solgt i 1934 til frk. Karen Aaberg) samt af en grundfond, der i 1919 androg 383.513,39 kr. Af renterne heraf skulle der forlods udredes livrente til fire i fundatsen navngivne kvinder, »forsåvidt og så længe de måtte forblive i ugift stand«.

løvrigt skulle renterne anvendes til udgifterne ved driften af hjemmet. Dette burde derfor ikke »opføres i større stil eller på mere kostbar måde, end at indtægterne kan være tilstrækkelige til udgifterne«.

Til indkøb af det nødvendige jordstykke, »der skulle være tilstrækkeligt stort til byggeplads og anlæg af en større have samt til opførelse af bygninger og disses indretning samt forsyning med inventar«, blev der henlagt en bygge- og reservefond på 58.072,23 kr. Denne fond var i 1919 vokset til 125.503,62 kr., idet renterne af grundfonden skulle gå hertil, indtil hjemmet kom i drift.

Bestyrelsen, der i starten bestod af amtmand Backe, borgmester M. Aaberg, amtsrådsmedlem A. Thøgersen, provst Hilden-Petersen samt sognepræst M. A. Møller, holdt sit første møde den 24. juni 1918 og vedtog her at udsætte byggeriet indtil videre på grund af de vanskelige økonomiske forhold. Byggeriet ville være dyrt og sluge så mange af midlerne, at man herved ville reducere antallet af personer, der kunne få ophold på hjemmet.

I 1920 var bygge- og reservefonden steget til 200.058,02 kr., og året efter vedtog bestyrelsen at købe en grund på Thisted Østerstrand på 5000 kvadratalen til en pris af 50 øre pr. kvadratalen. Samtidig anmodede man arkitekt Foged om i samarbejde med sagkyndige at fremkomme med forslag om anlæg

af beplantning. Forslaget blev godkendt med en udgift på 4000 kr. Heri var dog ikke medtaget allétræer, frugttræer, anlæg af planter og grusning af gange. Disse ting kom til senere, allétræerne dog først i 1932. Arkitekten forelagde samtidig planer og tegninger til en bygning med færdigmonterede værelser til 16 personer. Bestyrelsen anså dog 12 pladser for mere passende, idet man forudsatte, at der skulle være udvidelsesmuligheder. Dette blev der også, idet hovedbygningen blev opført, som den står nu.

Johnsens Rekreationshjem på bar mark.

På møde den 13. januar 1923 fremlægger arkitekten forslag om en bygning med 8 færdigmonterede værelser. Bestyrelsen ønsker dog mindst 10 pladser, altså må arkitekten i gang igen. Den 12. april samme år vedtages et forslag om 10 pladser, og arbejdet udbydes i licitation. Denne udviser en byggeudgift på 67.874,15 kr. Byggeriet startes, og i efteråret 1923 er bygningen under tag.

Imedens der arbejdes videre på bygningen, vedtager bestyrelsen i oktober 1924 at lade stillingen som forstanderinde opslå ledig med en årlig løn på 1500 kr. + fri station. På samme møde fremlægger arkitekten planer og tegninger med hensyn til inventar. Alt skal efter forslaget udføres i egetræ. Resultatet blev meget smukt. Desværre findes der kun enkelte sofaer tilbage på gangen.

Der anskaffes endvidere senge og sengetilbehør m.v.

Som et kuriosum kan det nævnes, at man vedtog at lade opføre et hønseshus efter aftale (tegning?) med arkitekten.

Bestyrerinden antages fra den 1. maj 1925. Det blev sygeplejerske Christiane Als Jensen. Denne virkede ved hjemmet, indtil hun opsagde sin stilling pr. 1. juni 1931. Om årsagen hertil kan man kun gætte, men et fingerpeg ligger måske i mødereferat den 7. maj 1930.

Heri udtales: »I anledning af en af lægen på bestyrerindens foranledning foretagen bortvisning af en mandlig patient, hvorom der trods bestyrelsens møde på hjemmet samme dag ikke blev givet bestyrelsen meddelelse, har bestyrelsen drøftet spørgsmålet om bestyrerindens forbliven. Amtmanden og provsten har i samtale med bestyrerinden foreholdt hende det forkerte i hendes fremgangsmåde. Bestyrelsen vedtog for tiden ikke at foretage videre i sagen«.

Det fremgår iøvrigt af protokollen, at bestyrelsen gik endog meget seriøst op i sit arbejde. I 1925 vedtog man »at udbetale N. N. det ham tilkommende restbeløb, 50 kr. uanset at han afleverer køkkenhaven i meget slet stand, dog at der tilkendegives ham en misbilligelse heraf«.

Det var tider dengang.

Også spørgsmålet om, hvem der kunne optages på hjemmet, tog bestyrelsen sig af i begyndelsen ved forelæggelse på bestyrelsesmøderne, senere til helt op i 1940'erne ved cirkulation mellem de »3 indenbys medlemmer«. Denne ordning er forlængst afløst af en mere smidig, idet tilsynsførende læge og forstanderinde i samarbejde og med ansvar overfor bestyrelsen afgør disse spørgsmål.

Tilbage til spørgsmålet om ny bestyrerinde, nu benævnt forstanderinde. Som sådan ansatte man sygeplejerske frk. Nelly Andersen, Røde Kors, Aalborg. Nelly Andersen virkede ved hjemmet, indtil dette blev midlertidigt lukket i 1948, og blev da ansat ved Hvidbjerg sygehus, som dengang hørte under Thisted amt.

Efter dette lille sidespring vender vi tilbage til 1925.

Man er da nået så langt, at man kan gøre byggeudgifterne op. De andrager ca. 125.000 kr. alt inclusive.

Den 1. august 1925 åbnes hjemmet.

Samme måned vedtager bestyrelsen indtil videre at begrænse

tilgangen til 8 personer, og således, at stueetagen benyttes til kvindelige patienter og 1. sal til mandlige. Man ville øjensynligt ikke have nogen »infiltration«.

I 1926 træffes der foranstaltninger til at skaffe plads til 14 patienter. I 1928 er der ingen på mandsafdelingen, hvorfor man inddrager 1. sal til kvinder.

I 1931 skal der være plads til 17: man indretter mandsafdeling i loftsetagens østfløj med 4 senge. I den fra østfløjen nu ved en skillevæg adskilte vestfløj indrettes 3 værelser til kvindelige patienter, 2 pigeværelser samt lejlighed til forstanderinden. Udgifterne hertil androg godt 6000 kr.

I 1939 begrænser man på grund af hjemmets dårlige økonomi patienttallet til 10. Som tidligere omtalt, skulle renterne fra grundfonden dække alle driftsudgifter. Disse var som følge af udviklingen iøvrigt i samfundet steget meget, siden hjemmet blev åbnet. Da dette ikke var tilfældet med renteafkastet, måtte man reducere udgifterne, d.v.s. tage færre patienter ind. Dette var også tilfældet i 1940.

Imidlertid bedres økonomien ikke, og i september måned 1940 beslutter bestyrelsen, at hjemmet skal lukkes fra den 1. november at regne og indtil videre, dog længst til foråret 1941. Det ser ud, som om hjemmet bliver genåbnet i juni måned 1941, og på et bestyrelsesmøde i oktober samme år vedtages det at holde hjemmet åbent foreløbig til 1. april 1942. Samtidig beslutter man at rette henvendelse til de to byråd og samtlige sognekommuner i Thisted amt om støtte til hjemmets drift.

På møde den 16. februar 1942 kan formanden meddele, at samtlige kommunalbestyrelser har givet tilsagn om et tilskud på 2 kr. pr. dag for hver patient fra pågældende kommune i 1942, og hjemmet fortsætter. Tilskud af samme størrelse ydes 1943 — 1945. I 1946 udgør det 3 kr. og fra januar 1947 3,50 kr. pr. dag.

Alligevel vokser underskuddet, og i møde den 2. april 1948 må bestyrelsen konstatere, at det nu er så stort, at man simpelthen ikke har råd til at modtage flere patienter, og at man må lukke hjemmet for tilgang. Dette sker pr. 1. maj, fra 1. juni afskediges forstanderinden, gartner og øvrigt personale. Selve hjemmet udlejes til sygehusinspektionen, og dette lejemål varer til 1. oktober 1951. Også haven, der hidtil havde leveret grøntsager og frugt til

hjemmet, blev udlejet. Det havde iøvrigt vist sig, at udbyttet ikke stod mål med omkostningerne. Efter at have været udlejet i nogle år blev urtehaven helt nedlagt, og en del af den blev med velvillig bistand af overklitfoged Axel Rasmussen beplantet med træer.

Hjemmet blev altså nu ikke brugt til dets egentlige formål. Under ungskuerne i 1953 og 1954 var bygningen udlejet til landboforeningerne i to perioder à 14 dage.

Bestyrelsens tanke med lukningen i nogle år var, at man ved hjælp af renterne fra grundfonden, hvortil kom indtægterne ved den foran omtalte udlejning, skulle opsamle så stor en kapital, at man kunne starte på en frisk på et eller andet tidspunkt. Samtidig forhandlede man med sygekasserne og sygekassedirektoratet om at få tilskud ad den vej.

Den 2. november 1953 godkender Socialministeriet hjemmet i henhold til folkeforsikringsloven med indtil 25 personer og således, at sygekassernes betaling udgør 7 kr. pr. dag.

Dette i forbindelse med, at man nu har opsamlet en passende kapital, bevirker, at man påtænker at genåbne hjemmet.

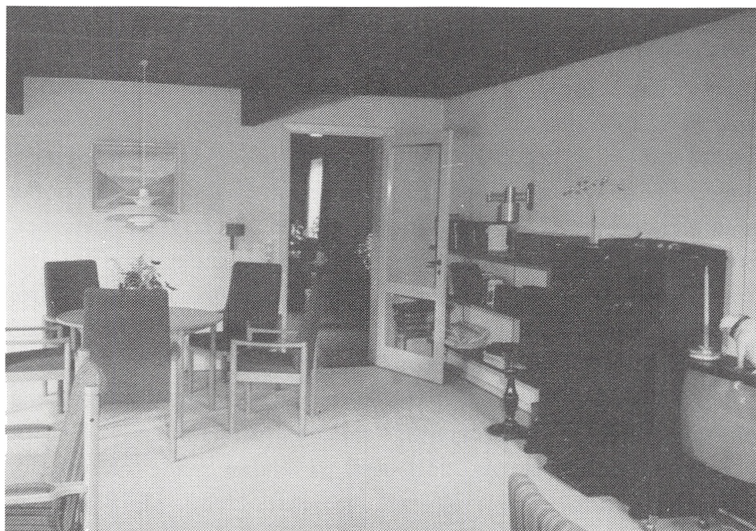
Først må man dog foretage en ret gennemgribende reparation af hjemmet, efter at dette gennem nogle år dels har været benyttet af andre, dels stået ubenyttet hen. Det vedtoges også at indrette forstanderindebolig på 1. sal i østfløjen.

I begyndelsen af 1954 ansættes ny forstanderinde, fru Esther Permin, tilsynsførende læge amtslæge Leif Folke og personale iøvrigt, og i august måned åbnes hjemmet for tilgang.

I 1954 får man tilladelse til også at optage udenamts patienter, og i 1956 åbnes der adgang for selvbetalere. Det vil altså sige, at man nu har fraveget det oprindeligt fastsatte princip, alene at optage ubemidlede patienter fra Thisted amt.

I 1958 foretager man visse ændringer ved forstanderindens lejlighed. I 1964 sker der større forandringer: man flytter de to pigeværelser ud i nordfløjen og indretter toiletet hertil. Endvidere indretter man et nyt toilet i stueetagen, og som det mest væsentlige laver man en opholdsstue i en tilbygning mod øst. Udgifterne herved blev finansieret ved salg af obligationer.

I 1968 ansættes den nuværende forstanderinde, fru Inger Nielsen, idet fru Permin ønskede at trække sig tilbage.

Der er nu 15 værelser.

I 1975 gennemførtes en række påkrævede brandværns-foranstaltninger, ligesom der bliver indsat termovinduer i facaden mod syd.

I 1976 opføres en bolig til forstanderinden. I den forbindelse indrettes der tre nye værelser i den hidtidige forstanderindebolig. Desuden renoveres badeværelset i kælderetagen. Udgifterne blev finansieret ved optagelse af kreditforeningslån.

Selvom Sygekassedirektoratet løbende godkendte forhøjelser af taksten for ophold på hjemmet, kneb det alligevel med økonomien. Kun derved, at amtskommunen ydede hjemmet rentefrie lån, kunne man holde hjemmet gående. Man rettede derfor i 1973 henvendelse til Indenrigsministeriet om hjemmets eventuelle overgang til amtskommunen, dog således, at hjemmet fortsat skulle ledes af den i fundatsen anordnede bestyrelse. Ministeriet svarede, at det ansøgte ikke kunne imødekommes, »idet forslaget ville indebære en uforholdsmæssig tilsidesættelse af legatstifterens tanker vedrørende det private syge- og rekreationshjem, således som de har fundet udtryk i den for stiftelsen stadfæstede fundats«.

Ministeriet henstillede, at der i stedet søgtes indgået overenskomst med Viborg amtskommune om indlæggelsesret på hjemmet. En sådan overenskomst blev indgået i oktober måned 1974.

Samtidig blev fundatsen ført a jour og stadfæstet den 13. januar 1978. Formålsparagraffen lyder nu således:

»Hjemmets formål er at give personer, som har behov herfor, ophold på hjemmet en passende tid som afsluttende led i kur enten på sygehus eller lægebehandling hjemme. Der kan ikke optages plejepatienter på hjemmet. På dette optages fortrinsvis personer hjemmehørende i Viborg amtskommune, men også personer, bosiddende i andre amtskommuner her i landet, kan optages.

Betaling for opholdet erlægges af den amtskommune, hvor personen er hjemmehørende. Spørgsmålet om forudgående kaution aftales med hver amtskommune for sig.

Hjemmet skal ledes i kristelig ånd«. Dette gennemføres stadig bl.a. ved, at der afholdes ugentlige andagter på hjemmet.

Forstanderinden drager dog også på anden måde omsorg for beboernes åndelige ve og vel ved afholdelse af forskellige underholdningsaftener på hjemmet og ved arrangement af udflugter ud i Thy's skønne natur.

I 1980 skiftede hjemmet tilsynsførende læge, idet amtslæge Leif Folke, der som tidligere nævnt havde virket ved hjemmet siden dets genåbning i 1954, ønskede at fratæde på grund af alder. I stedet blev læge Juul-Sørensen, Thisted, ansat. Af tidligere læger ved hjemmet kan nævnes amtslæge Bartsch, læge Yde og læge Schmitz, alle Thisted.

Hjemmet har gennem mange år haft samarbejde med menighedsplejen og nu med hjemmesygeplejen.

I slutningen af 1980 blev der foretaget en gennemgribende isolering af bygningen for at nedbringe de efterhånden meget store udgifter til varme.

I juni måned samme år forøgedes værelsesantallet med to. Der er plads til 25 heraf to pladser til ledsagende ægtefæller. Værelserne fordeler sig med 15 enkeltværelser og fem dobbeltværelser.

Om hjemmets udnyttelse og dets nuværende økonomi kan følgende oplyses:

Taksten for ophold på hjemmet var i 1979 95 kr. pr. døgn. I 1980 120 kr. og fra 1. januar 1981 150 kr.

I 1979 var der ialt 7318 belægningsdage, d.v.s. en gennemsnitsbelægning på 20,9 udaf 21. I 1980 var de tilsvarende tal henholdsvis 8011 og 22,89 ud af 23 (normeringstallet).

Hjemmet benyttes i stigende grad af personer, bosiddende i Viborg amtskommune: i 1979 androg tallet 3256 af det samlede dagetal. I 1980 var tallet 5272. En stigning på ca. 62 procent. Angivet i personer havde 151 bosiddende i Viborg amtskommune ophold på hjemmet i 1979. I 1980 var tallet 231, en stigning på 53 procent.

Løvrigt er der navnlig tale om personer fra Nordjyllands og Ringkøbing amt.

Bedømt udfra de ovenfor nævnte tal for gennemsnitsbelægningen må man sige, at hjemmet benyttes tilfredsstillende. Stigningen for såvidt angår Viborg amtskommune, må navnlig henføres til, at amtskommunen har vedtaget stort set kun at henvise patienter til Johnsens Rekreationshjem.

Når man tager udgiften pr. sygedag på et hospital i betragtning og sammenligner det med taksten for ophold på rekreationshjemmet, ser man, at der ligger en ganske åbenlys fordel i at lade hjemmet aflaste sygehusudgiften, hvor det med rimeligt hensyn til patientens tilstand er forsvarligt.

Hjemmets aktiver andrager pr. 31. december 1980 1.615.514,27 kr., heraf fast ejendom vurderet til 1.496.000 kr.

Passiverne, der i den væsentligste grad hidrører fra kreditforeningslån, beløber sig til 661.448,49 kr. således at nettoformuen andrager 954.065,78 kr.

Det skal også nævnes, at hjemmet hvert år modtager et beløb på ca. 7000 kr. fra »Søren, Julie og Berthas legat«. Legatet er oprettet af afdøde forfatter Johannes Henrik Heskjær og hustru Julie f. Scheelke.

I 1980 modtog man endvidere et beløb på 10.000 kr. fra etatsråd Andersens legat. Disse beløb anvendes til nyanskaffelser, som man ellers ikke ville magte at afholde over driften. I 1979 blev der således anvendt 6000 kr. til anskaffelse af litografier til udsmykning af hjemmet.

Det vil føre for vidt at nævne alle de personer, der gennem årene har været medlem af bestyrelsen. Som regel virkede de pågældende i flere år. Amtmand H. Egedorf var således formand fra 1938 til 1961. Aksel Andersen, valgt af Thisted amtsråd, var medlem fra 1958 til 1970. Karen Aaberg, valgt af Thisted byråd, fra 1934 til

1937 og fra 1943 til 1958. Provst Westh, Sjørring, fra 1953 til 1972 og sognepræst E. Jessen fra 1952 til 1973.

Den nuværende bestyrelse har stiftamtmand Fl. Martensen-Larsen som formand og består desuden af provst G. Langkjer, sognepræst Vilhelm Hansen, amtsrådsmedlem Ths. Have og socialudvalgsformand P. Fink.

Man må i dag konstatere, at bestyrelsen i 1921 traf et lykkeligt valg, da man købte grunden på Thisted Østerstrand, ligesom det blev en smuk og stilren bygning, arkitekt Foged udarbejdede tegninger til.

De skiftende bestyrelser har fulgt dette op dels ved at vedligeholde bygningen, dels ved de forskellige moderniseringer, dog uden at bygningens stil blev ændret derved.

Som det ville være fremgået af det foregående, er der sket meget på hjemmet, navnlig i de sidste 6-7 år, takket være en særdeles interesseret bestyrelse og forstanderinde.

Som bygningen ligger der i dag i et smukt, grønt område og med udsigt over Limfjorden med Mors' skrænter i baggrunden, fremstår hjemmet som et værdigt minde om stifteren, konsul I. M. N. Johnsen.

Fattige barndomsdage i Thy

Af EINAR CHRISTENSEN, Snedsted

Jeg vil her forsøge at skildre livet, som det levedes i den fattigste egn i Thy i årene 1900 og op til tyverne.

Istrup, denne mærkelige cirkelrunde slette, afgrænses mod syd af Nedergård Bakke, mod vest af De hvide Bjerger, mod nord af Embak Remme og mod øst af Legind og Gyruup Bakker. Istrup er kun en sandslette, og ufatteligt er det, at nogen har kunnet bosætte sig på et så fattigt og øde sted. Men sletten har dog været beboet før Kristi tid, det vidner gravhøjene om, de er fra 300 år før Kristi tid. Dette er min fødeegn. Jeg er søn af Salomon Kristensen (Bisp). Dette bispenavn stammer fra min bedstefar Mads Christensen, som skulle være opfødt på Boddum Bispegård. Lad det så være, hvad det er, men slægten er sund og levedygtig. De fleste bliver omkring de halvfems og derover. Far og mor fik først et hus i Madsted. Det solgte de og købte så Kaltbjerg hus i Istrup. Senere fik de et lille hus ude på kæret, som det kaldtes, og i 1918 købte de Stausgaard Møllegaard nord for Legind.

I min barndom var der 22 familier i Istrup. I dag er der 12 tilbage. Der var stor fattigdom. Hvorledes de fik føden, skal man selv have oplevet for at forstå. Jeg mindes godt nok ikke, at vi, selv om vi var en stor flok, gik sultne i seng. Men byggrynsgrød var den overvejende kost. Min far var en alsidig mand og en slider. Han var en mester til at bruge en le, og ingen kunne som han »haar« eller hamre en le, så æggen blev lige og skarp som en barberkniv. Han var efterspurgt som såmand. Både korn og frø faldt som en vifte fra hans hånd, og lidt fiskeri ind imellem hjalp også til.

Der har været et nært samarbejde mellem lyngboerne og folk fra Istrup, som var med i bjergningsarbejde, når der strandede et skib. Men det var især om foråret, samarbejdet med lyngboerne fandt sted. Så skulle der skæres bakker ned, som stormene underhulede.

Så blev der rykket marchalm, og der blev lagt 50 stykker i hvert bundt til en bestemt pris. Så skulle der slås lyng, og dertil blev der brugt en trækasse, som var en favn på hver led. Det kaldtes for en

favn lyng, som de også fik en vis pris for. Så begyndte det egentlige arbejde med at plante marehalmen og lægge lyng på bakkerne, og deri deltog kvinderne. Det var en oplevelse for os børn, især når vi skulle spise. Så kom tejerne og madkurvene frem, og ølbimplerne og så en lille snaps. Kvinderne havde kaffe, vand og trefod med, og nede i en gryde mellem bakkerne lavede de så dejlig kaffe, og mandfolkene både Karl Krog, Josef Andersen, Josef Nielsen, far og A. C. Mikkelsen kom den ene efter den anden med de vildeste spøgelseshistorier, og selv om Dorte Svendsen tyssede på dem af hensyn til os børn, så drømte vi om det og vågnede med et hyl om natten.

Hen på sommeren var der også samarbejde mellem dem, der var fra Vadestedet neden for Nedergaard, nogle skifter, som kaldes de fattiges skifter. Det var fortrinsvis lyngboerne, som kunne få græsset til deres får og dyr, og der var min far en selvskreven mand.

Jeg husker 1914 særdeles. Far blev syg af lungebetændelse og lå i sengen i tre måneder. Da var der for alvor nød i hjemmet. Vi fik godt nok hjælp fra noget, som kaldtes den fri fattigkasse. Hjælpen bestod af et 16 pundes rugbrød om ugen. Vi havde en ko, som vi fik mælk fra, og vi slagtede en gris til jul. Det var almindeligt, at den vejede 16 lispund, den skulle jo forslå til hele året, og beboerne i Istrup kom med det, de selv kunne undvære. Vi var tre børn på 5, 6 og 7 år, og vi gik mange gange den lange vej til Stenbjerg Landingsplads efter fisk. De gode fiskere råbte gerne, når de landede og så os: Kom og hjælp os båden op! De kunne ikke nænne, at vi skulle føle os som tiggere. Vi skulle føle, at vi selv tjente de mange fisk, som de gav os. Det skal de have mange tak for, selv om det er noget sent. Men der var dog også lyse sider. Jeg husker således engang, far, N. C. Mikkelsen, Peter Jensen (Hus), og Claus Nielsen var blevet enige om, at nu skulle Kalbjerg Høj graves ud, for der skulle være en stor skat i højen. De besluttede, det skulle ske en søndag formiddag, og da de var meget overtroiske, købte de en par flasker brændevin til at stå imod med. De fik så samlet redskaberne sammen, der iblandt en solid jernstang. Nå, søndagen kom, og de nåede op til højen, og så skulle der jo tales om det, og tørstig var de vel også bleven. Så var der en, som greb jernstangen og gik op på højen og drev den ned i jorden. Men stangen blev revet ud af hænderne på ham, han havde ramt lige ned i

gravkammeret, men troede, det var Højmanden, der rev den fra ham. Så styrtede de bort, og der gik mange dage, inden de forvandt skrækken.

Også på andre måder var der fællesskab. Således var det skik, at Istrup-boerne samledes til Sankt Hans aften på Nedergaard Mark, hvor der var en høj. På den blev der tændt et bål. Kvinderne havde bagt hvedebrød og småkager, og de havde kaffekedel og kande og trefod med. Mandfolkene havde lommelærkerne med. Til børnene var der købt nogle små flasker med en rødlig væske, som kaldtes »godt humør«. Så længe bålet brændte, sang de forskellige sange, dernæst var der så kaffe og brød. Så skulle der leges et par timer: To mand frem for en enke, tyv ja tyv det skal du være og flere af de gamle lege.

I 1918 flyttede vi så til Nørhå. Fra den første tid der er der en episode, som jeg aldrig kan glemme:

Det var i sidste del af januar måned 1919. Da var der en brandstorm af nordvest i flere dage, og så trak skallerne op i læ land. Som jeg nævnede, fiskede far ind imellem. Dengang kunne vi selv eksportere fiskene til en aftager, der hed H. Köser, Altona, Hamburg. Vi fik dengang en 10-12 pfennig pr. kilo, ca. 14-16 øre, og så var fragt og omkostningerne betalt. Det forklarer den katastrofe, som ramte os. Min bror kom hjem og sagde, at skallerne var trukket op i læ, og på kort tid var vi ved søen med ålevod og reb. Vi brugte 80 favne på hver vinge. Vi drog voddet på land, fik sat voddet om fiskene, og da vi havde stavene ved land, da stod armene i en stor bue til hver sin side.

Aldrig nogen sinde er der gjort en sådan fangst. Niels Salomonsen blev sendt til Snedsted station med 30 kasser à 50 kilo. Så gik vi hjem for at få et stykke mad. Og humøret var helt i top. Det må have været en torsdag, for da fik vi altid noteringen fra Tyskland. Den var lige kommet med posten. Og der stod: Send ikke fisk inden nærmere ordre. H. Köser. Så blev der ringet til Snedsted og afsendingen stoppet. Men Niels Salomonsen var så åndsnærværende, at han solgte de 30 kasser til bager Mikkelsen for 1 kr. pr. kasse. Han brugte skallerne til sine svin. Det fik vi ud af tusindvis af kroner, vi måtte lade fiskene løs igen.

Far var forøvrigt den sidste høstkarl her på egnen. Han høstede hver høst for Kristoffer Nielsen, som var den sidste her omkring, der

drev landbrug på gammeldags manér helt op i halvtredserne. Da var far over de halvfjerds, men gik alligevel 10 timer med leen hver dag. Det var en præstation af rang.

Sådan formede tilværelsen sig for en slider. Nye tider er kommet, og min barndoms egn kan jeg knap kende for de mange træer, der er vokset op siden.

Thyboen der rejste til Mors

Af ELSE BAK, Outrup

»Østergård« i Silstrup er i mange generationer gået i arv fra far til søn. Jeg vil her fortælle om min tip-oldefar, Peder Christian Jensen Østergård, som var født i Østergård i Silstrup, 3. november 1797. Han var nr. fire ud af en søskendeflok på ni. De kunne jo ikke alle få gården. Det blev den tre år yngre broder, Thommas Jensen Østergård, som førte gården videre i flere generationer. Deres far, Jens Christensen Østergård, var også født i Østergård, kirkebogen viser, at han blev døbt 11. september 1761 og døde 22. oktober 1838. Hans kone, Bodil Kirstine Jensdatter Vibred, blev døbt Septuagesima søndag 1771 i Heltborg.

Hans far igen boede også på Østergård. Han hed Christen Jensen Østergård, født i 1727. Han døde i Østergård i 1787. I 1760 blev han viet i Tilsted kirke til Anne Jensdatter Frøkjær, som døde i 1782. Så vi véd, at Østergård har tilhørt familien fra 1760. Det er ikke så mange år siden, den er gået ud af familiens eje. Jeg har ladet mig fortælle, at den nu ejes af Ejlif Krogager.

Nu vil jeg vende tilbage, hvor jeg begyndte, med min tipoldefar Peder Chr. Jensen Østergård. Han tog til Mors og fandt sin kone på Overgård i Fårtoft, Sundby sogn, og han blev på mange måder en foregangsmand på Mors.

Men først lidt om hans kone: Hun var enke på »Overgård« for anden gang, født på Moutrup i Blidstrup sogn 16. maj 1786 og hed Mette Marie Knudsdatter. Hendes mor var fra herregården Blidstrup, datter af Christen Jensen Staunstrup Riis, som forøvrigt også kommer fra Thy. Han købte Blidstrup samt flere andre store gårde på Mors, med tilhørende fæstegods og flere kirketiender. Mette Marie Knudsdatter blev 27. oktober 1804 viet i Blidstrup kirke til Christen Pedersen Smedegård, som kort forinden havde købt Overgård i Fårtoft, men han døde allerede i 1808, og de fik ingen børn sammen. Hun gifter sig igen året efter i 1809 med Ole

Larsen Overgård, med ham får hun seks børn, og én af dem, Ane Marie Olesdatter, bliver gift med Peder Chr. Østergårds broder, Thommas Jensen Østergård — der fik fødegården »Østergård« i Silstrup. Så min tip-oldefar bliver således (sted) svigerfar til sin lillebror. Mette Marie bliver enke igen, da Ole Larsen Overgård dør 8. juni 1822, men et halvt år efter, 7. marts 1823, bliver hun så viet igen i Sundby kirke til Peder Chr. Jensen Østergård. De fik to børn sammen, en dreng og en pige. Drengen blev opkaldt efter hendes anden mand, og kom til at hedde Ole Overgård Pedersen Østergård, født 12. december 1823. Pigen fik navnet Bodil Kirstine, opkaldt efter hans mor.

Når man interesserer sig for slægtshistorie, så er det jo ikke nok med at finde navnene på sine forfædre, og hvornår de er født og døde, men i høj grad også, hvad de foretog sig. Det kan man jo i mange tilfælde finde i den lokalhistoriske litteratur, og her finder jeg Peder Chr. Østergård nævnt i mange forbindelser.

Ved valget til stænderforsamlingen i 1841 blev han valgt til suppleant for den daværende repræsentant Laurids Ploug Borberg af »Dover Østergård« i Ydby, og på grund af Borbergs sygdom gav han møde ved stænderforsamlingen i Viborg to gange, i 1844 og 1846.

Ved maj-valget i 1853 blev han valgt til folketingsmand for Venstre i Thisted Amts 4. valgkreds (Mors). I bogen »Rigsdagsmedlemmerne i gennem 100 år« står der, at han tilhørte bondevennerne.

Den 17. februar 1852 blev der i Nykøbing stiftet en ny forening, som kaldte sig »Syttende Februar foreningen«. Foreningens protokol er opbevaret på Morsø lokalhistoriske Arkiv, og ved et kursus i læsning af gotisk skrift ved adjunkt Børge Jensen, Nykøbing, vinteren 1980 fik jeg lejlighed til at læse nogle afsnit af protokollen, som var skrevet med meget fin og tydelig gotisk skrift. Medlemmerne samledes en gang om ugen og drøftede forskellige emner, som kunne blive til forbedring af de hidtidige tilstande i byen, både moralske og økonomiske forbedringer. Og da der på den tid ikke fandtes nogen lokalavis på Mors, blev der læst op af uden-ø's aviser og tidsskrifter, som kunne have medlemmernes interesse. En af de ting, man drøftede i foreningen, var oprettelse af en spare- og lånekasse på Mors, og 31. marts 1852 besluttedes det, at der skulle vælges en bestyrelse på otte mand, og det skulle være

fem fra byen og tre fra landet, og den ene af de tre fra landet blev Peder Chr. Jensen Østergård på Overgård i Fårtoft. Sådan gik det til, at han blev medstifter af Morsø Sparekasse. »Syttende Februar foreningen« var også initiativtager til, at Morsø landøkonomiske Forening blev stiftet, og her blev Peder Chr. Jensen Østergård også medstifter og medlem af bestyrelsen. Fra 1842 til 1851 var han medlem af sogneforstanderskabet.

Vi ser, at han udadtil har været en virksom mand, men han har jo også haft et arbejde derhjemme at passe, og om hans daglige færden på Overgård ved vi, at han, foruden at drive gården, også drev ålehandel. Om vinteren, når isen på fjorden kunne bære, lejede han nogle husmænd og daglejere til at stange ål, og om sommeren havde han havfiskere boende på gården. Ålene saltede han, og så havde han en stor ålekiste, som passede til at stå på en lang stiv arbejdsvojn. Foran på kisten var lavet et sæde, hvor kusken kunne sidde. Kisten fyldte han med ål og kørte ned til Haderslev og Husum og solgte dem på de store markeder der. Denne ålekiste, vist nok den eneste bevarede i sin art, blev i 1966 skænket til Nationalmuseet, efter at den har stået på »Overgård«s stuehusloft i mange år. På undersiden af låget kunne man se, hvordan der med kridtstreger havde været ført en slags regnskab. I bogen »Rigsdagens medlemmer gennem 100 år« af Victor Elberling står der om ham, at han var udlært smed, inden han tilgiftede sig Overgård. På Overgård har der også været en smedie, og her har han jo nok også stået en gang imellem.

Af de gamle dokumenter, som stadig findes på Overgård, ser vi, at han i 1849 fik kongelig bevilling til at opføre en større vejrmølle ved gården og samtidig drive mølleri og male korn, mel og gryn for andre. Herom kan der læses i en artikel, som P. C. O. Nørgaard skrev i »Historisk Årbog« for 1966.

Den 31. juli 1844 døde hans kone, Mette Marie. Et epitafium over hende hænger i dag på Dueholm Museum i Nykøbing. Det har hængt i Sundby kirke, hvor hun ligger begravet lige syd for kirken.

Men Peder Chr. Østergård gifter sig igen med Ane Søndergård, som var ud af den kendte Søndergård familie fra Ø. Jølby. Hun var enke efter gårdmand Christen Madsen i Bjergby. De flytter til Tøving, bytter med en gård, som sønnen Ole har, og Ole kommer hjem og får Overgård. Men den 17. februar 1864 døde også Ane fra

ham, og han flytter tilbage til »Overgård«, hvor han bygger et aftægtshus. Her bor han til sin død 13. juni 1882. Da har han også overlevet både sin søn og svigerdatter, og hans sønnesøn, Jens Olesen Overgård, har overtaget gården. Han finder også sin kone i Thy. Hun var født i »Nørgård« i Skjoldborg, datter af Marianne og Niels Poulsen Nørgård. De flyttede senere til Thisted. 1. december 1880 købte de Wintersmøllegård til overtagelse 1. april 1881. Niels Poulsen Nørgårds far hed Poul Chr. Jensen Skadholm og hans kone, Else Jensdatter, var fra Østergård i Silstrup, søster til min tip-oldefar, så min bedstefar og bedstemor er næstsøskende børn. Det ser vi ofte her på Mors, at familierne gifter sig med hinanden. Her er det så morsingboer og thyboer, som indgifter sig med familien. Vores forhenværende redaktør af denne årbog, Torsten Balle, stammede også fra en af de ni søskende i »Østergård« i Silstrup. Han har fortalt mig meget om slægten, men det var om dem, der blev i Thy, og derfor synes jeg, der også skulle fortælles om ham, der rejste til Mors.

Sagnet om trollden Tromme

Genfortalt af OTTO JENSEN, Snedsted

I den østlige udkant af Snedsted ligger der en bakke, til hvilken der langt tilbage i tiden har været knyttet et sagn. Blandt Snedsted-borgerne kendes bakken under navnet »trombakke« eller på thybo-mål »trombak«, og dette navn går igen i vejbetegnelsen Trombakken. Bakken er let at finde i landskabet, hvis man kører fra den nye Stenbjergvej nordpå ad Brandbakken til dennes udmunding i Snedstedvej, ved dammen. På denne lille tur vil man se bakken rejse sig til venstre, og man kan i det mindste altid lokalisere bakketoppen. Det var nemlig herpå man i 1957-1958 byggede den nuværende Snedsted centralskole.

Navnet »trombakke« har sin oprindelse i et troldesagn, som så vidt vides, først er blevet nedskrevet af en kone i Gjersbøl, Pauline Westfahl, der døde i 1792. En søn renskrev sagnet, og det er senere dukket op hos en blikkenslager Johansen i Snedsted.

Sagnet om Tromme lyder omtrent således:

»En gang for mange, mange år siden boede der en lille trolld, Tromme, i Gjersbøl. Tromme var god mod alle, der ikke generede ham. På et tidspunkt kom der imidlertid en stor, ond trolld til nabolaget, hvor han byggede en stor borg af jord og sten, hvorfra hans 113 blodhunde angreb Tromme, der måtte se sig nødsaget til at søge ly i »Snederne« — Snedsted. Her fandt han en bolig i bakken, der fik navn efter ham. Som tak for husly lovede Tromme, at der til evig tid skulle være fred over bakken. Dog med den undtagelse, at bakken ikke på noget tidspunkt måtte blive bebygget. Skete dette, ville man opleve mange ubehageligheder på stedet«.

Da man på bakken skulle bygge skolen, løb man undervejs ind i problemer, der af håndværkere og andre blev tilskrevet Tromme. Jordbundsforholdene på stedet er specielle, idet bakkens underlag består af ler og flydesand, så forklaringen på problemerne kan ligeså

vel være teknisk. Det må da være op til den enkelte at vurdere, hvad der er mest sandsynligt. Et faktum er det imidlertid, at man ved den gennemgribende ombygning af skolen i 1979 også oplevede byggemæssige problemer. Disse bestod blandt andet i vanskeligheder med at bygge en elevator, hvis fundament skulle ned i undergrunden, samt den meget omtalte vandskadesag, der opstod, da man i et afsnit var i gang med at gøre tagbelægningen færdig. En pludselig, kraftig tordenbyge regnede igennem taget og forårsagede store skader. Disse to problemer var med til at forhale byggeriet, så hvem ved? Måske er der alligevel mere mellem himmel og jord . . .

KILDE:

Ovenstående bygger i det væsentlige på en artikel, som afdøde lærer Carl Søtoft, Snedsted, nedskrev i forbindelse med udgivelsen af det første elevblad »Tromme« fra Snedsted skole i december 1965. Bladet er stillet til rådighed af Snedsted skole.

Om Francisco Blicher og hans forhold til Snedsted

Af OTTO JENSEN, Snedsted

Den 6. juni 1823 fødtes Francisco Blicher, søn af den store digter og præst Steen Steensen Blicher, i Thorning ved Viborg. Francisco var det syvende barn i St. St. Blichers ægteskab med Ernestine Juliane Berg. Det spanskklingende fornavn fik han efter en spansk officer, der i 1808 havde gjort ophold i Thorning.

Som ganske ung kom Francisco Blicher i møllerlære i København, men da han ikke fattede synderlig interesse for dette arbejde, søgte faderen at få ham ind på agerdyrkningslæranstalten Frijsendal. I sit brev til Landhusholdningsselskabet skrev Blicher:

»Een af mine Sønner ved Navn Francisco Blicher, nu i sit 16. Aar, har stedse viist Lyst til Landvæsenet og allerede under duelig Landmands Veiledning faaet nogen Øvelse i Faget. Da dette nu vorder hans Bestemmelse for hele Livet, tragter jeg efter at fremme denne saavidt det staaer i min Magt, men den strækker sig kun saa kort; thi jeg er en fattig Mand; derfor tyer jeg til d. kgl. d. Lhs., bedende: at benævnte min Søn ved forefaldende Vacance maatte paa offentlig Bekostning vorde antaget paa Agerdyrkningslæranstalten paa Frijsendal«¹⁾.

Efter denne indtrængende anmodning gik Landhusholdningsselskabet med til at optage Francisco på Frijsendal. Optagelsen var imidlertid betinget af, at han forinden gennemgik præliminær-eksamen. Af samme grund blev han indstillet til optagelsesprøve på en institution, hvori denne forudgående uddannelse kunne gennemføres. Så langt, så godt. Men Francisco mødte aldrig op til optagelsesprøven.

I 1841 forsøgte Blicher så at få sønnen ind på Lyngby Seminarium. Francisco gik op til den skriftlige del af præliminær-eksamen, men da hans besvarelser skønnedes at være for dårlige, ville man ikke lade ham gå op til den mundtlige del af

eksamen. Blicher blev fortørnet over denne måde at behandle sønnen på, så han indrykkede i Randers Amts Avis en artikel²), hvori han skarpt kritiserede seminarieforstanderens behandling af sagen. Blichers protester ændrede imidlertid ikke på noget, og han måtte acceptere, at det heller ikke denne gang var lykkedes ham at hjælpe sønnen til en uddannelse.

Efter fiaskoen på Lyngby Seminarium lykkedes det endelig Blicher at få sønnen sat i vej. Francisco kom nemlig ind på Snedsted Seminarium, hvor han under forstander Ludvig Chr. Müller gennemgik læreruddannelsen og dimitterede i 1845.

Mens Francisco Blicher boede i Snedsted, lærte han en ung pige at kende, nemlig Karen Pedersdatter Møller, født 27. august 1827. Hun var datter af gårdmand i Elsted Peder Møller, født 1795 i Snedsted sogn, og hustru Dorthé Christensdatter, født 1800 i Skjoldborg sogn³). Parret giftede sig i Snedsted Kirke den 7. november 1847, og vielsen blev sikkert foretaget af Franciscos gamle lærer på seminariet, Ludvig Chr. Müller, der tillige med arbejdet som seminarieforstander var præst i Snedsted indtil 1848, da han rejste fra byen i forbindelse med nedlæggelsen af seminariet.

Blicher var ikke med til brylluppet — det fremgår ikke hvorfor, men turen fra Thorning til Snedsted varede dengang ca. to døgn, og denne afstand har sikkert været for stor for den aldrende Blicher. Han døde fire måneder senere — men nåede at skrive følgende digt til brudeparret:

*»Den gamle Mand, som ofte sang
for Andre mildt at fryde,
han lader ogsaa denne Gang
sin Røst i Snedsted lyde.*

*For elsket Søn med værdig Viv
sin Harpe nu han rører,
med Ønsket om et venligt Liv,
som til et bedre fører.*

*Ei er det altid klart og sødt,
hvad nu paa Eder venter;
men naar kun Hjertet ei er dødt,
af Alt det Honning henter.*

Francisco Blicher.

*Af Glæde ei allene vil
I haab og Trøst Jer vinde;
men Sorg og Modgang hører til
for Kraft og Mod at finde.*

*Saa give da hin Overmagt
som Alt med Godhed skjænker,
naar Aar for Jer er bagelagt,
endnu, som Skjalden tænker:*

*Det Onde her vi overvandt
ved Hjælp af Aandens Kræfter;
om saa som saa vort Liv end svandt,
et bedre kommer efter!«⁴).*

Francisco Blicher blev senere andenlærer i Vester Tørslev, hvorefter han kom til Harlev ved Århus, hvor familien boede, indtil han tog sin afsked i 1887. Herefter flyttede han og hans hustru til Horsens. Efter at være blevet alene boede han en tid i Hou, siden indtil sin død i 1902 hos en datter på Toftum Mark ved Horsens.

Til slut skal nævnes et kuriosum: Francisco Blichers yngre brøder, Theodor Eberhard, født 31. marts 1826 og død 1. juli 1899, blev også lærer fra Snedsted Seminarium. Han studerede ikke på stedet, men bestod i 1846 eksamen som privatist.

NOTER:

- 1) Aakjær: Steen Steensen Blichers livs-tragedie, bd. 3, p. 230.
- 2) Ibid, p. 232f.
- 3) Folketællingen for Snedsted sogn 1845.
- 4) Aakjær: Steen Steensen Blichers livs-tragedie, bd. 3, p. 236.

BIBLIOGRAFI:

Dansk Biografisk Leksikon, 3. udg., Bd. 2, p. 228. Kbh.: Gyldendal, 1979.

Folketællingen for Snedsted sogn 1845.

Klitgaard, C.: Slægten Blicher. — Nogle psykologiske iagttagelser (i: Personalhistorisk Tidsskrift, 75. årg., 13. række, 3. bind, 1955, pp 113-117).

Aakjær, Jeppe: Steen Steensens Blichers livs-tragedie, bd. 3. Kbh.: Gyldendal, 1904 (fotografisk genoptryk 1964).

Museet for Thy og Vester Hanherred

Beretningen skal i år undtagelsesvis indledes med et hjertesuk. Museets magasin- og værkstedsforhold bliver dag for dag dårligere — og derved også vore muligheder for at gøre samlingerne tilgængelige og betjene publikum, som vi gerne ville.

Samlingerne var allerede i 1972 blevet så omfattende, at der måtte skaffes plads uden for museet. Vi flyttede derfor i 1972 midlertidigt til Skinnerup gamle skole. Vi har siden været på vandring — i øjeblikket er vi i dele af det gamle uldspinderi i Thisted.

Hver gang, genstandene flyttes, forringes deres tilstand og kræver i heldigste fald en omkonservering. Endvidere betyder det, at vi ikke har haft muligheder for at indrette permanente magasiner med stabile klimaforhold, så de svageste genstandsgrupper stadigvæk må forblive på museet.

Vi har derfor set os nødsaget til at inddrage en del af det i forvejen sparsomme udstillingsareal til magasin og til at pakke genstandene tæt sammen. Dette medfører, at det kan tage nogen tid at finde indleverede genstande frem, og vi må derfor bede interesserede om enten at have tålmodighed, eller hvis det er muligt, at kontakte os i forvejen. Situationen er nu så alvorlig, at der skal findes en løsning i nær fremtid. Men som det vil fremgå af nedenstående rapporter fra museets forskellige afdelinger, arbejdes der på trods af vanskelighederne ihærdigt og godt til mange sider.

Thisted Museums arkæologiske undersøgelser

OVERPLØJET HØJ I GETTRUP

Hos gdr. Gustav Skriver, Oddersholt ved Gettrup, undersøgte museet i foråret 1981 en gravhøj, der i de sidste 100 år eller mere har været overpløjet. Som følge af dyrkningen var gravhøjen, der måske oprindeligt har været 1,50-2,0 meter høj, reduceret til 0,30 meters højde og fremtrådte derfor kun som en svag forhøjning i terrænet.

Maskinel afdækning af overpløjet høj ved Oddersholm nær Gettrup. Foto: Jens -Henrik Bech.

I forbindelse med markarbejdet havde man fra tid til anden fjernet sten fra højen, og da man i efteråret 1980 midt på højen fandt en oppløjet stridsøkse fra yngre stenalder og samtidig påny var stødt på sten, blev museet tilkaldt.

Som det fremgår af foto 1 anvendtes maskinkraft ved afdækningen, som det iøvrigt er blevet almindeligt ved arkæologiske udgravninger nu om dage.

Undersøgelsens resultater stod desværre ikke helt mål med forventningerne, idet samtlige gravanlæg var mere eller mindre ødelagte. Som et interessant træk viste det sig imidlertid, at højen havde været opført i flere tempi, og at den i fase 2 havde været omgivet af en ringgrøft ca. 17 meter i diameter og med en 9 meter bred åbning mod syd.

Denne udformning hører formodentlig, ligesom den ældste udgave af højen, hjemme i yngre stenalders enkeltgravskultur ca. 2500 år før Kristus. Et par næsten helt sløjfede brandgravskister viser, at højens sidste fase tilhører midten af bronzealderen ca. 1000 før Kristus. Da der ydermere udenfor højen fandtes brandgrave fra ældre jernalder, omkring Kristi fødsel, blev oldtidens tre hovedfaser, sten-, bronze- og jernalder således alle repræsenteret ved gravningen ved Gettrup.

TO HØJE OG NOGLE BRANDGRAVE

Med økonomisk bistand fra Viborg amtskommune har Thisted kommune og Thisted museum startet et arkæologisk udgravnings-

projekt, hvortil der er knyttet et antal unge arbejdsløse og langtidsledige.

På indeværende tidspunkt er udgravningsholdet i færd med undersøgelsen af en større overpløjet høj ved Heltborg hos gårdejer Ejnar Hovmark. Også denne høj har ligesom den føromtalte høj ved Gettrup været opbygget i flere omgange. Med den yngste fase dateret til midten af bronzealderen, at dømme efter en mindre stenkiste med brændte ben. Indsat i højen fandtes to urnegrave omgivet af stenopbygning. På foto 2 og 3 ses arbejdet med optagelsen af en ca. 40 cm høj urne fra omkring 800 før Kristus. Før transporten til museet er urnen blevet omviklet med gaze for at sikre den mod beskadigelse ved selve optagelsen, da det allerede revnede kar nemt kan gå yderligere i stykker.

I siden på en ikke fredet gravhøj nord for Hundborg hos gdr. Chr. Borggaard opdagede elever fra Thylands ungdomsskole under gennemgang af egnens oldtidsminder, at der stak dele af en urne frem af en brink i højens vestside. Ved museets efterfølgende undersøgelse blev urnen fremgravet, og det viste sig, at den som låg

Afdækning af urne, indsat i siden på gravhøj ved Heltborg. Den øverste del af urnen er omviklet med gaze for at beskytte den mod yderligere beskadigelse. Foto: Jens-Henrik Bech.

Optagning af samme urne som ses på foto nr. 2. Hele karret er nu omviklet med gaze og klar til at blive transporteret til museet i Thisted. Foto: Jens-Henrik Bech.

havde en lille skål lagt omvendt over karrets åbning. Urnen, som efter sin udformning at dømme må dateres til tidsrummet 500-600 før Kristus rummede kun brændte ben.

Ved en mindre prøveudgravning hos gårdejer Richard Højbak, Førby ved Hundborg, afslørede enkelte brandgrave fra yngre bronzealder, 1000-500 før Kristus. Til forskel fra de ovenfor omtalte gravfund har disse brandgrave øjensynlig ikke været indsat i eller dækket af en høj, men nedgravet under flad mark.

JERNALDER-BOSÆTTELSE VED VANDET SØ

Som omtalt i forrige nummer af Historisk Årbog startede museet i foråret 1980 undersøgelser på en jernalderboplads hos gårdejer Th. Jepsen, Skårup ved V. Vandet plantage. Disse udgravninger er i 1981 blevet videreført med støtte fra miljøministeriet og arbejdsmarkedsnævnet for Viborg amt. Området syd for V. Vandet sø har i jernalderen, ligesom også senere, været præget af sandflugt, der satte ind allerede før bosættelsen fandt sted i midten af førromersk jernalder, ca. 200 år før Kristus.

Alle husene på bopladsen har den samme »klassiske« konstruktion, det er velkendt fra de store jernalderlandsbyer ved

Ginnerup og Vestervig: Tørnevægge og to rækker tagbærende stolper. Endvidere har samtlige huse ved Skårup stengrebning i stalden, der almindeligvis blev indrettet i husets østlige ende.

På foto 4 ses et ca. 13x5 m stort hus tydeligt aftegnet, begrænset, som det er, hele vejen rundt af en lys lerbræmme, der stammer fra lerpanelet på indersiden af græstørvæggen.

Hustomt fra ældre jernalder, afdækket ved Skårup. Foto: Lis Helles Olesen.

Igen ved undersøgelsen i 1980 fandtes i et nedbrændt hus en stor mængde knuste og delvis hele kar samt en del forkullet korn. Ved udgravningen kunne det tydeligt ses, at huset efter branden er blevet overpløjet, antageligt som led i arbejdet med sløjfningen af tomten.

JERNALDEREN IGEN

Hos gårdejer Erik Hargård, Villerslevgård, blev ved markarbejde i det tidlige forår påtruffet en stenbrolægning fra ældre jernalder. Indenfor samme område havde museet allerede forrige år afdækket en lignende brolægning hos gårdejer Thomas Christensen, Vibberstoft. Begge stenlægninger ligger på samme boplads, der har en udstrækning på ca 180 gange 160 m. Op til 70 cm tykke kulturlag med husrester, affaldslag og brolægninger viser, at der her har ligget en landsby i århundrederne omkring Kristi fødsel.

Ved en mindre udgravning hos gårejer Erik Mortensen, Kovstrup Hede ved Sønderhå, blev undersøgt dele af en affaldsgrube fra tidlig jernalder, ca. 400 år før Kristus. I gruben fandtes talrige lerkarskår.

Tilvækst til samlingerne på Thisted Museum

FRA NYERE TID

Egnshistorisk Samling i Klitmøller, som i begyndelsen af 1970'erne blev etableret af lærer Jørn Christensen, Klitmøller, overlodes i eftersommeren 1980 til Hanstholm Kommunes kulturelle forvaltning, som ønskede, at museet skulle overtage ansvaret for de indsamlede genstandes fortsatte bevaring.

I september måned overførtes derfor hele samlingen til museet i Thisted, hvor den har gennemgået en nøje registrering og en omfattende konservering. Disse arbejder er nu så vidt tilendebragt, at en betydelig del af samlingens bedste stykker har kunnet integreres i nyopstillingen af en del af udstillingen i museumsbygningerne ved Hanstholm fyr, idet et særligt afsnit i denne udstilling er viet tidligere tiders småsamfund omkring kystfiskeriet ved den thylandske kyst.

I marts 1981 erhvervede museet gennem Statens Museumsnævns særbevilling til indkøb af museumsgenstande et hovedvandsæg af sølv. Hovedvandsægget, som formentlig er udført af Haderslevmesteren Johan Adolf Müller (1761—1850), har tilhørt avlsbruger i Thisted, Anders Kold.

Hovedvandsægget, der er hjerteformet og på låget har en

Detalje fra udstillingen på Fyrmuseet i Hanstholm.

gennembrudt krone, er graveret med blomster og bærer inskriptionen Anders Kold 1824, Østergade, Thisted.

Denne Anders Kold, som var avlsbruger, boede i Østergade på matrikel 45 (1851-matriklens nummerering). Han var født 10. oktober 1798 i Thisted og gift med Mette Marie Jensdatter, født 15. marts 1796. Anders Kold døde formentlig i tiden mellem de to folketællinger 1834 og 1850, idet Mette Marie Jensdatter i den sidstnævnte anføres som enke og medlem af byens vognmandsdrag.

Anders Kold var broder til skolemanden Kristen Kolds bedste-fader.

På hovedvandsægget står imidlertid endnu et sæt initialer indridset: K. C. D. O. Anders Kolds hustru, Mette Marie Jensdatter, var datter af Jens Jensen Thaarsted og Kiersten Christens Datter Oddershede. Tilsyneladende kunne de indprykkede initialer

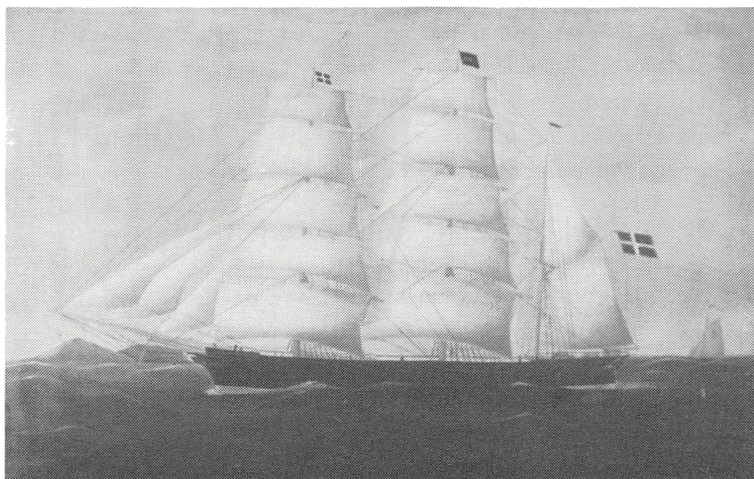
Hovedvandsæg af sølv. Højde 8 cm. Duftsvampen er velbevaret.

dække hans svigermoders navn. Men hvorfor har hun overladt ham sit hovedvandsæg i 1824?

Gaver

Thisted Museum har i 1981 som gave fra private modtaget en række værdifulde genstande, hvoraf skal nævnes: et stort kogekar af ler fra midten af 1800-tallet, et dukkehus fra omkring 1910, en bondedagbog og kørselsprotokol samt regnskabsbog for jordemodervæsenet fra V. Vandet sogn dækkende perioden ca. 1830-1870, en kakkellovn, der nu er opstillet i Skolemuseet Lindahlsminde, et større antal fiskeredskaber fra dette århundrede samt bogen: Angaaende Opførelsen af Fyrtaarnet paa Hanstholm og Forhanlingerne herom saavel i technisk som juridisk Henseende tilligemed en Kritik over det opførte Taarn. København 1844. Af G. N. Sibbern.

Fra fru Inger Brandi, Brede, er modtaget fire marinebilleder, forestillende »Odin« af Aalborg og »Douglas Castle« af Thisted. Dette er sket efter Viggo Brandis testamentariske bestemmelse.

Skonnerten »Odin« af Aalborg tilhørte kulgrosserer Simoni, Aalborg, og førtes 1879—1887 af Georg Brandi.

Barken »Douglas Castle« af Thisted.

Skibet, der er bygget 1864 i Glasgow, købtes 1887 i England af Georg Brandi. Mens kaptajn Brandi var fører af skibet, sejlede det mellem England og Afrika. Det forulykkede 1891 på en rejse til Cape Horn.

Efter *testamentarisk bestemmelse* har museet modtaget en prydkårde, som hørte til tobaksfabrikant i Thisted og strandingskommissær, konsul F. C. Bendixens konsulunifrom. Konsul Bendixen levede 1803—1972.

Fra boet efter provisor Karen Borberg Schelle, Thisted, er indkommet en »brændevinshat« af kobber.

Hertil kommer, at museet ved gave fra Sparekassen Thy, har kunnet erhverve en del genstande, der har tilhørt amtmand Faye. Denne samling omtales andet sted i årbogen.

Formidlingsvirksomhed - Hanstholm

I museets bygninger ved Hanstholm fyr er der lavet nyopstilling i fyrmesterboligen og vestfløjen. Fyrmesterboligen rummer en gennemgang af Hansthols ældre og nyere historie samt en fotomontage, der illustrerer bosætningens forandring i dette århundrede.

Havnebyggeriet har fået et særligt afsnit, ligesom der i et rum vises antydninger af tidligere tiders levevilkår i Thy. Vestfløjen rummer dels en udstilling omkring kystfiskerkulturen dels en nyopstilling af museets geologiske samling.

Panorama fra Fyrmuseet i Hanstholm.

I redningshuset fra Hanstholm er udstillingen om redningsvæsenet i Thy og Hanherred færdigopstillet, og fyretablisementets tidligere maskinhal er nu indrettet til auditorium til brug for skoleklasser og museets egne foredragsarrangementer.

Film, foredrag og publikationer

Museumspædagogen har stået for tekstning og bearbejdning af en overspilning af nu afdøde slagter Hansens film »Rundt i Thy« fra 1937—1939. Der er i forbindelse med ovennævnte arbejde optaget en dokumentarfilm »Thy anno 1981«. Museumspædagogen har ligledes lavet drejebog til en dokumentarfilm med borgmester Holger Visby. Filmene er optaget af fotograf Per Sowinski og finansieret af Sparekassen Thy. Der er også i år afviklet en række velbesøgte foredragsaftener i Vestervig og Thisted.

Der er ydet konsulentbistand til historielærere ved Hanstholm skole i forbindelse med et lokalhistorisk projekt under Danmarks Lærerhøjskole, til Dansk Byplanlaboratorium og forfatteren Ebbe Kløvedal Reich i forbindelse med udgivelse af bogen »Viljen til Hanstholm« samt til Hanstholm Kommunes Tekniske Forvaltning i forbindelse med byplanudstillingen »Hanstholm — vision og virkelighed«.

Publikationer i 1981 ved museets medarbejdere:

Svend Sørensen: Udvikling i støbeskeen.

Svend Sørensen: De gamle skolebøger, uddrag fra skolebogssamlingen i Sydthy Skolemuseum.

Sonja Nielsen: Skolen i Sydthy.

Hanne Mathiesen: Hansted Kirke.

Hanne Mathiesen og Svend Sørensen: Vejledningsmateriale til museerne i Hanstholm.

Museet vil gerne sige tak for et godt år til de mange gæster og bidragsydere, vi daglig har kontakt med.

Jette Kjær.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune

Selv om man måske skulle tro det, er der ikke kommet et nyt lokalhistorisk arkiv i Thy. Thisted byhistoriske Arkiv skiftede i 1981 navn til Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune. Overskriften måtte svare til indholdet, og da arkivet dels rummer samlinger, der har tilknytning til hele kommunen, og dels også har til opgave at virke for kommunen som helhed, var navneforandringen en selvfølge.

Vi har med glæde kunnet konstatere, at der rundt omkring nu virker grupper og foreninger i en del af de gamle landkommuner, som gør et stort lokalhistorisk arbejde. Vi har søgt at gøre deres og arkivets virke til en fælles enhed gennem gensidig kontakt og hjælp.

Arkivets samarbejde med Snedsted Håndværker- og Borgerforening i forbindelse med en billedindsamlingskampagne må fremføres som et glimrende eksempel herpå. Sidste efterår tog en gruppe fra foreningen fat på at »støvsuge« Snedsted sogn for gamle billeder og film. Der blev slået på tromme for projektet både gennem lokalradioen, i aviserne og ved opsætning af plakater samt ved utallige besøg hos private, der gerne ville deltage. Dermed skabtes efterhånden grundstammen i den samling Snedsted-billeder, som nu er ordnet, registreret og tilgængelig både på biblioteksfilialen i Snedsted og på arkivet i J. P. Jakobsens Hus. Vi vil samtidig gerne rette en tak til både de, der har bidraget med fotos og de, der har gjort et stort arbejde for at identificere motiverne.

Tilsvarende er de lokalhistoriske billedsamlinger, som er blevet indsamlet af foreninger i Østerild og på Hannæs, også tilgæet arkivets billedarkiv i kopi.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune er medlem af den landsdækkende organisationen Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver (SLA) og varetager formandsposten i SLAs amtskredsorganisation. I tilknytning til denne opgave påtog arkivet sig i fællesskab med Lokalhistorisk Arkiv for Morsø Kommune at arrangere og gennemføre et tre-dages kursus for Dansk Historisk Fællesforening i april måned på Sallingsund Færgekro. Kursets navn

SNEDSTED I BILLEDER

HAR DE GAMLE FILM OG FOTOS - LAD BIBLIOTEKET
BEVARE DEM FOR EFTERTIDEN.

INDSAMLINGSKAMPAGNEN 1. MARTS - 1. MAJ 1981.

Snedsted Håndværker og Borgerforening.

var »Lær at arbejde med din lokalhistorie«, og formålet var at give kursisternes lejlighed til at bearbejde de mange lokalhistoriske kilder, der indsamles, til en fremstilling. Selve uddannelsen i registreringsteknikken var emnet for et andet regionalt kursus, der med SLA i Viborg Amt som arrangør blev holdt i Skive tidligere på året.

En del har i vinterens løb bemærket, at der har været annonceret med »Åbent Hus«-aftener i J. P. Jacobsens Hus den første onsdag i hver måned. Det var et forsøg, der blev indledt, fordi en del mennesker havde givet udtryk for ønsket om at kunne mødes med andre og få lejlighed til at benytte faciliteterne uden for den normale åbningstid. Det er blevet til mange ekstra besøgende, nogle som blot har kigget ind for at se, hvad det hele gik ud på, og nogle som har brugt aftenerne til arbejde og diskussion. Åbent Hus arrangementerne er blevet et fast indslag i arkivets virke, og vi vil i den kommende vinter tage initiativ til, at der lejlighedsvis bliver mulighed for at høre foredrag og lignende.

Et er at indsamle og opbevare kilder til egnens historie. Et andet er at kunne finde de relevante kilder eller oplysninger frem på forespørgsel. Derfor udføres der løbende et omfattende arbejde med registrering og udarbejdelse af registre. Således er billedsamlingen efterhånden blevet meget anvendelig, ved at der er udarbejdet søgeregistre på både navne, stikord og emner. Det er muligt på et øjeblik at konsatere, om det eller den findes afbildet i en eller anden sammenhæng.

Tilsvarende har vi indledt et nyt system til avisregistrering, der både er mere effektivt og hurtigere at udarbejde i det daglige. Det skulle give mulighed for at påbegynde en registrering af aviserne tilbage i tiden og dermed ad åre at dække en avisregistrering helt tilbage til 1824. Den nuværende udklipsamling, der for de ældre årganges vedkommende er utilstrækkelig, ophører omkring 1940.

Blandt de afleveringer, der er indgået til arkivet i årets løb, hører fotograf Steffensens meget store samling af negativer, der dækker hans virksomhed som fotograf i Thy fra begyndelsen af halvtredserne og til dags dato. Steffensens fotovirksomhed er meget omfattende og dækker egnen fotografisk lige fra portrætter over reportage til luftfotos. Negativerne er journaliserede og nu ordnet med et søgesystem. Et væsentligt tilskud til billedsamlingen.

Gjersbøl-Hundborg Mose. Tørvegravning i 1910. Nr. 4 fra venstre er Jens Jensen. de øvrige er uidentificerede.

Også kilderne til kommunens skolehistorie har fået en plads i arkivet. Vi har i samarbejde med kommunen indsamlet skolearkiver fra næsten alle distrikter. Hele indsamlingen skulle være afsluttet i løbet af året. Når arbejdet er tilendebragt, bliver det muligt at lave en vandreudstilling med »Skolen i Thy« som emne. Ligeledes har arkivet systematisk fremskaffet det nødvendige kildemateriale til en belysning af ejendoms historien både på land og i by. Endnu mangler vi kopier af registrene for landsognene, men også disse vil blive anskaffet, når Landsarkivet i Viborg har afsluttet en sikkerhedsfotografering.

Endelig må det også nævnes, at fru Ida Svalgaard har overladt afdøde toldinspektør Robert Svalgaards store og velordnede samling til arkivet. Dermed vil den store indsats, Robert Svalgaard gjorde for huset, fortsætte til gavn for hans eftertid.

Den første af en kommende række af oversigter over sammenhængende grupper af arkivalier er blevet trykt i år. Vi startede med at udgive et hæfte over de kirkebøger og folketællingslister, som er tilgængelige på arkivet. Senere er det planen at udgive en publikation med en vejledning til ejendoms historiens kilder med en oversigt over de, der er tilgængelige her på stedet.

Omkring nytårstid udkommer afdøde arkivar Torsten Balles tingbogsekstrakter i bogform. Udgivelsen bliver en bog på ca. 1200 sider inklusive registre. Det er resultatet af et samarbejde mellem os og Dansk Historisk Håndbogsforlag. Torsten Balles arbejde med tingbøgerne er meget omfattende og den ekstrahering, der er foretaget fra hans hånd, har åbnet tingbøgerne for den, som vil have svært ved at læse de vanskeligt tilgængelige originaler.

Repræsentanter fra Amtsmuseumsnævnet og SLA i Viborg Amt arbejder i øjeblikket sammen om at komme med et udspil til belysning af de problemer og muligheder, der findes i tilknytning til et nærmere samarbejde mellem museer og arkiver. Det er bl.a. spørgsmålet om fælles arbejdsopgaver og afgrænsning af samlingerne. Formålet med udvalgsarbejdet er at få museums- og arkivinstitutionerne til at fungere som en fælles helhed på det kulturhistoriske område og gøre arbejdet effektivt, således at ressourcerne udnyttes mest muligt.

På amtsplan arbejdes der ligeledes med iværksættelse af en fælles amtslig indsamlingskampagne til bevarelsen af kilderne til de folkelige bevægelsers historie. Det vil blive et projekt af et par års varighed, som kun vil kunne gennemføres med væsentlig økonomisk støtte fra amtet.

I mindre målestok håber vi på at kunne tage initiativ til at få ældre mennesker i gang med at skrive eller indtale erindringer. Mange ældre medborgere har ofte rige fortælleevner og et spændende liv at berette om. Vi vil forsøge at få lokket disse evner frem og støtte de, der måtte have lyst til at gå i gang.

Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune er en afdeling af biblioteket. Henvendelser til arkivet kan ske via biblioteket og dets filialer eller direkte til arkivet, som har til huse i J. P. Jacobsens Hus, J. P. Jacobsens Plads, Thisted. Arkivet er åbent fra tirsdag til fredag mellem kl. 13.30 og 17.00. Det faste personale udgøres af bibliotekar Birgit Høyrup, billedarkivar Henny Sørensen og arkivar Orla Poulsen. Arbejdsomt er arkivet normeret til 40 timer ugentlig. Disse arbejdstimer varetages tilsammen af det faste personale.

Også i indeværende år har arkivet haft stor glæde af den flittige arbejdskraft, som unge arbejdsledige har tilført huset.

Orla Poulsen.

Morslands historiske Museum

Dueholm Kloster

Om nogle år vil vi mindes 1981 som det år, hvor der på forskellig vis kom skred i sagerne omkring museets bygninger og pladsforhold.

For det første lykkedes det at erhverve en tilstødende villa, »Rosenlund«, og få den indrettet til brug for Morsø lokalhistoriske Arkiv.

For det andet påbegyndtes arbejdet med en stærkt tiltrængt stabilisering af murværket i den middelalderlige del af museets hovedbygning. Første etape af dette arbejde er »en sammenbinding« af bygningen ved hjælp af murankre, nye gulve, trækbånd m.m. Herefter vil bygningen blive holdt nøje under observation for at se, om der sker yderligere sætningsskader. Hvis dette viser sig at være tilfældet, er der ingen vej uden om en underfundering af hele bygningen ved hjælp af såkaldte megapæle.

Som nævnt har museet alvorlige pladsproblemer. Samlingerne er simpelthen ved at sprænge rammerne. Det er vort håb, at disse problemer kan bringes til en snarlig løsning ved køb af det tilstødende Dueholm Mejeri.

Et væsentligt argument herfor er, at der i mejeriets kompleks indgår to bygninger af stor interesse for Dueholm Klosters historie.

For det første er selve mejeribygningen den sidste rest af det egentlige klosteranlæg, og der findes i bygningen ret store partier af de middelalderlige fundamenter og af murværket. For det andet er mejeriets lagerbygning den sidste rest af avlsbygningerne til det verdslige Dueholm Gods. Endelig vil et køb betyde, at museet kommer til at råde over det grundstykke, hvor tomten efter klosterkirken ligger.

Samtidig med den nævnte hovedstandsættelse er det lykkedes at få et tilskud på kr. 64.000 fra museernes fælles rådighedssum til konservering af altertavlen fra Galtrup Kirke. Arbejdet udføres af konserveringsværkstedet i Grønbæk.

På udgravningsområdet har museet som landets andre museer været ramt af den pressede økonomiske situation, Fortidsmindeforvaltningen befinder sig i. Dog har vi for egne midler magtet at gennemføre en stor undersøgelse af en ældre erdebølleboplads med meget fine bevaringsforhold for organisk materiale. Herudover

er der foretaget en lang række besigtigelser og mindre undersøgelser spredt over hele øen.

Årets udstilling — blandt en halv snes — var så afgjort Gugge Hammerskovs »Tekstilfeber«. Den formåede at få publikum til at give deres mening til kende — både vrede og glæde.

Foredragsrækken »Aftener på Dueholm« i samarbejde med Morsø Folkeuniversitet fortsætter med tilbud fra den lokale Danmarkshistorie.

Museets personalesituation er uændret i forhold til de foregående år. Få faste — mange skiftende medarbejdere i årets løb.

Det samlede årlige besøgstal synes at have fundet et nogenlunde fast leje omkring 15.000, hvortil selvfølgelig kommer de mange mennesker — børn og voksne — vi i vort daglige arbejde i skolerne, ved udgravningerne og andre steder snakker med.

I øvrigt er museet engageret i en lang række projekter inden for Morsø Kommune, bl.a. Bevaringsplanen for Mors, Kulturelt Samvirke, Skarregård samt beskæftigelsesarbejder for unge arbejdsløse og langtidsledige.

Per Noe.

Morsø lokalhistoriske Arkiv

I det sidste årti har den lokalhistoriske interesse udviklet sig til en folkebevægelse. Den voldsomme vækst i tallet af lokalhistoriske arkiver viser, hvorledes ønsket om at bevare minderne fra lokalsamfund har bredt sig fra egn til egn. For 10 år siden var der et halvt hundrede arkiver i Danmark, nu er tallet over 300.

Morsø lokalhistoriske Arkiv, der er oprettet 1968, er en institution under Morsø kommune og sorterer under det kulturelle udvalg. Arkivet har i de sidste 10 år været inde i en rivende udvikling, dygtigt ledet af K. Brudsig, der fratrådte som leder 1. oktober 1980, men som stadig er en værdifuld arbejdskraft for arkivet.

For tredje gang er arkivet flyttet til større og bedre lokaler. Fra 1968 til 1972 havde arkivet et lille lokale på biblioteket i Kirkegade. Derefter tre lokaler i øverste etage i Håndværkerforeningens bygning i Algade, indtil 1976, da arkivet blev flyttet til det tidligere borgmesterkontor, Nørregade, og her fik gode forhold, især fordi der hertil hørte en brandsikker boks, som er en forudsætning for en betryggende opbevaring af de indsamlede arkivalier.

Det havde længe været et ønske at få arkivet flyttet i nærheden af museet for at udnytte de to institutioners historiske materiale bedre og for at give de historisk interesserede bedre mulighed for at udnytte det værdifulde materiale til forståelse af vore forfædres tilværelse, der findes på museet og arkivet. Museets bestyrelse købte i januar huset ved siden af museet, og det blev lejet af Morsø kommune til lokalhistorisk arkiv.

I dette hus er der skabt store og velindrettede lokaler til det fremtidige arbejde takket være det kulturelle udvalgs og kommunalbestyrelsens velvillige indstilling til arkivets arbejde.

Der skal også siges tak til museets personale for dets store indsats ved indretningen af bygningen og ved hjælp til flytningen, — hvortil også Praktiskolen ydede en værdifuld hjælp.

Museet og arkivet arrangerede i marts-april en velbesøgt udstilling i T.O.R. skole om sognene Tæbring, Outrup og Rakkebys historie 1850-1950 i billeder og tekst.

Fra lokal side var det Else Bak og Svend Andersen, der trak det store læs og stod for pasningen af udstillingen i de to måneder, den var åben.

I samarbejde med Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger og Sammenslutningen af lokalhistoriske Arkiver stod arkivet for tilrettelæggelsen af kurset »Lær at arbejde med din lokalhistorie« på Sallingsund Færgestro 24., 25. og 26. april. Der var 35 deltagere fra hele landet.

I januar, februar og marts holdt arkivet, under AOF's regie, en studiekreds i Vejerslev om sognets historie.

Thisted byhistoriske Arkiv og Morsø lokalhistoriske Arkiv udsendte sammen en kalender for året 1981 med Morsø lokalhistoriske Forlag som garant. »Limfjordskalederen« blev ikke den salgssucces, vi havde håbet, og gav et underskud, som blev dækket af forlaget.

De to arkiver vil gerne hermed udtrykke deres tak for hjælpen.

Arkivets personale har den tilfredsstillelse, at besøgstallet er i stærk stigning, samt at øens befolkning viser arkivet tillid ved at aflevere billeder, dokumenter, beretninger m.m. i stort omfang. Det er materiale, der vil få stor betydning for vore efterkommeres forståelse af levevilkårene på Mors i 1900-tallet.

K. G. Holch Andersen.

Morsø slægtshistoriske Forening

I sæsonen 1980-1981, fra oktober til april, har vi i lighed med de to første sæsoner, haft møde hveranden tirsdag i Morsø lokalhistoriske Arkiv, se årbogen for 1980 side 117. Arkivet har købt fotokopier af kirkebøger for Nykøbing, Lødderup og El sø, dertil kommer fotokopier af folketællingslister og skattelister, og Morsø Folkebibliotek har p.t. deponeret sin omfattende samling af Morsø-slægtsbøger, ca. 70 bind, i arkivet.

På generalforsamlingen 29. januar 1981 blev Kristian Buckhave og Christian Tage Jensen valgt ind i bestyrelsen i stedet for Karl M. Poulsen og Hans Kristian Svenningsen. Vi vedtog at melde os ind i: Sammenslutningen af slægtshistoriske Foreninger, når den blev en realitet. Det blev den ved det stiftende møde 23. april 1981 på Årslev kro ved Århus, hvor Kristian Buckhave og Jakob Albrektsen deltog.

Efter generalforsamlingen fortalte genealog Anton Blaabjerg om: En Morsø-slægt. Anton Blaabjerg er medforfatter til en bog om dette emne, udkommet i 1980.

En del af foreningens medlemmer deltog i efteråret 1980 i et AOF-kursus om gotisk skrift under lektor Børge Jensens kyndige ledelse.

Foreningen har 37 medlemmer, og nye medlemmer er meget velkomne. Kontingentet er 30 kr. pr. år, og indmeldelse sker ved henvendelse til kassereren: Else Bak, Foldagervej 12, Outrup, 7900 Nykøbing Mors, telf. (07) 74 41 46.

Jakob Albrektsen.

Hanstholm lokalhistoriske Arkiv

Så fik vi endelig selvstændige lokaler til Arkivet. Det blev på Hanstholm Fyr, hvor der efterhånden er flere museumsafdelinger, bl.a. en stor og revideret udstilling om redningsvæsenets historie. Som naturligt er, har udstillingen til huse i et gammelt redningshus. I en af de store kanonstillinger er der museum fra fæstningsområdet.

Som omtalt i tidligere årbøger, er der stor interesse for slægtsforskning, så kirkebogs-kopierne bliver flittigt anvendt. Det

er ikke blot fra kommunen og dens nærmeste omgivelser, henvendelserne kommer, men tillige fra Norge og Sverige, ja, endog fra Amerika. I årbogen fra 1980 nævntes desuden forskning omkring en Schaarup-slægt fra England.

En stor hjælp har vi i arkivarbejdet haft i Jenny Larsen, Frøstrup.

I sidste årbog nævntes, at vi spekulerede på anskaffelse af skifte- og fæsteprotokoller. Dette ønske er i 1981 gået i opfyldelse med en god start. Arkivet råder nu over disse protokoller fra midten af 1700-tallet til midten af 1800-tallet, dækkende Øster og Vester Vandet, Hjørdemål og Ræhr, Hansted og Vigsø. Protokollerne er ordnet på samme måde som kirkebøgerne, så de kan hjemlånes.

Flere har udtalt: Vi glæder os til at låne til vinter! Men udlånet er allerede begyndt. I dagene 25.-27. maj var der nordisk byplanmøde i Hanstholm. Der blev i den anledning udgivet en bog, Viljen til Hanstholm, og der var i forbindelse med mødet en stor udstilling i Hanstholm Centret. Arkivet trådte ved den lejlighed til med fotografier og oplysninger. Hanstholm lokalhistoriske Arkiv har stadig tilgang af billeder og andet materiale af historisk interesse.

Hans Hansen.

Lokalhistorisk Forening for Sydhannæs

Siden sidste udgivelse af årbogen har vores forening mistet en meget værdifuld medarbejder. Arne Hjelm Nielsen er død, og med ham har vi mistet den person, der affotograferede, kopierede og arkiverede vore 1200 fotografier. Uden hans evner og flid var vort arkiv aldrig blevet til noget.

Inden for foreningen, som jo er et selvstændigt og uafhængigt foretagende, har vi haft en heftig diskussion om, hvor meget vi skal samarbejde med det offentlige, som jo via »Lokalhistorisk Arkiv for Thisted Kommune« vil administrere vores samling eller dele deraf.

Nogle hævder, at hvis vort arkiv overtages af kommunen, kan det blive meget svært at holde liv i vor forening. Den brede folkelige tilslutning vil forsvinde, og arbejdet vil blive overtaget af fagfolk. Andre mener, at hvis en kvalificeret historisk forening skal trives, er det nødvendigt med en mere fast struktur, end en tilfældig

foreningsbestyrelse kan magte. Desuden er det ikke let for historisk interesserede fra andre egne at få adgang til et privat arkiv.

Vi synes, at vi har fået en rimelig ordening, således at det offentlige arkiv registrerer, hvad vi opbevarer, men i øvrigt lader os fortsætte som hidtil.

Interessen for lokalhistorien kommer for en stor del fra ønsket om at modvirke de skadelige virkninger af centraliseringen. Derfor virker det helt absurd, at man stræber efter at centralisere de lokalhistoriske arkiver — særlig i en kommune som Thisted med så stor en geografisk og folkelig spredning.

Niels Johansen.

Egnshistorisk Arkiv for Thyholm og Jegindø

Året 1980 bar ikke præg af store begivenheder, men det har været et år med megen aktivitet her på arkivet.

Der er registreret 55 afleveringer, som er blevet til ialt 195 stk. Vi har haft åbent 29 aftener, og der ud over kommer der jævnt hen gæster efter aftale.

Vore egne forskere har været flittige. Jeg bruger med velberåd hu ordet »forskere«, da det arbejde, der foregår her, når langt ud over egne slægter og snarere må defineres som egnshistorisk forskning.

Af den grund anskaffer vi også i disse år forskningsmateriale i så stort omfang som økonomisk muligt, og lader andet vente til eventuelt bedre tider.

Vi har nu alle tilgængelige kirkebøger for de fem sogne, som vort område består af, samt de fire folketællinger 1787—1801—1834—1845. Ligeledes har vi skifteprotokoller for Thyholm og for Hindsels, Helligkildegaard og Christen Knudsens gods, matriklerne for Dueholm, Ørum og Vestervig, uddrag af landvæsenskommissionsprotokol fra 1790—1859, samt meget mere. Vi synes nu selv, vi er et besøg værd.

Arkivet er åbent hver torsdag aften.

Cora Christoffersen.

Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø

I forbindelse med det omfattende Jens Glob-projekt, som livet på Thyholm har været præget af i året, der gik, har Egnshistorisk Forening været medindbyder til en foredragsrække om middelalderhistorie. Emnerne har været: En landsbykirkes tilblivelse og historie ved mag. art. Tage E. Christiansen, Danske middelalderborge ved mag. art. Rikke Agnete Olsen samt Skolen og klosteret i middelalderen ved dr. phil. Brian Patrick Mc.Guire.

Dramaet i adelslægten Glob er lokal Thyholm-historie fra 1200-tallet, som nu har givet genlyd 700 år efter. Hele projektet sluttede i august 1981 med et friluftsskuespil af høj karat, opført af lokale amatører og instrueret af ideens ophavsmand, lærer N. Stokholm. Efter tilslutningen at dømme en form for historie, som folk kan lide.

Der har også været tid til et par udflugter i den forgangne sommer, bl.a. til Lindahlsminde Skolemuseum, som virkelig er et besøg værd. Man nikkede her genkendende til barndommens undervisningsmateriale.

Desuden har der været aflagt besøg i Villerslev kirke med kalkmalerierne, derefter en tur rundt om Ove Sø i nedgående aftensol. En før-høst-tur af lokalt tilsnit foregik først i august til Odby kirke, Odbygaard, samt et meget gammelt, men nyrestaureret husmandssted, kaldet »Rytterborgen«.

Ved foreningens generalforsamling holdt cand. mag. Esben Graugaard foredrag om fattigforsorg på Thyholm i forrige århundrede. Der er gennemgående god tilslutning til foreningens arrangementer. Medlemstallet er ca. 275.

Anna Overgaard.

Til medlemmerne

Regnskabet for det forløbne år viser, at vort medlemstal stadig holder sig på den rigtige side af 1.000, omend med en lidt vigende tendens. Bestyrelsen har overvejet en form for medlemshvervning, men er indtil videre veget tilbage herfor. Skulle De i Deres bekendtskabskreds have mulige emner, ville vi være taknemmelige for henvendelser ud fra den betragtning, at mund til øre metoden formentlig er den bedste på længere sigt.

Som bekendt vedtoges det på generalforsamlingen i 1980 at lade udarbejde et registerbind til årbogens 75 årgange. Vi har med tak modtaget en del tilskud, ligesom vi selv har indskudt et beløb til formålet. Der står nu på den særlige konto til dette formål ialt 12.726 kr.

I 1980 overgik tilsynet med gravhøje til amterne, der igen har bedt museerne foretage det praktiske. Dette vil forhåbentlig resultere i, at vore mange gravhøje bevares i uskadt stand.

Historisk Samfund takker alle, private som offentlige myndigheder, der i det forløbne år har støttet vort arbejde.

P.b.v.:

H. A. Lund-Sørensen

Regnskab for Historisk Samfund for Thy, Mors og V. Han Herred

1. april 1980 — 31. marts 1981

Beholdning fra forrige år 14.713,93

INDTÆGT:

Indg. kontingent: 1016 medlemmer, (35,00)	35.560,00	
Indg. kontingentrestancer	600,00	
Salg af årbøger	4.413,00	
Bidrag fra Thisted kommune	545,00	
Bidrag fra Viborg amt	1.834,00	
Tilskud fra staten	3.300,00	
Bidrag fra pengeinstitutter til udgivelse af register	2.500,00	
Indgåede renter	1.758,17	50.510,17
		<hr/>
		65.224,10

UDGIFT:

Trykning af årbogen	32.233,62	
Tryksager	1.224,21	
Forfatterhonorar og pressefotos	3.056,40	
Udgifter ved udsendelse	400,00	
Regnskabsmæssig medhjælp	200,00	
Tilskud til Museet	1.000,00	
Sammenslutninger af lokalhistoriske foreninger	1.358,00	
Dansk historisk Fællesforening	392,20	
Annoncer, udflugt og repræs	881,02	
Porto m.v.	3.012,00	43.757,45
		<hr/>
Beholdning: Bidrag til udg. af register	2.726,43	
Indlånsbog	15.038,16	
Checkkonto	2.632,59	
Girokonto	1.069,47	21.466,65
		<hr/>
		65.224,10

STATUS:

Beholdning af gamle årbøger	2.600,00	
Beholdning iflg. driftsregnskab	21.466,65	
	<hr/>	
	24.066,65	

Thisted, den 22. april 1981

Chr. Jensen,
kasserer.

Foranstående regnskab revideret.

Thisted, den 24. april 1981.

Cai Winther

Tage Rasmussen

Historisk Samfund

Formand: H. A. Lund-Sørensen, 7770 Vestervig, tlf. (07) 94 11 17, i kontortiden 95 17 22. Kasserer: forretningsfører Chr. Jensen, Tingstrupvej 78, 7700 Thisted, tlf. (07) 92 03 74. I bestyrelsen: redaktionschef Jørgen Miltersen, Tved, museumsinspektør Jette Kjær, Tvorup, fru Else Bak, Outrup, museumsinspektør Per Noe, Bjergby, skoleinspektør Gustav Nordentoft, Stagstrup, lærer Svend Andersen, Outrup og redaktør E. Damsgaard, Fjerritslev.

Thisted Museum

Formand: Jørgen Miltersen, Tved, næstformand og sekretær: skoleinspektør Bjarne Søndberg, Thisted, kasserer: sparekassedirektør Gunde Linvald, Thisted. I bestyrelsen fhv. kriminalassistent Helge Hald, Thisted, arkitekt O. Bruschi, Vesløs, gårdejer Jens Tølbøll, Skyumgård, og Thisted Kommunes repræsentant gårdejer Svend Thorup, Hillerslev.

Morslands historiske Museum

Formand: direktør Arly Botved Christensen, Nykøbing. I bestyrelsen fhv. direktør Olaf Hilden, Nykøbing, arkitekt Edvin Ravn, Nykøbing, lærer Jens Molbæk, Rakkeby, lærer Poul Thomsen, Ø. Jølby. Repræsentanter for Morsø Kommune: A. P. Brændstrup, Nykøbing (formanden for skole- og kulturudvalget) og Martin Riis, Sejerslev (medlem af skole- og kulturudvalget).